

Sila spomina

Dr. France Prešeren v spominih svojih sodobnikov

Letos je pred Prešernovim dnem izšla še ena, slik in podatkov polna knjiga o Prešernu. To so spisi njegovih sodobnikov, ki jih je skrbno uredil in jim spremno besedo napisal Janez Mušič, v bogati opremi pa jih je izdala založba Mladinska knjiga. V knjigi je 42 pričevanjških besedil 32 avtorjev ter 16 strani barvnih in 80 strani črno-belih podob, 34 likovnih umetnikov.

Prvo mesto v knjigi zavzemajo spomini pesnikove hčere Ernestine Jelovškove in proti koncu knjige še en njen dodatek. Jelovškova je v starejših letih napisala spomine na svojega očeta iz iskrene ljubezni do njega, iz sorodnosti njihovih pogledov na življenje in zaradi zanimanja ljudi za celotnejšo pesnikovo podobo. V spominih njegovih prijateljev in domačih se ni ohranilo kaj prida pričevanj, tako da je bila Jelovškova za literarne zgodovinarje dragocen vir podatkov, kolikor se jih kajpak tudi spominu Ernestine ni izmuznilo. Večino spominov je dobila Ernestina od svoje matere, saj je bila Ernestina sama v zadnjih letih očetovega življenja še dekletce.

Ljudje so jo pozneje večkrat rado vedno spraševali: »Zakaj se dr. Prešeren ni oženil?« V odgovor je Jelovškova napisala svoje spomine o pesnikovi revščini, vročerkovitosti, živčnosti, kolebanjih, prepirljivosti, nestalnosti itd. Tudi o svoji materi in Juliji, dveh najvplivnejših ženskah v Prešernovem življenju, je Ernestina napisala odkrito, kar je vedela. Njena beseda pripomore, da bralec zve o pesniku in njegovem odnosu do žensk še kaj več, kakor je zvedel v šoli. Plastično, ponekod kritično in s precejšnjim poznavanjem je opisala Ernestina tudi druge stvari in ljudi (na primer Prešernovo svobodomiselstvo, Smoleta, Čopa, Korytka, dr. Bleiweisa, Vraza, Kastelica, dekana Dagarina, ljubljansko nemčurstvo itd.) ter uso do pesnikove zapuščine – kolikor je tudi ona domnevala, da so jo Prešernova sestra Katra, dr. Bleiweis in dekan Dagarin uničili. Sprašuje se tudi, kje je Prešernovo besedilo za dramo, za katero se da reči, da ga je imel Prešeren vsaj v konceptu. Ernestina načelnja vsa ta vprašanja in po svojih močeh nanje tudi odgovarja po spominih svoje matere, ki pa je imela za Prešernovo umetništvo in bohemstvo kaj malo posluha. V knjigi Sila spomina je celo nekaj Ernestininih spominov na Frana Levstika.

Dalje so tu pričevanja tistih pesnikovih sodobnikov, ki se jih je posrečilo zbrati Prešernovemu pranečaku, duhovniku Tomu Zupanu. Ta je bil pomemben zbiralec gradiva za Prešernovo bibliografijo in nam je zapustil tisto, kar so mu o Prešernu pravili njegovi domači ter prijatelji in znanci, predvsem Ernestina Jelovškova, pa Prešernova sestra Lenka Prešeren, Prešernova nečakinja Marijana Grom, rojena Vovk – in drugi.

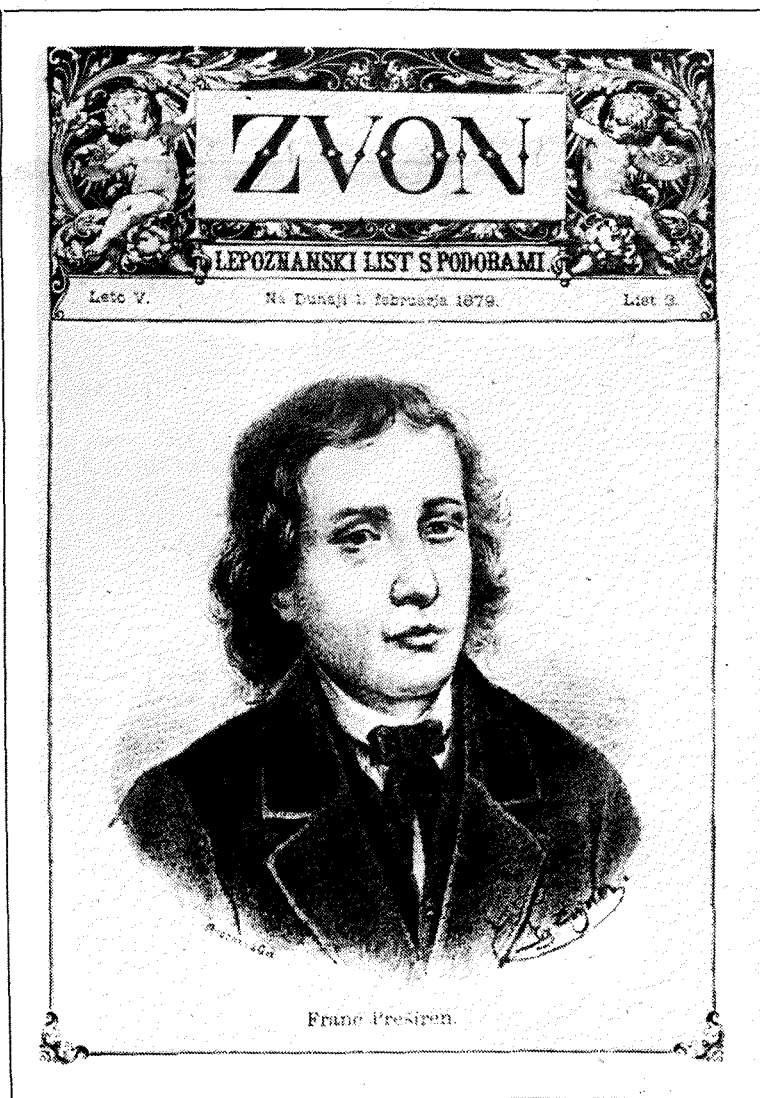
Anekdotično pripovedovanje Prešernove sestre Lenke nam pokaže nekatere Prešernove odnose do domačih, stricov, sodobnikov

in nekaterih bližnjih ljudi – in te od otroštva preko šol, šolskih prijateljev, službe, pesnikovega hira in konca. Lenka Prešernova je v svojem pripovedovanju manj »učena« in manj modruje kot Ernestina – in se ne spušta v čisto umetniške stvari. Rajši nazorno pripoveduje o Prešernovih počitnicah in družbah, o Prešernovem nihanju med lemenatom in civilno družbo, o njegovi ljubezni do domačih ljudi in otrok itd. Med vsem gradivom v tej knjigi, še posebno v spisih Jelovškove, je najti tudi kaj mitičnega, vendar vseeno veliko stvarnega o Prešernu.

Za Lenkinimi spomini se v knjigi vrstijo takšna in drugačna pričevanja pesnikovih sorodni-

Založnik Prešernovih Poezij Jožef Blaznik toži v naši knjigi (prepisano iz Novic 1865) o klavrnem prodajanju Prešernovih pesmi. Janez Trdina s kakšno kleno besedo opiše to in ono o Prešernu in pove, kako ga je kot šolar v Ljubljani še videl in se z njim pogovarjal. V pisanju o Prešernu Trdina še posebej naglašja Prešernovo protinemškutarstvo in njegovo ljubezen do domačega jezika; tu je videl Trdina duševno sorodnost med Prešernom in Levstikom. Končno se še pesnica Luiza Pesjakova spominja Prešerna, ki ji je že v zgodnji mladosti bistril um in so ji bile njegove misli »nebeško lepe«.

Ta kratek povzetek iz knjige Si-

kov, prijateljev, znancev itd. So kratka in vrstijo se hitro, včasih so tudi protislovna. Le pri nekaterih imenitnejših pripovedih se bomo zadržali. Za Lenkinimi je tu nekaj spominov Prešernove sestre Katre, pesnikove gospodinje, Prešernove nečakinje Marijane Grom, pa še tega ali onega pisca. Naj se ustavimo šele pri dr. Bleiweisu. Čeprav je ta Prešerna dobro poznal, je v naši knjigi najti le nekaj drobnih stvari, kot je žalostno oznanilo o Prešernovi smrti, povabilo k maši za Prešerna – in iz Novic 1899 članek o požigu Prešernove literarne zapuščine, kjer dr. Bleiweis odločno zavrača govorice, da bi on, Prešernova sestra Katra in kranjski dekan Dagarin lahko to storili.

la spomina lahko zaključimo s Prešernovo podobo iz njegovih zadnjih let, ki jo je Jakobu Aljažu naslikala Terezija Šetina iz Dovja. Prešeren je, beremo, večkrat prišel na lov v Vrta in se oglašil tam v gostilni. »Za Prešernom so v kuhinjo radi prihajali še drugi gostje,« piše Aljaž, »da so ga poslušali. Pravil jim je take, da so se vsi smejali, ženske so pa večkrat iz kuhinje ušle. Dejansko pa se je vedel Prešeren dostojno; le njegove besede so bile šaljive in zbadljive, pogosto zelo osoljene... Prešeren je bil usmiljen; kmetom za pravde in obravnave skoraj ni nič računal. Zato je v revščini umrl; našli so po smrti pri njem le eno desetico.«

Lojze Krakar

Ob Prešernovem imenu

V svojih zapisih, v katerih opisuje prva vojna leta in svoje partizanske doživljaje, Matej Bor pripoveduje o mladem partizanu, gotovo je bil politični komisar ali vsaj politdelegat, pravzaprav o njegovem govoru pred partizansko četico neke v dolenskih hostah. Govoril jim je o Prešernu, o tem, kako je bil Prešeren v svojem času osamljen, o tem, kako malo ljudi ga je lahko razumelo, kako je v svojem času lahko računal le na ozek krog svojih prijateljev. In vendar se ni ustrašil svoje odgovornosti. Z jasno mislijo na prihodnost je oblikoval svoj človečanski in politični program, na katerega se lahko sklicujemo še danes, kot na program, h kateremu lahko stremlimo vse človeštvo. Prešeren je imel pred očmi jasno vizijo narodnostnega razvoja, socialne osvoboditve, vizijo sveta brez sovraštva. V svoji Zdravici je na svoj pesniški način vse te misli o prihodnosti strnil in zaokrožil, tako da bi ta pesem nedvomno lahko bila kar naša himna. Pravzaprav na svoj način to že je. Pojemo jo ob vsaki bolj svečani priložnosti, plemenite misli, ki jih izraža, bi bile v čast vsakemu človeškemu občestvu na tej zemeljski krogli.

Prešernov pogled na prihodnost je bil jasen in neomajen. Morda se je sam v sebi kdaj tudi boril s svojo osamljenostjo, toda ta ga ni mogla odvrniti od poti, ki sta jo začrtala njegova misel in njegovo spoznanje. S to pokončno, moralno držo pesnika bi lahko primerjali slovenske partizane, ki so odhajali v gozdove in v boj, z zavestjo, da se je za svoj narod treba boriti, boriti do konca. Morebitna želja po osebni uveljavljanju, oblastniške ambicije ali kaj podobnega, vse to je bilo pred obličjem smrti, ki je prežala nanje na vsakem koraku, postranskega pomena ali še bolje rečeno, sploh brez pomena.

Predaleč bi nas zavedlo, na preveč vsakdanja tla bi se morali spustiti, preveč bi se morali oddaljiti od plemenite in vzvišene Prešernove misli, če bi hoteli ugotoviti, kaj se je pozneje vse dogajalo in dogodilo z vojno generacijo, z vsemi narodovimi močmi, ki so se v odločilnih zgodovinskih trenutkih tako smiselno organizirale in usmerile.

Postavimo se v današnji trenutek in se vprašajmo ali je naša volja tako trdna, kot je bila nekoč pesnikova. Ali je naša osebna odločenost tako jasna in tako trdna, kot je bila jasna in trdna zavest tistih, ki so šli v boj, ne da bi mogli zatrdno vedeti ali bodo tudi zmagali. V boj so šli, ker so vedeli, da je ta edini vreden človeškega dostojanstva.

Gotovo tudi mi, zdajšnji ljudje, mladina, nove generacije niso in ne morejo biti bistveno drugačne od predhodnih. Nasprotno, zavest o priborjeni svobodi, o našem prispevku k zmagi nad mračnimi silami človeštva, so se globoko vtisnile v zavest mladih narodov. V njihovo zvestobo rodu, zemlji, vsemu, za kar so se borili očetje, dedi in pradedi ne bi nikoli smeli podvomiti.

Vendar se je nekaj zgodilo, morda bi lahko rekli, da so se okoliščine zapletle, da smo se vsi skupaj znašli pred uganko, na katero še ne najdemo pravega odgovora. Toda morebitni trenutki nejasnosti ne bi smeli biti daljši od trenutka. Ozreti se moramo okrog sebe, videti, kaj smo v svojem razvoju že dosegli, kakšne zgodovinske težave smo uspešno prebrodili.

Ni razloga, da bi v jutrišnji dan vstopali malodušni. Težave nikakor niso večje od preteklih, le jasno zavest o prihodnosti moramo imeti. Vsakdo izmed nas mora za to prihodnost zastaviti samega sebe, svoje najboljše moči.

Kulturni praznik je morda priložnost, da se za hip ustavimo in odložimo svoje vsakdanje skrbi, svoja vsakodnevna bremena. Ne gre za to, da bi se spraševali koliko smo kulturni, koliko smo v zadnjih letih ali celo desetletjih v tem pogledu napredovali. Koliko knjig preberemo, kaj doživljamo ob njih... Kakšno glasbo poslušamo, kaj nam pomeni... Hodimo na koncerte, si vzamemo čas za gledališče? Morda se celo sami ukvarjamo s to ali ono dejavnostjo, ki lepša življenje nam in drugim... Vsa ta vprašanja ne bi bila brez pomena in odgovori bi verjetno presenetili nas same.

Vendar za vso to našo vsakdanjo dejavnostjo in za našimi izkušnjami slutimo in čutimo še globlja vprašanja, ki zadevajo samo bistvo našega življenja. Poenostavljeno bi temu lahko rekli: Naš pogled v prihodnost.

Ali se zavedamo, da stojimo na pragu tretjega tisočletja? Na pragu nove dobe, ki prinaša možnosti za povsem nove kvalitete življenja. Na pragu dobe, ki bi morala osmisliti vse človeške žrtve preteklih dob, ki naj bi uresničila najsvetlejša pesniške vizije, uresničila stoletne sanje človeštva. Če ne že na celem svetu, vsaj tu, v Evropi, kjer so se nasprotja izživila že v mnogih vojnah, kjer je misel o strpnem sožitju vseh morda najbolj dozorela in ima človeški rod tudi dovolj materialnih možnosti, da svojo prihodnost uresniči po svoji meri in po svojem številu.

Ali smo pripravljeni na to? Kakšna zavest nam je potrebna za ta čas? Kaj je k oblikovanju te zavesti prispevala in doprinesla naša kultura. Vstopamo v 21. stoletje s Prešernovo Zdravico ali pa morebiti razjedajo našo zavest bolj razglašene strune, če ne celo malodušje?

Vladimir Kavčič

Rogaška Slatina, »šampion turizma 1985«

Zdravstvo v zagati

Ali v tej deželi delamo res samo še za tujce?

Zlata diploma in naslov »šampion turizma« – podeljuje ju vsako leto jugoslovanska turistična zveza – za marsikoga, ki Rogaško Slatino pozna, nista presenečenje. Zdravilišče za vrsto let uživa upravičen sloves. Kvaliteta storitev se izboljšuje iz leta v leto, vse več je tudi gostov, zlasti iz tujine, močno se spreminja podoba kraja, odnos do ljudi, s katerimi imajo opravka in – ne nazadnje – zdravstvena služba se loteva vse bolj sodobnih prijemov.

V anketi, zajela je celostno ponudbo v turističnih krajih, vključno z ureditvijo, je sodelovalo več kot 30.000 domačih in nekaj nad 70.000 tujih gostov. Za zveneči naslov se je v Jugoslaviji potegovalo 458 turističnih krajev.

Doslej so to priznanje dobili Višegrad, Jajce in Plitvice ter Poreč, let pa se jim je pridružila še Rogaška Slatina. Tesno za petami Rogaški je v Sloveniji s srebrno plaketo, Radenska, za njo pa še Maribor, Podčetrtek, Postojna in Portorož.

Direktor Zdravilišča Rogaška Slatina je očitno zadovoljen.

TV-15: »Kako pojasnujete ta uspeh?«

Danko Bizjak: »Anketa je v našem zdravilišču zajela okoli 3000 gostov. Večina je izjavila, da bodo še prišli, ker jim je všeč, da pa bodo o dobrem počutju v zdravilišču in kraju poročali tudi znancem in prijateljem. To za nas veliko pomeni. Dobili smo zelo visoke ocene (tja do 5,00, kar je največ). Pri ocenjevanju je bilo zelo odločilno tudi število prireditelj. Teh pri nas ni bilo malo: več kot 120. Lani smo praznovali 320-letnico zdravilišča, s tem pa je bila povezana tudi vrsta prireditelj. Rad bi povedal, da imamo okoli 35% tujih gostov. Izdali smo precejšnje število različnih publikacij, skušali karseda urediti kraj.

Gostje so bili zadovoljni s kompletno ponudbo, nanjo skorajda niso imeli priponb. V preteklosti smo storili sicer nekaj urbanističnih napak, vendar se sedaj to trudimo popraviti. Še boljše bo, ko bo zgrajen kulturni dom, ki ga gradimo popolnoma s svojimi sredstvi, brez pomoči skupnosti. Na ta način ga bomo gradili najmanj pet let. Problem je še avtobusna postaja, pa obvoznica in še kaj.«

TV-15: »V Rogaško Slatino so se vselej zelo radi zatekli po zdravje in počitek borci. Po prvih izjavah, ki smo jih med njimi slišali v zdravilišču, so nad priznanjem tudi sami navdušeni, saj menijo, da so se v zdravilišču in kraju vselej dobro počutili in da je prav, da je Rogaška Slatina dobila to priznanje!«

Danko Bizjak: »Če je tako, smo dosegli svoj namen. Od gostov, ki se zdravijo pri nas na tako imenovane družbene stroške, je okoli 12% borcev in vojaških vojni invalidov. Število teh gostov se manjša iz leta v leto, ker je manj tudi sredstev. V večini slovenskih zdravstvenih skupnosti so zdravljenje v zdraviliščih črtali, češ da je razkošje. Borci imajo sicer zagotovljena sredstva, a kaj pomaga, ko pa jih sproti razžira inflacija in potem je

seveda na voljo vedno manj mest v zdraviliščih. To ni prav. Družba bi se morala do borcev drugače obnašati.

TV-15: »V neposredni bližini Rogaške Slatine so pomembni kraji iz polpretekla zgodovine? Kako jih vključujete v svojo ponudbo, kaj lahko gost izve o Titovem bivanju na Trebčah, o življenju Kidričevih na Knežcu, o Štirinajsti diviziji?«

Danko Bizjak: »Najprej izdajamo dnevne informacije, trudimo se, da te kraje kar najbolj populariziramo. Največ zanimanja je med domačimi gosti, razumljivo. Vendar skušamo pritegniti tudi tujce, jih na izletih, ki jih ni malo, seznaniti z našo predvjo, medvojno pa tudi povojno zgodovino. Gre predvsem za spominski park Trebče, kjer tesno sodelujemo z upravo pa tudi z Atomskimi toplicami. Tujce zlasti privlači Titovo ime. Menim, da bi zlasti spominski park lahko naredil več.

Morda še skromna pripomba glede borcev. S komitejem za borce imamo vsa leta pogodbo, ki jim zagotavlja bivanje v hotelih B kategorije, ki so solidno urejeni. Ker pa imamo v Rogaški Slatini tudi hotel A in de lux kategorije, nekateri borci včasih niso zadovoljni s svojo namestitvijo, češ, zakaj mi v B kategoriji, tujci pa v razkošju? Rešitev seveda ni v naši moči...«

TV-15: »Priznanje, ki ste ga dobili, bo zagotovo zahtevalo tudi vnaprejšnja potrjevanja?«

Danko Bizjak: »V prihodnjem srednjeročnem – in seveda tudi dolgoročnem – obdobju nameravamo prekatégorizirati starejše hotelske zgradbe. To bo zahtevalo precejšnja sredstva. Že doslej smo preuredili nekdanjo staro direktorijo, kjer je sedaj Müllerjeva galerija in kjer bo v spodnjih prostorih YU-butik. Obnovili smo pročelje Zdraviliškega doma, na vrsti je Zagrebški dom, kjer že delajo. Spodaj bodo taverna, dunajska restavracija in slaščičarna. Dopolnjevalno bo športno igrišče, na vrsti je kegljišče in pa nočni lokal v prostorih hotela

Pošta. To je za srednjeročno obdobje. Za bistveno daljši čas nam preostane Beograjski dom pa hotela Trst in Slatinski dom. Tudi sedanji Strossmayerjev dom se bo spremenil v hotel, direkcija pa preselila v Slatinski dom. Novo podoba bosta dobila še hotel Turist in Boč.

Največji zalogaj bo vsekakor preureditev Zdraviliškega doma v hotel de lux kategorije.«

TV-15: »Zdravstvene usluge so bile že od nekdaj zelo cenjene.«

Danko Bizjak: »Če ste se pogovarjali z borci, so vam brzkone zaupali tudi to. Vendar se borimo s težavami. Kapacitete sedanje te-

Danko Bizjak

rapije so preskromne, zato nameravamo v dolgoročnem obdobju postaviti večji prizidek, ki naj bi razbremenil zdravstveno službo. Sredi najhujše sezone trajajo posamezni zdravstveni postopki, kopeli, masaže, blatna obloga ipd., tja do devetih zvečer. To takšnemu renomiranemu zdravilišču ni v čast.

S prizidkom bi pridobili približno 400 postelj, z obnovami in prekatégoriziranjem starih hotelov pa do leta 2000 še nadaljnjih 600.«

TV-15: »Med obema vojnama je bilo v Zdravilišču živahno kulturno življenje?«

Danko Bizjak: »Znova ga bomo skušali oživiti, mislim celo, da se nam je v preteklih letih to delno že posrečilo. Pritegnili smo številne vrhunske umetnike. Vedno popolnejšo obliko dobiva večer šansonov. Letos bo »ex tempore« privabil v Rogaško Slatino okoli 200 umetnikov. Pri tem nam bodo z izkušnjami pomagali piranski entuziasti.

Ker nimamo ustreznih prostorov, kulturni dom pa še dolgo ne bo nared, ne moremo razviti dramske dejavnosti, gostom je na voljo le domači kino. Omenim naj še stalno galerijo v pivnici in Müllerjevo razstavo, ki jo nenehno menjavamo.

(Švicar Müller je Zdravilišču Rogaška Slatina daroval nekako 14.000 grafik, ki so v večini deponirane. V sedmih razstavnih prostorih galerije je naenkrat moč predstaviti obiskovalcem le 70 umetnin, op. p.)

Končno bo brzkone prišla na vrsto še dokončna ureditev slatinskega letnega bazena.«

TV-15: »Bili ste močni izvozniki mineralne vode...?«

Danko Bizjak: »Še vedno smo. In med redkimi v Jugoslaviji, ki se jim je posrečilo bistveno povečati prodajo mineralnih voda. Natančneje Donata, po katerem povpraševanje vse bolj narašča, zlasti v tujini. Prodaja v Italijo skokovito narašča. Odprla so se nova tržišča v skandinavskih deželah, močno je povpraševanje v Angliji, Združenih državah Amerike in na Bližnjem vzhodu.

Polnilne kapacitete so bile preskromne. Lani smo kupili novo polnilno linijo, ki pa še ne dela. Doslej smo zmogli napolniti na uro 12.000 litrov, poslej se bo na liniji zvrstilo na uro 33.000 steklenic. To nam bo tudi omogočilo različne tipe embalaže, količino, večji asortiman pijač na osnovi mineralne vode in z dodatki naravnih sokov.

To zahteva precejšnja vlaganja. Tudi v vrtine. Doslej smo iztrgali zemlji 50 vrtecev. Ne moremo si dovoliti, da nas narava presepeti. Vlaganja pa seveda liter mineralne vode zelo podražijo.«

TV-15: »35% gostov je tujcev, v celotnem prihodu pa je to skorajda polovica vsega zasluženega, vendar veliko deviznih sredstev tudi vlagate!«

Danko Bizjak: »Začele so se znane težave. Zagotovljeno nam je bilo, da bomo v turističnem gospodarstvu za reprodukcije potrebe dobili okoli 120 milijonov dolarjev, ki naj bi jih dobilo Splošno združenje za turizem pri gospodarski zbornici, ta pa naj bi jih razdeljevala naprej. Skupne potrebe na področju turizma in pa turistične delovne organizacije, ki same deviz ne ustvarjajo, bi od te vsote odškrnile toliko, da bi za turistične organizacije, glede na njihov devizni priliv, ostalo še (ali le?!) 70 milijonov dolarjev. Vse skozi smo bili – in tudi po

naravi dela povsem upravičeno – prepričani, da spadamo med slednje. Poslali smo na ustrezne organe dokumentacijo in zahtevek za devize, ker jih pač potrebujemo, vendar smo dobili odgovor, da do njih nismo upravičeni, ker da nismo turistična, pač pa zdravstvena organizacija. To je pomenilo devize iskati drugje. Brzkone pri zdravstvu. Kako je z zdravstvom, vemo. Ni še pozabljen lanski primer, ko so morale ljubljanskemu kliničnemu centru zagotoviti potrebne devize močnejše ljubljanske delovne organizacije, ker jih enostavno ni bilo moč dobiti na ustrežnejših mestih.

Ob dejstvu, da ustvarjamo 50% celotnega prihodka s tujimi gosti, z devizami torej, ta hip ostajamo brez njih. Pa tudi brez zagotovil v prihodnje. Mi moramo kupovati najsodobnejše medicinske aparate, moramo pošiljati ljudi na poslovne sestanke v tujino, na sejme ipd.

Upam, da je vse to prehodnega značaja, nekakšne začetniška pomota, kajti če to ni – je zagotovo naša velika sramota in pomeni za nas popolno nazadovanje.«

Sredi pogovora se nama je priključil predsednik slovenske borčevske organizacije Božidar Gorjan. Njemu je veljalo vprašanje:

»Gotovo so borci z zadovoljstvom sprejeli vest o priznanju zdravilišču. Saj jim Rogaška že leta pomaga odpravljati vrsto težav?«

Božidar Gorjan: »Z me-noj vred so borci veseli. Veseli, da je zdravilišče doseglo tolikšen napredek; da se z njim uvrščamo med tiste narode, ki posvečajo dolžno pozornost zdravju in dobremu počutju svojih ljudi pa tudi njihovemu od-dihu. Moderni čas prinaša vrsto sodobnih bolezni, čestokot posledice civilizacijske ihte, ki ji nihče ne more pobegniti. Odgovor nanje je sodobno, moderno urejeno zdravilišče, zdraviliški turizem, ki pa je, na žalost, v veliki meri dostopen le tujcem, ne gre si zakrivati oči.

Priznanje Rogaški Slatini seveda pomeni tudi to, da imamo v Sloveniji vrsto odlično organiziranih in opremljenih zdravilišč. Veliko naših borcev čuti že kot potrebo, nujnost, da iz-

koristi usluge Rogaške Slatine, Radenc, Dolenjskih in Čatežkih toplic, tudi Atomskih... tem se borci redno shajajo.

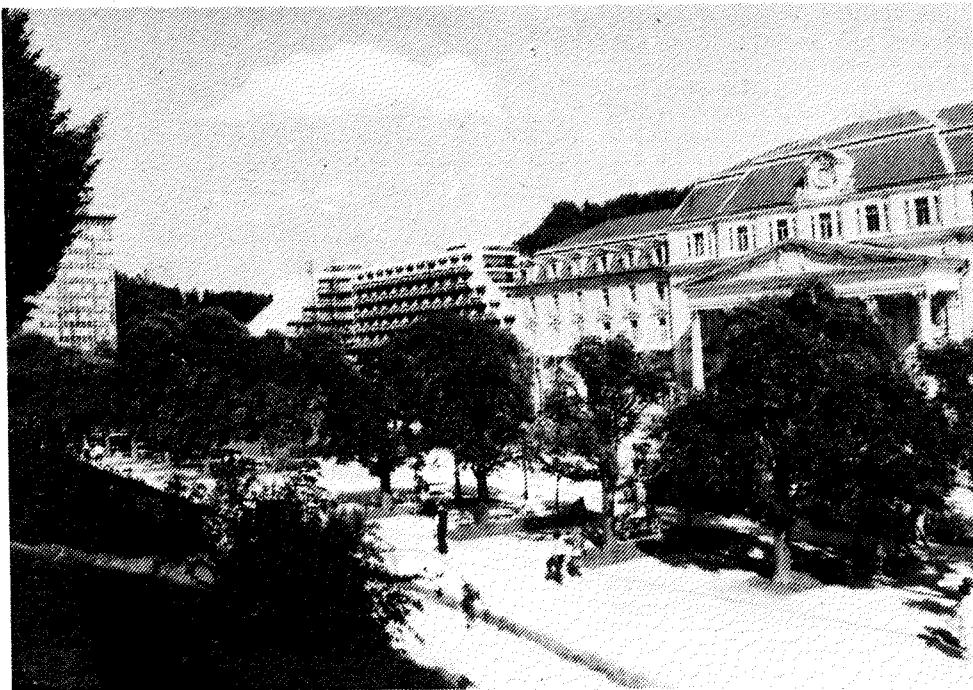
Zadovoljni smo z uslugami. Nismo pa zadovoljni z možnostmi, ki so nam na voljo, s številom borcev, ki te usluge lahko koristijo. To je v zadnjih letih predmet našega nenehnega naprežanja. Tako v slovenski borčevski organizaciji, kot na nivoju federacije. S starostjo prihajajo težave, borci pa so večinoma stari že sedemdeset let. Je pa seveda skrb za borce stvar naše odgovornosti, tudi zavesti, morale, ohranjanja vrednot, medsebojnih odnosov, da ne rečem civiliziranosti. Reševanje teh problemov ne more biti stvar zdravilišč. To je stvar družbe.

Rogaška koraka s svetom. To govore ne le tujci, pač pa tudi naši ljudje, ki so spoznali tovrstne ustanove v svetu. To je zame odločilno. Vendar je naš človek – ki se je boril, se vselej zavzemal za to družbo, gradil, kar imamo, tudi ustanove tako vrhunske kvalitete, kot so naša zdravilišča – na jesen življenja postavljen pred dejstvo, da so ta bogastva zanj skorajda nedosegljiva. Zunanjenzijske storitve, denimo kar skromna kavica (150 dinarjev), postajajo krepak luksuz. Ljudje se ob kavici pogovore, navada je to, ki je v našem družabnem življenju domala nepogrešljiva.

Zaradi vsega tega bi se nujno morali vprašati, z vso odgovornostjo, kje pravzaprav je v tem rastočem in vse hvale vrednem zdraviliškem standardu položaj našega človeka? Takšna in podobna priznanja, kakršna je prejela Rogaška Slatina pomenijo kolektivom spodbudo, toda pri ljudeh, ki si komajda lahko privoščijo kavico, zbujaajo tudi bridke občutke:«

Ali bodo poleg letovišč celo tudi zdravilišča, ki si sicer v polni meri zaslužijo nazive »šampioni turizma«, sploh še dosegljivi našim borcem in delovnim ljudem? Ali delamo in se trudimo v potu svojega obraza res le še za petične tujce? Ali ni ta zoprna, našega človeka nevredna gonja za devizami do kraja pretirana?

Milenko Strašek

Osrčje Zdravilišča Rogaška Slatina

Bitka pri Opatovcu

V prvih dneh januarja 1945 je naš slovenski bataljon 1. Krajiške udarne brigade prišel iz prvih bojnih položajev v rezervno. Utaboril se je v gozdu Jelaš, v zaledju fronte pred Vukovarjem. Zaradi hude zime, ki je tedaj nastopila, pa je bil po nekaj dneh taborjenja premeščen v vas Lovas, kjer smo dobili zavetje v praznih hišah.

Borci slovenskega bataljona smo mislili, da bomo po pravkar prestanih bojih in prečutih nočeh sedaj malo počivali. Pa ni bilo tako. Vsako jutro smo se po nekaj ur urili v vojnih veščinah, potem smo pa odhajali na obrobje grebena, ki se razteza od Lovasa proti vasi Opatovac in dalje do reke Donave. Tam smo v globoko zmrznjeno zemljo, z velikimi napori, vkopavali nove bojne položaje in se pri tem spraševali zakaj jih kopljejo tako daleč v zaledju, kakšnih 10 km od prve bojne črte, saj je izgledalo, da se je fronta po decembrskih spopadih precej umirila. Prepričani smo bili, da to delo opravljamo bolj zaradi vzdrževanja kondicije borcev, kot iz prave potrebe. Kljub temu smo za vse vrste orožja gradili čim boljše in dobro razporejene zaklone in gledali na to, da imajo dober pregled pred seboj. Kot da delamo za sebe, bi se lahko reklo.

Nekaj naslednjih dni je pokazalo, da je naše delo imelo večji pomen, kot smo mu pripisovali. V noči med 11. in 12. januarjem je naš bataljon zopet odšel na fronto. Zasedel je položaje v prvi bojni črti pred vasjo Sotin, tik ob Donavi. Tedaj sem bil mitraljezec v tretjem vodu tretje čete. Naneslo je, da sva bila s pomočnikom Cvirnom razporejena na sam rob visokega in strmega brega Donave. Podnevi sva imela dober pregled nad obrežjem, ponoči pa sva se morala spustiti prav na obalo Donave, da sva zaprla prostor tik ob obali. Nasproti našim položajem je bila vkopana sovražnikova enota iz znane »Princ Evgen« divizije, v kateri je bilo veliko Nemcev iz Banata, Bačke in Srema, zato so ne-

kateri dobro poznali kraje tam okrog fronte in so znali tudi srbohrvatski jezik. Razdalja med sovražnikovimi in našimi položaji je bila tako majhna, da smo slišali klice in glasnejši pogovor sovražnikovih vojakov. Pritiskal je strupen mrz, oblečeni smo bili slabo in zeblo nas je kot še nikoli do tedaj. Tudi orožje ni preneslo takšnega mraza in je kar naprej zamrzovalo, posebno strojnice. Ogrevali smo jih z posameznimi strelji ali kratkimi rafali, seveda po sovražnikovih položajih in vsem živem, kar je tam gibalo. Enako so ravnali Nemci, ki so poleg lahkega orožja uporabljali tudi minomete in lahke topove.

Sremska fronta je postala izredno nemirna. Vse pogostejše so bile tudi nočne akcije, v katerih so imeli Nemci nekaj prednosti, ker so imeli na razpolago svetleče rakete, s katerimi so ponoči osvetljevali vmesni prostor. Ponoči smo slišali hrup v sovražnikovem zaledju, kar je pomenilo, da dovažajo okrepitve, ter tanke in drugo težje orožje. Nekaj se je pripravljalo, to smo vsi vedeli, to so nam takorekoto skoraj povedali sami Nemci, ko so nam začeli po močnih zvočnikih predvajati glasbo, zraven pa so nas v čisto razumljivi srbohrvaščini vabili naj se predamo. V lepih besedah so nam povedali, kako je naša borba nesmiselna in nam dajali navodila kako naj pridemo k njim. Niso vedeli, da imajo pred seboj tudi Slovence, ki so jih nekaj let pred tem izgnali iz domov in da se sedaj tja vracamo s puško v roki.

V napetih razmerah nas je v noči od 16. na 17. januarja v prvi bojni črti zamenjal 4. bataljon I. krajiške brigade. Vrnili smo se kakšnih 6 km v zaledje. Nastanili smo se v

šoli v dvorani v vasi Opatovac. Kuharji so nam pripravili prvo slovensko večerjo – koruzne žgance s prežganko. Zelo nam je prišla. Midva s pomočnikom Cvirnom sva si za rezervno napolnila še eno porcijo žgancev in jih z drugo porcijo pokrila, ter shranila v Cvirnov nahrbtnik za drugi dan. Ravno ko smo dobro zaspali in je bila še trda tema, so začele padati grana-te po strehah vaških hiš. Nič nismo bili presenečeni. Vedeli smo, da je sovražnik začel ofenzivo, ki smo jo pričakovali že nekaj dni. Na vaškem trgu smo se na hitro zbrali, prešteli, če smo vsi, potem pa takoj krenili proti fronti, na pomoč borcem, ki so nas ponoči zamenjali. Komaj smo prišli iz vasi, že je prispela vest, da je naša fronta popustila pred mnogo večjo tehnično in številčno močjo sovražnika. Bataljon se je zato takoj napotil na položaje rezervne bojne linije, torej prav na tiste položaje, o katerih še pred tednom dni nismo vedeli, zakaj jih gradimo. Nismo se še uspeli v celoti razporediti po novih položajih, ko nas je zajelo močno sovražnikovo topniško obstreljevanje, pred položaje pa je prispela že sovražnikova predhodnica. Slovenski bataljon je zasedel okrog 1500 metrov fronte po obronku grebena med Opatovcem in Lovasom. Levo od našega bataljona so rezervne položaje zasedli drugi bataljoni I. krajiške brigade, desno od vasi Opatovac ob obale Donave pa bi morala položaje zasedati 10. krajiška brigada, ki je pa prepozno prispela iz globljega zaledja in so sovražnikove enote uspele prej doseči cesto Opatovec–Še-rengrad in se prebiti v zaledje naših enot. Položaji našega bataljona so ostali takorekoto v sovražnikovem žepu.

Prvemu naletu sovražnikovih enot smo se uspešno uprli. Nezaščiteno desno krilo ob cesti Opatovec–Lovas je bataljon uspel bočno zavrovati in je s protitankovskimi orožji (puško in bomba-mi) preprečil preboj sovražnikovih tankov po tej cesti. Frontalno pa je bil sovražnik zaustavljen kakšnih 200 metrov pred našimi položaji. Sovražnikova pehota je bila dobro maskirana z belimi ogrinjali in jo je bilo mogoče ločiti od zasnežene pokrajine

samo kadar se je premikala in streljala, številčno pa je bila v večkratni premoči. Sovražnik je poleg tankov razpolagal tudi s topovi in minometi. Prednost naših enot pa je bila v tem, da smo bili vkopani na zelo dobrih položajih, z zelo dobrim pregledom nad sovražnikovimi položaji. Naše položaje je bilo težko zadeti z izstrelki težkih orožij. Večinoma so se raztečili v pobočju pod nami ali daleč v zaledju. Imeli smo dovolj municije za svoja

začet z obkoljevanjem ob cesti Opatovac–Lovas. Z drugim močnejšim napadom pa je poskušal doseči grapo, ki je delila položaje našega bataljona med 3. in 1. četo, da bi tako razkosal naše položaje. Silovit pritisk sovražnika so borci našega bataljona odbijali z vsemi močmi. Cevi strojnic so kar žarele od močnega streljanja in smo jih morali pogosto menjavati. Vse je izgledalo, da bomo uspeli ubraniti svoje položaje, ko je naenkrat sovražniku

četa, ker je bila globlje v sovražnem obroču. Večji del borcev 3. voda 3. čete, ki je bil razporejen ob grapi nižje po pobočju grebena, se zaradi premočnega sovražnikovega obstreljevanja ni mogel prebiti h glavni 3. četi. Med temi borci sem bil tudi jaz. Ko smo videli, da so sovražnikovi vojaki že zasedli greben za našimi položaji in ko so začeli od zadaj po nas streljati in kričati naj se predamo, smo se zapodili po pobočju navzdol naravnost proti frontalno nastopajočim sovražnikom. Metali smo se na tla, streljali kolikor smo mogli in se poskušali prebiti do obraščenega potoka, ki je tekkel po dolini pod grebenom. Nekateri smo uspeli doseči potok, zabredli smo skoraj do pasu v ledeno mrzlo vodo, ter se v zavetju grmovja in dreves po potoku prebijali kakšnih 150 metrov do gozdička, ki je segel do potoka in potem po gozdu dalje proti Lovasu, kjer smo se priključili ostalim borcem.

Proti večeru smo zaradi prevelikega pritiska sovražnika morali zapustiti položaje pred vasjo Lovas in se umakniti na manj utrjene položaje za to vasjo, kjer nam je uspelo zadržati sovražnika. Za tiste, ki smo ob umiku bredli po potoku bila lahko naslednja noč usodna, če bi nas ne bili soborci ponoči spravili v bližnji hlev, da ne bi zunaj zmrznili.

Mojo pomočnik Lojze Cvirn, ki je čez nekaj dni postal sam mitraljezec, se je pojavil šele naslednji dan, a bil je brez nahrbtnika. Povedal je, da se mu je med umikanjem nahrbtnik obesil v vejevje v nekem pokritem delu strelskega jarka in je Nemcem lahko ušel le tako da se je iznebil nahrbtnika. Tako sva bila oba ob žgance in porcije, ki sva jih imela v njegovem nahrbtniku. Zaradi junaških dejanj ob obrambi položajev pri Opatovcu, kjer je padlo 73 borkov in borcev Slovenskega bataljona, mnogi pa so bili ranjeni, je bilo veliko naših borcev javno pohvaljenih. Štirje mitraljezci smo bili odlikovani z medaljo za hrabrost. Nekateri smo bili tudi razporejeni na višje položaje.

Jože Romih

Na prsiah Jožeta Romiha se blešči medalja za hrabrost. Z neznanim borcem ga je tako portretiral fotograf v Iloku na Sremski fronti po podelitvi odlikovanj 30. januarja 1945.

strelna orožja in nekaj ročnih bomb. Vsaka desetina je bila oborožena z lahko stroj-nico in kakšno brzostrelko. Ostali borci so imeli v glavnem italijanske karabinke. Razpoloženje naših borcev je bilo optimistično. Borbenost je bila na višku. Bistvenih izgub, torej mrtvih, bataljon še ni utrpel. Začele so se priprave za pozicijsko bojevanje in za zaščito naših položajev ponoči.

Naredil se je lep sončni dan. Malo se je tudi otoplilo in poldne je že minilo, ko je sovražnik začel dovažati okrepitve in je začel močnejše pritiskati na naše položaje. Z večjimi silami je, ob podpori tankov in težjega orožja začel močan napad na desno krilo našega bataljona, da bi

uspelo uničiti protitankovsko puško, edino v našem bataljonu. Takoj zatem so tanki ob spremstvu močnih pehotnih sil vdrli v zaledje slovenskega bataljona. Sovražnikova pehota je izza hrba napadla položaje 2. čete in grozila z obkolitvijo celine bataljona. Druga četa je utrpela velike izgube. Ukazan je bil umik. Začela se je bitka za preboj obroča. 1. četa je imela najugodnejši položaj in se je z manjšimi izgubami uspela prebiti bočno po fronti in je pred vasjo Lovas, skupaj z drugimi umikajočimi se enotami organizirala novo obrambo linijo. Glavnina 3. čete, skupaj z preživeli borci 2. čete se je prebijala prav tako bočno proti vasi Lovas, vendar z veliko večjimi izgubami kot 1.

Milan Guček

Po sledovih Šercerjeve brigade

Pomagam mu obujati dogodke, ko mu naštevam brigadne akcije. Kako mu vse raste iz pozabe. Nikogar nima, da bi obnavljala doživljaja, takale pomoč pa mu bistri spomin, da ve tudi za podrobnosti. In prav te so mi potrebne, da bo moja pripoved o brigadi živa, iz mesa in krvi. Ričet je bil prav gotovo že davno kuhan in se je na ognju samo še gostil, z Mirkom pa še kar naprej brskava po bojni poti najine brigade. Mirko je pa tudi duhovit. »Za nas mince so vedno rekli, da se lahko zmotimo hkrati dvakrat – prvič in zadnjič. No, za našega Lenasija pa to ni veljalo. Na vaji je bil neroden in mu je razneslo detonator. Saj je še sedaj po obrazu ves črn, zmotil pa bi se vendar lahko še enkrat za dvakrat.«

Ko je povedal o brigadi vse, kar je vedel, sva si šla ogledat njuno novo hišo in s ponosom mi je pokazal ob poti latnik z na debelo obloženimi trtami. Vse to sam obdeluje. Vsem bližnjim in daljnjim sosedom in okoličanom pa je tudi vsak čas na razpolago, da jim naredi kaj dobrega. Vaščani so si sami napeljali vodovod in Mirko je napravil priključke šestinštiridesetim gospodarstvom, z vso notranjo hišno ureditvijo vred. Pa dvorano za kulturne prireditve da imajo takšno, kakršne ne premore ves Maribor!

Ko sem se spuščal po ovinkasti cesti proti Dupleku in Dravi, sem bil sam s seboj zadovoljen. Upornost me je tudi danes pripeljala do človeka, ki vsak dan znova potrjuje veljavo krepitost in čednostim, ki stojijo visoko nad vsakodnevnim hlastanjem po minljivih dobrinah. Za one v mestu pa je ta človek že – odpisan...

V pobeškem predmestju sem stopil v telefonsko govorilnico nenavadne oblike.

Prejeli so jo iz pobratene londonske občine Greenwich, da bodo imeli oboji enake. Ker je bilo do večera še nekaj ur, sem poklical Ivana. Morda je pa sedaj že razpoložen za razgovor?

Ko mu postane očitno, da ga kličem jaz, je sicer v zadregi, vendar me le povabi, naj pridem. Samo – ne počuti pa se ne prav najbolje.

Komaj sem ustavil pred hišo avto, že je bil pri vrtnih vratih. »Ženo sem poslal na okno in ji povedal, kakšen avto imaš. Da se ti malo oddolžim za jutranji kiks.«

Pa me ne pelje v stanovanje. Iz njega pokliče samo toliko svojo ženo, da sva se lahko pozdravila, nato pa me vodi na podstreho in v sobico, kjer plete pri oknu neka starčka.

»Moja mati! Danes ima rojstni dan. Petinosemdeset let!«

Na polici omare stoji torta z izpisanimi »85« in Ivan me prisili, da sedem, čeprav ni razpoloženja za moje delo.

Njemu pa tudi jezik zateka in težko govori. Da pa ne bom prišel prav zastoj v hišo, naj govori kar njegova mama, ker da je med vojno dosti doživela in pretrpela.

Mati in jaz ga prepričujemo, da njena zgodba ne spada v moje delo. Ivan si to vendarle da dopovedati in se trudi in skuša govoriti o nečem, kar bi zanimalo mene, pa od časa do časa preneha in se ozira okoli.

»Vidiš – kar takole se mi utrga film!«

In ga vracam na začetno misel. Pa se mu spet »film utrga« in ga spet vracam.

Da končam ta najin skupni jalov trud mu povem, da sem bil danes že pri Mirku.

»Kaj se ti zdi ta fant? – Mar ni ves plemenit? – Kakšno zlato srce ima, kajne! Pa roke

tudi! – Veš, imel sem privatno podjetje in Mirko je delal pri meni. Najboljši delavec je bil, prijel je pa tudi za najslabše delo. Nič mu ni bilo odveč in postoril je pa za dva. Zlat, plemenit fant je!«

Ko sem Ivanu povedal, kako Mirka oenjujejo njegovi mestni vrstniki in soborci, me vpraša s pogledom, ki pričakuje iskren odgovor:

»Ti, je zame tu v Mariboru kdo rekel, da sem pijanec?«

Ni mi bilo potrebno lagati, da ga je moj odgovor lahko pomiril.

Ker ni bilo zame danes v Mariboru več dela – na poti od Mirka k Ivanu sem poskusil najti doma še dva šercerjevca, pa ni bilo nikogar, sem zavil v Dravsko dolino. Morda bom imel več sreče v Vuhredu. V brigadnem arhivu sem zasledil takole štabno poročilo v brzovajnem slogu: »23. januar 1945. Sedovnik. Sonce. 3. bataljon v akcijo na vlak. Ker je bil transport oborožen s 3 flaki, ga ni bilo mogoče likvidirati. 2. flaka uničena, izgube sovražnika neznane. Naše: trije ranjeni, šest pogrešanih, izgubljen puško-mitraljez.«

Kar sem se doslej pogovarjal z udeleženci te akcije sem lahko razbral le, da je to bilo blizu Vuhreda. Včeraj pa sem zvedel povsem po naključju v Framu, da je bila med vojno v Vuhredu »naša« družina gostilničarja »Pri Kogalu«.

Dež lije kar naprej in brez prestanka, ko zapuščam v nedeljskem popoldnevu in v takšnem vremenu še bolj opustele mariborske ulice. V avtu je mrz, ker ne morem vključiti gretja zaradi neke napake v napeljavi, zato se mi tudi stekla rosijo. Roke imam vse otrdele, pa tudi v noge me zebe. Morda sem tudi od tega ves premražen, ker nisem pravzaprav danes še nič jedel, če zajtrka ne štejem?

Od časa do časa se trgajo megle, ki visijo po obdravskih vrhovih in skoznje se belijo

zasnežene pohorske senožeti in polja. Mar res pišemo šele 18. september?

Ustavim pred gostilno Kogal. Stare hiše, ki je stala ob mostu na drugem bregu Drave ni več, odkar so niže zajezili reko in je voda za stalno poplavlja dolino visoko proti toku. Vstopim v zadušljiv in glasen lokal, kakršni so več ali manj vsi po deželi ob nedeljah. Za gospodarico se mi predstavi po videzu in vedenju bolj profesorica kot oštrka.

Odpelje me v posebno sobo, kjer ni nikogar, je pa mir in gorkota. In ta mi sedajle strašansko prija. Za ogrevanje in tudi kosilo ob štirih popoldne naročim mlečni riž. Ta bo razdraženemu želodcu najbolj prijal in ga utišal.

Iz ljubezne gostilničarke, ki je po maturi staršem na ljubo zaradi družinskega izročila prevzela gostilno, skušam izveči podatke, ki me zanimajo, pa mora vsak hip posredovati ali v kuhinji ali v lokalu. Pa tudi ne ve dosti o dogodku. Kdove kako se ji je izmuznil iz spomina, morda pa takrat sploh ni bila doma?

Bo poklicala na pomoč moža, ki je tudi vuhredski domačin. In pripelje v sobo prikupnega svetovljana. Oba z ženo kot da nista zrasla tu in kot da ne živita v tem kraju.

Ko prične pripovedovati mož, kar ne morem iz sebe spraviti besed presenečenja in navdušenja. Kakšno naključje! Kakšna moja »lovška« sreča – on, Mirko Verdnik, se je peljal s tem vlakom, ki so ga napadli šercerjevci 23. januarja 1945!

Od vznemirjenosti in veselja nad to ne-pričakovano »trofejo« skoraj ne poznam svoje pisave, tako hitim, da mi ja ne bi kaj ušlo iz njegove tekoče in urejene pripovedi. Tisto noč, od 22. na 23. januar je snežilo, da je zapadlo tudi do poldrugi meter snega na zatišnih krajih.

(se bo nadaljevalo)

Nova zamenjava v Kampali

Teden dni je že novi uradni predsednik afriške države Ugande voditelj Narodne osvobodilne armade (NRA) Yoweri Museweni. Pod njegovim vodstvom Ugande menda ne bodo več upravljali po marksističnih načelih. To je dejal Museweni sam, ko je vkorakal v Kampalo in sprejel tuje diplomate in novinarje. Prednost je dal »mešanemu gospodarstvu«, katerega značilnost bodo zasebna in državna podjetja.

Diplomati so takoj skomignili z rameni, ko so slišali za takšno obrazložitve in politično usmeritev. Museweni je decembra lani sklenil z generalom Titom Okello, državnim poglavarjem po strmoglavljenju Miliona Oboteja (julija 1985), mirovni dogovor, nato pa se ni držal dogovorjenega, temveč se je brez prekinitve še nadalje bojeval z orožjem v roki za prevzem oblasti v državi. Kje se general Okello zdaj zadržuje, ni znano. Sudanska vlada je takoj zanikala govorice, da je prišla na njeno ozemlje in da je pripeljal s seboj nekaj vojaških oddelkov.

Museweni je zdaj prvič po petih letih prišel v glavno mesto Kampalo. Dejal je, da bo kar najhitreje začel posvetovanja z različnimi političnimi strankami ter tudi predstavniki vlade, ki jo je sam odstavil. Cilj teh razgovorov je sestaviti vladno in vzpostaviti takšno upravo, ki bo temeljila na najširši narodni osnovi.

Ta čas se v Ugandi boji nadaljujejo. V severnih in vzhodnih delih države kličejo k upor in kljubovanju Musewenijevo Narodni osvobodilni armadi, namesto, da bi se uklonili Musewenijevo pozivu za prenehanje sovražnosti. Celotno v Kampali NRA s svojimi 20000 vojniki še ni mogla obračunati s pripadniki dveh drugih osvobodilnih gibanj in sicer Zveznega osvobodilnega gibanja, ki je še šibkejša, menda ima pod orožjem le kakšnih 1000 mož.

Ameriška vlada je že spo-

ročila, da bo podprla novi režim v Kampali, zahteva pa disciplino v vrstah NRA, da bi se izkazala bolj vredna zupanja, kakor oborožene sile prejšnjega ugandskega režima. Koliko časa bo discipli-

Zvezani vojak premaganih režimskih čet leži na tleh, straži pa ga pripadnik zmagovite NRA. Uniformo in vojaške čevlje so mu že slekli.

na v NRA vzdržala in koliko časa bo v skladu s tem Musewenijev režim užival ameriško podporo, je prav toliko negotovo, kot je negotova zvestoba Musewenija samega do že objavljene politike.

Tako še vedno številni tujci, diplomati in domači prebivalci zapuščajo Ugando in poskušajo zbežati v Kenijo. Mnogi civilisti in vojniki so zbežali v sosedni Sudan. Število smrtnih žrtev, ki so jih terjali boji za Kampalo, ceni-

jo na okoli 2000. Kakor je ta čas poročala britanska radijska postaja BBC, se je položaj za civiliste v glavnem mestu Kampali že normaliziral. Begunci, ki so prišli iz Ugande v Kenijo, niso preveč navdušeni zaradi ponovne zamenjave na vrhu. »Vsaka vlada, ki pride pri nas na oblast,« je pripomnil neki ugandski gospodarstvenik, ki se je umaknil v Kenijo, »objavlja programe, s katerimi smo vsi zadovoljni. Toda, zakaj nihče od voditeljev in

Museweni je namreč izjavil, da so ga potisnili vanj zaradi spleta okoliščin. Se bolj grenko kot to pa je bilo spoznanje, da na sestanku v Gomo ni bilo tanzanijskega predsednika Alija Hasana Mvinjija. Znano je, da je Njerejev naslednik podpiral kenijska prizadevanja za spravo med Okelovim vojaškim svetom in uporniki, kar pa se je konec koncev izkazalo za brezupno.

Musewenijeve odnose z Dar es Salaamom so dokaj hladni še od časov, ko se je Nyerere odločil za Oboteja ne pa za Musewenija. To je bilo leta 1979 po strmoglavljenju Idiija Amina. Tedaj je voditelj upornikov s svojimi 9000 borci odigral pomembno vlogo. Tudi glede odnosov s Kenijo je Museweni že sporočil, da se ne čuti ničesar dolžnega posredovalcem iz Nairobijskega. Ko so ga ustoličili za novega ugandskega predsednika, je izjavil, da so na pogajanjih v Nairobiju izvajali pritisk nanj, da so bila pogajanja farsa, da se je bil »prisiljen zatekati k zvijačam, kakršne so uporabljali drugi, ki so sedeli za isto konferenčno mizo«.

Morda bodo sčasoma tudi Musewenija prijemali za besedo. V svojih začetnih govorih obljublja povratek k demokraciji v državi, zavzema se za vzpostavitev ljudske oblasti in imenovanje za vse sprejemljive vlade. Ne gre namreč pozabiti, da so plemenska nasprotja v Ugandi tako globoka, da jih še noben dosedanj voditelj ni mogel odpraviti in doseči tvornega sodelovanja plemen v korist Ugande. Museweni trdi, da so bili vsi dosedanj ugandski voditelji »zločinci« (vsak je bil iz drugega plemena), ki so se na račun ljudstva obdajali z nezasluženim blišcem in bogastvom.

Florjan Laimiš

Naš svet v teh dneh • Naš svet v teh dneh

Kairo: Predsednik predsedstva SFRJ Radovan Vlaković je na uradnem obisku v Egiptu kot gost predsednika Hosnija Mubarak. Razgovor je zajel vsa aktualna mednarodna vprašanja, odnose med Jugoslavijo in Egiptom, ter naloge neuvršenih držav pred njihovo osmo konferenco v Harareju konec letošnjega poletja.

Dunaj: Na zasedanju ministrskega komiteja držav proizvajalk in izvoznic nafte (OPEC) so razpravljali o ukrepih, s katerimi bi ustavili dosedanje padanje cen nafte na svetovnem tržišču. Strokovnjaki ne izključujejo možnosti, da se bo sedanja usmeritev v cenah nafte nadaljevala, pa naj bodo ukrepi OPEC kakršni koli. Kompromis bi bil dogovor o kvotah nafte, ki bi jo črpale posamezne države, ne pa v trdno določenih cenah.

Port au Prince: Nemiri na Haitiju vznemirjajo predvsem ZDA, kajti dosedanj vladar Duvalier je bil brez dvoma njihov zvesti sodelavec. Vsaka sprememba režima je za Washington tveganje, saj še niso imeli pripravljene »rezervne« ekipe, ki bi bila po volji prebivalcem Haitija obenem pa zanesljivo branila ameriške interese v državi.

Aman: »S tako imenovano palestinsko formulo za mir ni mogoče barantati,« je izjavil sodelavec Jaserja Arafata, vplivni Abu Ijad in dejal, da Palestinska osvobodilna organizacija (PLO) ne namerava brezpogojno sprejeti resolucijo št. 242 varnostnega sveta ZN vse dotlej, dokler ZDA ne bodo na konkreten način priznale palestinske pravice do samoodločbe.

Manila: Predvolilna značilnost na Filipinih: tudi gverilci imajo nekaj besede, ko se država odloča o novem ali istem človeku (Ferdinandu Marcosu) na predsedniškem

položaju. Med nenadnim napadom gverilcev na vladno vojaško patruljo, je padlo 11 filipinskih vojakov. Prizorišče napada je bil otok Negros v filipinskem arhipelagu.

Kartum: Kakor poročajo iz sudanskih virov bo v drugi polovici meseca egiptovsko sodišče razsojalo o usodi bivšega sudanskega predsednika Nimeirija. Ali mu bodo priznali politično zatočišče v Egiptu, ali pa ga bodo izročili sudanskim oblastem.

Naš svet v teh dneh • Naš svet v teh dneh

Čas spomina

Že 43 let je minilo od tiste 2. februarja 1943., ko so pri Stalingradu, zdaj Volgogradu, kapitulirale še zadnje obkoljene enote nacistične 6. armade pod poveljstvom feldmaršala von Paulusa. Z njim je odšlo v ujetništvo še 24 generalov in 2500 oficirjev. Pri vsem tem pa stalinograjska bitka v nemškem vrhovnem poveljstvu ni bila niti planirana, kaj šele predvidena. Razvila se je iz poletne nemške ofenzive, ki naj bi po zimskem neuspehu pred Moskvo povrnila zaupanje v ofenzivno sposobnost Wehrmachta.

O stalinograjski bitki še dolgo ne bo povedana zadnja beseda, pa tudi njena izčrpana zgodovina še ni napisana. Ko je Hitler poleti 1942 ukazal na vzhodnem bojišču veliko ofenzivo, ki naj bi pripeljala Nemce do naftonosnih polj pri Kaspijskem jezeru, je bil ves zagret zaradi doždevno uspešnega prodiranja. Načelnik generalnega štaba general Halder je opozarjal Hitlerja z besedami: »V tej vojni je pred nemško vojsko kapituliralo šest sovražnih

vojska. Ni dvoma, da vemo, kaj je uspeh. Njegova znamenja so: število ujetnikov in zaplenjeni vojni material. Teh znamenj zdaj ni. To pa pomeni, da se Rusi izogibajo odločilni bitki in po načrtu odstopajo. Kriza nas torej še le čaka.« Hitler je pobesnel in zavrnil previdnega generala s trditvijo, da »takšen tempo napada jamči Nemcem največjo zmago v zgodovini sveta«.

Zasukalo se je tako, kakor je napovedoval general Halder. Začela se je ena največjih in najpomembnejših bitk v 2. svetovni vojni. Potekala je na površini 100 tisoč km², sodelovalo je 2 milijona vojakov, ki jih je podpiralo 20 tisoč topov in metalcev min, 2000 tankov in približno prav toliko letal. Ofenziva Nemcev proti Stalingradu se je začela 23. julija 1942., bitka pa se je končala z njihovim porazom 2. februarja 1943.

Potem ko je Hitler 23. julija razdelil prej enotno armadno skupino jug na armadni skupini B in A, je ukazal armadni skupini B, da s svojo 6. armado, ki ji je

poveljeval von Paulus, zavzame Stalingrad in s tem zavaruje nemško prodiranje na Kavkaz. Ker 6. armada v prvem napadu ni dosegla zastavljenih ciljev, ji je Hitler podredil še 4. oklepno armado. Sovjetske sile so bile obkoljene čelno in z bokov, s hrbtom pa so se naslanjale na Volgo. Stalingrad je bil 60 km dolgo in do 8 km široko mesto. Prodirajočim Nemcem se je postavila v bran 62. armada pod poveljstvom legendarnega generala Čujkova, poulične bitke pa je vodil general Rodimcev, vojak, ki je to spretnost dobil obvladal v španski državljanski vojni.

Sovjetsko vrhovno poveljstvo je začelo že avgusta 1942 načrtovati protinapad na Nemce pri Stalingradu. Medtem ko so bili Nemci do dobra zaposleni z načrtom za zlom obrambe Stalingrada, so z dveh mostičev 19. novembra krenile sovjetske divizije v obkolitev. 23. novembra so bili Nemci obkoljeni. Hitler jim ni dovolil preboja iz mesta, temveč je ukazal posebni armadni grupi Holt, da prebije sovjetski obroč in reši obkoljene. General Hot je napadel 12. decembra iz smeri Kotelnikova, vendar

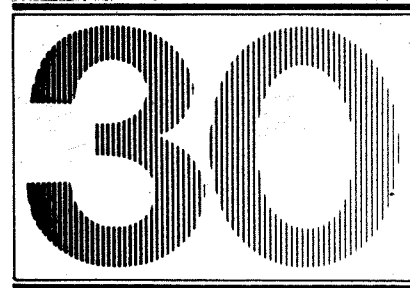
je bil 19. decembra ustavljen, ko je bil še 45 km oddaljen od Paulusa.

Osmega januarja 1943. je sovjetsko poveljstvo poslalo obkoljenim Nemcem (250.000 mož) ultimatum, poziv za vdajo. Ker so vdajo zavrnil, se je 10. januarja začel splošni napad na obkoljenega sovražnika. Sovjetske čete so razpolovile obkoljene Nemce, nakar se je 31. januarja vdal von Paulus s štabom, severna grupa Nemcev pa je kapitulirala 2. februarja 1943. V ujetništvo je odšlo le že 90 tisoč Nemcev.

V Stalingradu je bilo porušena 85% stanovanjskega fonda, pogorelo je 58 tovarn, 115 šol, 18 bolnišnic, 86 otroških dispanzerjev in 60 knjižnic. Prva ameriška vojaška mislija, ki je še med vojno videla porušeni Stalingrad, je predlagala, da bi mesto konzervirali takšno, kakršnega je zapustila vojna, da bi ostal več spomenik in opomin. SZ tega ni storila, temveč je začela mesto obnavljati takoj, ko so bili Nemci pregnani iz njegove neposredne bližine. Na Mamajevem kurganu, grobu tatarskega kneza, vzpetini, ki se dviga nad mestom, so uredili veličasten spomenik braniteljem.

-fl-

ljubljska banka
Temeljna dolenjska banka
Novo mesto
1955-1985

**GRADBENO
PODJETJE
GROSUPLJE**

61290 Grosuplje, Taborska 13

TELEFON: (061) 772-112
DS SKUPNE SLUŽBE
KOMERCIALNI SEKTOR
61290 GROSUPLJE, TABORSKA 13

POSUJE:

61000 LJUBLJANA, LINHARTOVA 38
TELEFON: (061) 318-155
TELEX: 31-480 GROSPG YU

Ob nesrečnem poletu Challengerja Ali je trgovanje z vesoljem botrovalo nesreči?

Nedavna katastrofa ameriškega vesoljskega raketa Challenger pomeni velik udarec za ZDA, ki so se nekako navadile na doslej relativno varna vesoljska popotovanja, ki vse doslej pri Američanih niso zahtevala nobenih žrtev. Nekaj njihovih vesoljcev se je ponesrečilo v letalskih in avtomobilskih nesrečah ali kvečjemu med treningom na Zemlji: tako so 27. januarja 1967 v kabini Apolla 1 med vajo zgoreli Edward White, Virgil I. Grissom in Roger Chaffee.

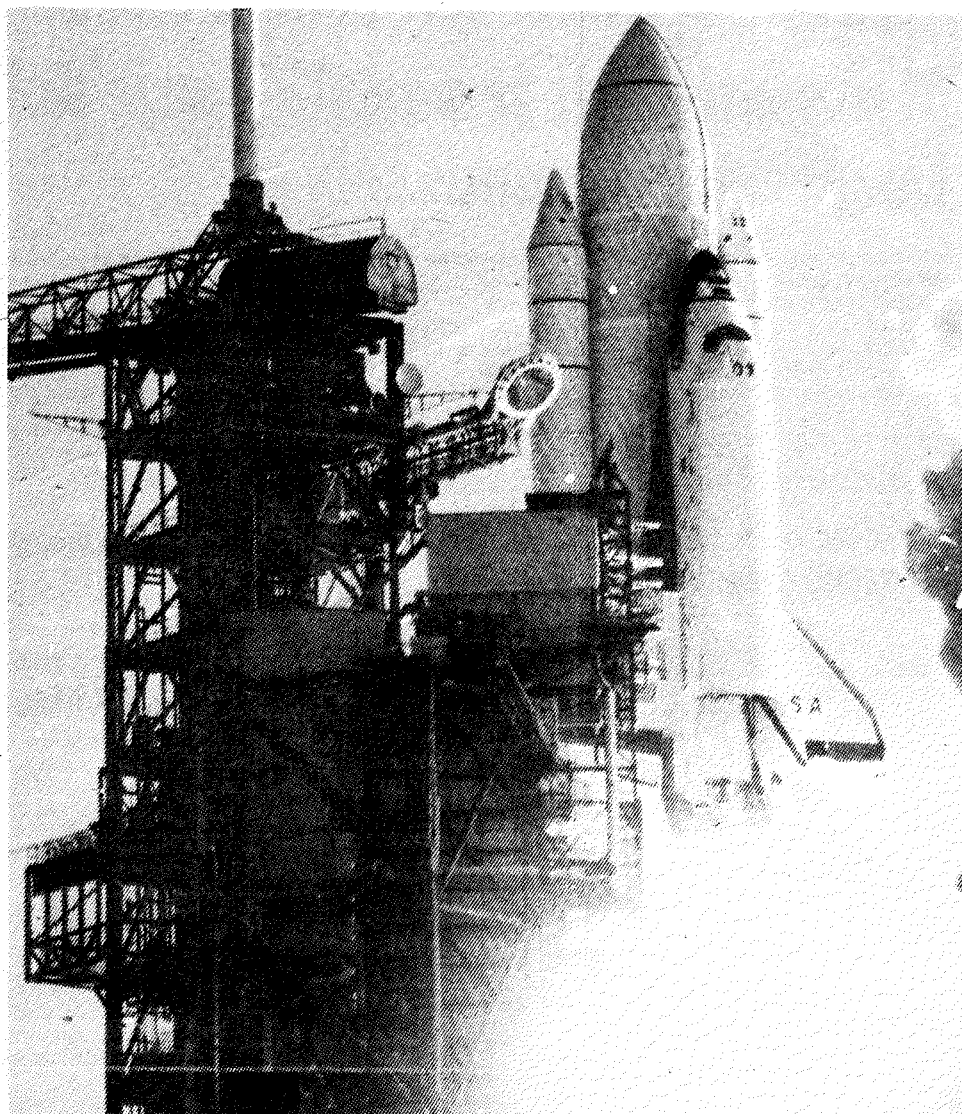
Zato je nesreča sedmih astronautov, od katerih sta bili dve povrh še ženski, močno pretresla ameriško in svetovno javnost, pretres primerjajo nekateri s tistim ob uboju Johna F. Kennedyja; mnogi se spominjajo, kje so bili in kaj so

počeli, ko so izvedeli osupljivo novico.

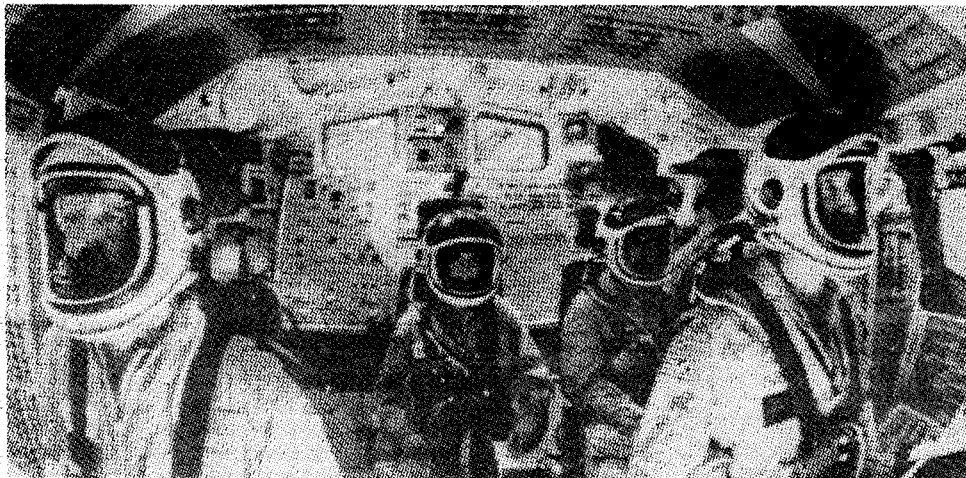
Ameriška astronautika je utrpela veliko izgubo in le od rezultatov natančne preiskave bo odvisno, kdaj se bo nadaljeval program poletov s človeško posadko. Način prevoza koristnega tovora na relaciji Zemlja-orbita temelji pri Američanih na uporabi večkrat (do stokrat) uporabljivih vesoljskih plovil tipa space shuttle. Izguba enega od štirih vesoljskih raketoplanov (imajo še Columbia, Discovery in Atlantis) ne pomeni samo izgube okoli 1,2 milijarde dolarjev, kolikor je vreden en raketoplan ampak tudi izgubo okoli devetdesetih bodočih poletov, kolikor bi jih Challenger lahko še zmožgel, če se ne bi zgodila nesreča. S temi prevozi za najrazličnejše naročnike

pa bi NASA še precej zasluzila. Nekateri mislijo, da je prav to trgovanje z vesoljem botrovalo nesreči. Stevilni naročniki, ki so zaslutili koristi od vesolja so pritiskali na ameriško vesoljsko agencijo Naso, da bi čimprej vtirila njihove satelite, NASA pa je hitela že zato, da ji ne bi preveč naročnikov prevzela zahodnoevropska konkurentka ESA (European Space Agency) s svojo raketo nosilko Arianne.

Seveda pa je nesreča Challengerja delno prizadela tudi načrte Pentagona in Reagana, ki si želita namestiti v vesolju različno orožje. Načrt SDI za nekakšen »vesoljski ščit«, ki pa je samodejno pravzaprav »vesoljski meč« česar ima takšen »ščit« samo ena od velesil, predvideva namestitev laserskih in dru-

Challenger med začetkom poleta proti vesolju.

Posadka vesoljskega plovila je imela veliko vaj v simulatorju. Naprava naj bi vesoljcem predočila vse nevarnosti in težave, do katerih lahko pride med prvim poletom. Prav gotovo pa vsa sodobna tehnika ni mogla napovedati trenutka, ko je plovilo s pomožno raketo eksplodiralo.

gih orožij prav s pomočjo vesoljskih raketoplanov. Ameriška vojska pospešeno pripravlja novi (vojaški) kozmodrom v vojaškem oporišču Vandenberg od koder bi izstreljevali vozila tipa space shuttle s povsem vojaškimi nalogami v polarno orbito. Takšna orbita omogoča nadzor in vohunjenje nad vsako točko na našem planetu.

Vse to pa nas ne sme navdajati z malodušjem. Prav nesreča po svoje do-

kazuje, da je tudi vrhunska tehnika nepopolna in ranljiva. Jugoslavija bi morala najti svojo pot do koščka t. i. »vesoljskega kolača« v tvornem sodelovanju z drugimi neuvrženimi deželami, predvsem z Indijo, ki je že uspešno razvila različne raketno-kozmične sisteme za zdaj še relativno skromnih zmogljivosti, v bližnji prihodnosti pa tudi sisteme (predvsem rakete nosilke) z večjo zmogljivostjo; še dlje pa je že zdaj

LR Kitajske, ki je doslej izstrelila že 18 lastnih satelitov, od tega dva geostacionarna, obvlada pa tudi tehniko povratka na Zemljo in tehniko izstreljevanje večih satelitov hkrati z eno nosilno raketo. Aktivnejše bi morali sodelovati tudi v takšnih organizacijah kot so ESA in Interkosmos.

Jugoslavija doslej še nikoli doslej ni odgovorila na takšna in podobna povabila.

Vojko Kogej

Bo trihinoza zbudila še koga, razen veterinarjev?

Kdo odreja kaj je zdrava hrana?

Vse hitrejši življenjski utrip (pre)hitro spreminja tudi naše ustaljene navade, predvsem prehrano. Vse manj pa je tistih pristojnih, na katere bi lahko pokazali s prstom, ki bi morali bedeti nad načinom prehrane, predvsem nad kakovostjo. Živimo pač v časih, ko hrana »odnese« kar polovico družinskega denarja in prav nič ne kaže, da se bodo cene ustalile. Hkrati so naše (regresirane) malice kulinarčno podobne kot jajce jajcu in nabite s kalorijami, in kruh še vedno najdemo v smetnjakih. Koliko? Tega ne poveemo natančno, saj nočemo razkazovati svoje sramote. Tako kot nočemo na glas govoriti, da je Jugoslavija ena redkih dežel, ki zakonsko omogoča nedopustno vsebnost mikroorganizmov v mililitru mleka. Že zdavnaj nas tudi ne vznemirijo časopisna poročila o zastrupitvah s hrano, o tem, da marsikje pijemo okuženo vodo, da je med stotinami različnih mesnih izdelkov vsaj tretjina neustreznih ipd.

Trihinoza kot budilka

Zato je množična zastrupitev z zahrbtno, težko in neoz-

dravljivo trihinozo, ki se potuhne v telesu in nato po letih znova izbruhne, vsaj vznemirila, če ne tudi zbudila javnost. Primer zasebnega mesarja iz Sremske Mitrovice, ki je v znane sremške klobase predelal meso bolnih prašičev in nato s klobasami okužil več kot osemsto ljudi – od Nemčije do Egipta – bi moral biti že toliko poučen, da bi vsaj ustavil to nemarno početje. Vendar so se pristojni prepozno zganili. Trihinoza se je pojavila še v Bački, južnem Banatu, Semberiji... in šele sredstva informiranja so končno vznemirila pristojne.

Vprašanja so bila neprijetna, sprožala pa so težave kot domine. Recimo: kako je možno v takšnem obsegu klati na črno, zakaj veterinarske inšpekcije niso o pravem času kaj ukrenile, zakaj je veterinarjev najmanj tam, kjer bi jih moralo največ biti – na vasi, zakaj so veterinarske postaje nujno zlo v kollesju zdesetkane kmetijske ekonomije? In tako naprej.

Resnici na ljubo so veterinarji še najmanj krivi. Ponekod – Slovenija je izjema – nimajo niti ustreznih naprav, da bi lahko ukrepali.

Kaj pa kontrola kakovosti?

Tako se zdi, ko da pri nas sploh nimamo zakonov, ki bi določali, kaj je dobro in kaj ni. Narobe. Imamo kup predpisov, za nekaj knjig zakonov pa tudi organizacijo Jugoinspekt, ki odreja kakovost. Vendar gre za papirna-

te zmaje, ki so nemočni v primeru vse težjega gospodarskega položaja panoge. V Jugoslaviji je denimo kar 1600 večjih ali manjših klavnic, ki »obratujejo« s 30 odstotnimi zmogljivostmi. V lovu za dohodek je kajpak najlažje zatisniti oči. Ob tem se zapišimo, da v glavnem občine varujejo njihovo delo, pa tudi obrate za predelavo in občine ne vidijo rade, da se kdo meša v njihovo delo.

Ko so pred dnevi sosednji Avstrijci zagnali vik in krik zaradi neustreznih močnih

krmil, ki menda povzročajo posledice preko užitega mesa v moških hormonih, ni nihče dodal, da močna krmlila rejci ne uporabljajo od danes.

Gre za ustaljeno rabo superkoncentratov, s katerimi skušajo doseči v kratkem času kar največjo težo. Pa pri nas? Žal, bi se dogajalo isto, saj so objektivni pogoji gospodarjenja pač takšni, da silijo k večji prireji. Vendar imamo srečo, kot smo večkrat slišali na strokovnih posvetih, ker smo »revni«. Sre-

čo v tem smislu, da smo na repu porabe pesticidov in mineralnih gnojil v Evropi. Pa tudi rabe koncentratov. Kljub temu, smo denimo leta 1982 za ribjo moko, dodatke za močna krmlila sploh, odšteli 120 milijonov dolarjev. Prav dolarji so tista zavora, ki povzroča, da bomo v tem petletnem obdobju natrosili »le« 350 tisoč ton pesticidov in kakšnih sedem milijonov ton aktivnih kemičnih substanc. Če to količino razdelimo na hektarje, pride na ha 165 kilogramov – višji hektarski pridelki pa bi terjali tudi 250 in več kilogramov.

Ostaja seveda veliko vprašanje, kje je ločnica med normalno dozo pesticidov, med še znosnim gnojenjem z mineralnimi gnojili, med gospodarnostjo in pretiravanjem. Na to vprašanje bo dokončno odgovorila zemlja sama – do tedaj se s tem ukvarja znanost.

Bogate, razvite države se že odvrčajo od takomenovane »umetne hrane« in z dražjo, »biološko zdravo« hrano, razslojujejo ljudi. Pri nas bi bilo morebiti za začetek dovolj že, če bi se bolj držali predpisov o kakovosti, kaznovali malomarnost in razvijali predele, kjer bi bilo mogoče brez večjih vlaganj doseči pridelavo brez pesticidov. V hribovskem kmetijstvu denimo, ki je sicer pastorek v kmetijski politiki.

Janez Pirš

Po porabi pesticidov in mineralnih gnojil smo na repu v Evropi. Ali to pomeni, da jemo pri nas bolj zdravo svinjsko meso? (Foto: B. K.)

V občini Ruše končane letne konference organizacij ZB

V množičnosti je nadaljevanje dela borčevskih organizacij

Pet krajevnih organizacij, kolikor jih šteje ruška občina, je decembra končalo z delom letnih konferenc.

Kljub razmeroma visoki starosti članov, so borčevske organizacije v vseh krajih najdelavnejše, saj ni člana, ki tako ali drugače ne bi aktivno deloval v svoji in tudi drugih družbenopolitičnih organizacijah in društvih.

V borčevskih aktivnostih se tudi vse bolj uveljavlja mno-

žičnost, predvsem mladih, kar daje jamstvo za uspešno nadaljevanje revolucionarnih izročil.

Ena zelo uspešnih v delu z mladimi je organizacija ZB Smolnik-Fala. Njihova osrednja dejavnost je namenjena ohranjanju revolucionarnih tradicij ob že obstoječih partizanskih obeležjih. Posebej aktivni so v organiziranju pohodov in zgodovinskih ur ob spominskih obeležjih in na parti-

zanskih domačijah, katerih se organizirano udeležujejo mladi iz visokih, višjih, srednjih in poklicnih ter osnovnih šol iz Maribora in domala celotne Podravske regije.

Mladi iz ruških šol se številno vključujejo tudi v likovnimi deli in pisanjem spisov na temo NOB, ki jih organizacija ZB razpiše vsako leto za svoj krajevni praznik. Najboljše spise in likovna dela nagradijo z lepimi knjižnimi nagradami. Zelo dobro sodelujejo tudi s tamkajšnjim gasilskim društvom, predvsem v podružbljanju pridobitev NOB. Na tem področju je prav v preteklem letu bil zabeležen izjemen dogodek, ko so smolniški gasilci prevzeli v varstvo pomembno partizansko obeležje, občinska gasilska zveza Ruše, pa je ta dan razglasila za svoj prvi občinski gasilski praznik.

Organizacija šteje 94 članov, dvorana gasilskega doma, ki sprejme še enkrat toliko obiskovalcev, je ob letnih konferencah polna. Takšna je množičnost pri sodelovanju borčevske organizacije ne samo na Smolniku, ampak tudi v številnih drugih.

Ena od zelo uspešnih je tudi organizacija ZB v Lovrencu na Pohorju. Sodelovali so pri številnih akcijah in proslavah v kraju in občini Ruše. Med večjimi je bilo odkritje spominskega obeležja ob železniški progi Ruša-Ožbalt ob Dravi, kjer je tretji bataljon II SNOUB Ljuba Šercerja 31. avgusta 1944 osvobodil 87 zvezniških vojnih ujetnikov.

Za pomoč pri številnih nalogah v letu bodo pritegnili k sodelovanju mladinsko organizacijo, tabornike, planinsko in turistično društvo in učence OŠ Ljuba Šercerja, s katero še posebej dobro sodelujejo, saj so lani pripravili zelo uspešen kviz o borbenih akcijah brigade Ljuba Šercerja.

Številčno najmočnejša je ruška organizacija ZB, ki šteje kar 159 članov. Na njenem območju so številna spominska obeležja, lani pa so odkrili še eno padlim Lobničanom, med katerimi je tudi NH Alfonz Šarh, katerega dom je v tej idilični hribovski vasi. Varstvo obeležij te in drugih organizacij v občini, postaja vse bolj množično. Prevzemajo ga številne DP organizacije, društva, šole, ki bodo letos izdelale tudi svoje programe pohodov in zgodovinskih ur ob obeležjih in na partizanskih domačijah. To pa pomeni eno trajnih oblik ohranitve izročil NOB bodočim rodovom.

Velika pridobitev za ruške borce je muzej NO, ki so ga odprli za svoj občinski praznik v lanskem septembru. Prvo razstavo v njem so namenili bojem Lackovega odreda, sedaj pa prikazujejo razvoj in boje I. Pohorskega bataljona v povezavi z Ruško četo. Zahvaljujoč dobremu delu organizacije ZB, pridobiva ruška šolska mladina veliko živih ur znanja o našem NOB.

Najmanjša organizacija ZB v ruški občini pa je v Bistrici. Šteje samo 19 članov, vendar v aktivnosti prav nič ne zaostaja za drugimi. Nasprotno, so kot homogena družina z določenimi nalogami za slehernega člana, ki jih s pritegnitvijo ostalih dejavnikov v KS, opravljajo z veliko zagnanostjo in ljubeznijo. Lani organizirali pohod »Po poteh spominov NOB« iz Bistrice skozi Log do Pečk, je občinska komisija za ohranjanje revolucionarnih tradicij, ocenila za zelo uspešnega in pristnega, saj so v njem spontano sodelovali domala vsi tamkajšnji domačini, ki so med vojno nudili zavetje Pohorskemu partizanom. S preprosto domačo besedo so pohodnikom pripovedovali o tistih težkih trenutkih, ko so mnogokrat za ceno lastnih življenj, nudili borcem to, kar so pač v tistih skromnih razmerah premogli. Solze v očeh tistih ki so pripovedovali, in onih ki so poslušali, so dokaz, da okrutnost in grozote pretekle vojne niso in ne morejo biti pozabljene. Zato naj bo ta in podobni pohodi ob spominskih obeležjih v spomin in opomin, da se take grozote nikoli več v življenju ne ponovijo – so na kraju sklenili prizadevni Bistričani.

Enako delovna je tudi edina borčevska organizacija ruške občine na levem bregu Drave – v obmejni vasi Selnica. Tudi tukaj so borci med prvimi, najbolj delovnimi v kraju. Poleg številnih akcij in vsestranskem plodnem delu v drugih organizacijah in KS, so pripravili lanskega septembra na svojem področju osrednjo slovesnost v počastitev občinskega praznika Ruš. Ob tej priložnosti so na elektrarni v Fali odkrili spominsko ploščo, posvečeno uspelemu napadu Lackovega odreda na elektrarno v noči na 29. september 1. 1944.

Med letom so posvečali pozornost zdravstvenim in socialnim vprašanjem svojih članov, kar pa je pravzaprav poglavita skrb vseh borčevskih organizacij, povsod postavljena med prednostne naloge. Gre za razne oblike skrbi ob rednih ali enkratnih denarnih priznanih, urejanja stan, problemov, priznavanja oddihov oziroma zdravljenja v naravnih zdraviliščih, zdravniških pregledov v borčevskem dispanzerju – do pomoči pri nabavi ozimnice in kurjave. Posebne skrbi in pozornosti so deležni oboleni in nepokretni ter tisti v visokih letih starosti. Vse med letom in posebej ob njihovih življenjskih jubilejih obiščejo, jih seznanjajo z delom organizacije in jih tudi skromno obdarijo. Ugotovljeno je, da komisije za zdravstvo in socialno varstvo borcev pri organizaciji ZB povsod zelo dobro delajo.

Članstvo organizacij ZB močno upada, na njihovih letnih konferencah pa je iz leta v leto opazna vse večja udeležba, med katerimi so v večini mladi, ki bodo nadaljevali njihovo delo. V tej množičnosti pa so dejansko zajamčene ohranitve izročil naše borbe in socialistične revolucije. Naši borci niso bili hrabri, dosledni in iznajdljivi samo v boju s puško v roki, ampak so se in se še danes vztrajno bojujejo za dosledno izpolnjevanje socialističnih in samoupravnih odnosov na vseh področjih našega življenja. Svoje sposobnosti, odločnost in zagnanost iz NOB so preusmerili na težko povojno delo in v svoje borčevske organizacije, kjer so z svojim zglednim in požrtvovalnim delom uspešno angažirali tolikšne množice, predvsem pa mladine – za nadaljevanje njihovega ustvarjalnega dela in ohranitev tradicij NOB.

Tudi v informiranju o izročilih NOB, spomeniškem varstvu in o delu in akcijah borčevskih organizacij nasploh, je v ruški občini viden napredek podružbljanja te dejavnosti. Redno se objavljajo obsežni članki s fotografijami v Večeru, TV-15, Gasilskem vestniku in glasilih delovnih organizacij »Jeklo« in Tovarni dušika v Rušah.

Nekdo je na eni od letnih konferenc dejal: »Danes marsikje opažamo popuščanje pri delu, pri borčevskih organizacijah pa je kljub upadanju članstva aktivnost vse večja! Vsaj del te njihove pozitivne delovne zagnanosti bi se morali navzeti tudi mi, pa bi zagotovo marsikatero težko ekonomsko in druge probleme, reševali hitreje ter bolj uspešno in učinkovito.«

Ivan Bučak

Smolničani in Rušani ob svojem krajevnem prazniku

Ruška četa in Prvi pohorski bataljon – temelja pohorskega partizanstva

Ni naključje, da sta si KS Smolnik in KS Ruše izbrali za svoj krajevni praznik tako pomembna dogodka iz naše NOB, kot je ustanovitev Ruške čete in herojska smrt I. pohorskega bataljona, v katerem je do zadnjega borca izkpravela tudi Ruška četa.

Ustanovljena je bila 22. decembra 1941 v Pogačnikovi elektrarni (sedaj »Jeklo« Ruše). Do vključitve v I. pohorski bataljon 3. no-

posebej Smolnika prispevali levji delež k uspešnosti čete. O veliki narodni zavednosti Rušanov in Smolničanov kažejo tudi poročila okupatorjeve orožniške postaje v Rušah, ki govore o njihovem fanatičnem slovesstvu in stalnih zvezah s partizani na Pohorju ter ne nazadnje, 276 krajanov KS Smolnik-Fala, vključenih v NOB, med katerimi je bilo 40 žrtev in deset spominskih obeležij iz predvojnega revolucionarnega gibanja ter NOB, je podatek s kakršnim se srečamo le malokje. Zato nam je lahko v ponos, zlasti še mladim, da bomo znali na teh tradicijah graditi naš lepši jutri.

Tako je KS Smolnik-Fala dan pred dnevom JLA praznovala svoj 6. krajevni praznik, ki je bil posvečen tudi 40-letnici osvoboditve.

Prazniku so posvetili še številne športne in kulturne prireditve, ki so jih pripravili v predprazničnih dneh. Tako so organizirali več športnih tekmovanj, večer kratkih filmov in organizirali natečaj med ruškimi osnovnošolci in dijaki Tehniško kemijske stroke »Knjič Jože – Iks« v Rušah za likovne in pismene izdelke na temo NOB.

Prvič so letos organizirali posebno patroljo, ki so jo sestavljali predstavniki mladine, borcev, SZDL, Zveze rezervnih vojaških starešin in drugi. Sodelovali so tudi nekateri udeleženci NOB. Obiskali so številne partizanske pomnike in se ustavili na domovih, posebno tistih, ki so bili med vojno tesno povezani z delovanjem Ruške čete. Sklenili so, da bo patrolja postala pri praznovanju

V Rušah odprli razstavo o Prvem pohorskem bataljonu

Občinski odbor zveze borcev in svet za ohranjanje revolucionarnih tradicij pri obč. organizaciji SZDL v ruški občini, sta v sodelovanju z mariborskim muzejem NO pripravila razstavo o prvem Pohorskem bataljonu v povezavi z Ruško četo. Prikazan je nastanek in razvoj bataljona in delovanje njegovih borcev. Odprli so jo 7. januarja, na predvečer 43. obletnice njegove herojske smrti.

Po razstavi so pripravili v kulturnem domu proslavo v počastitev krajevnega praznika in spomina na zadnjo, legendarno bitko Prvega pohorskega bataljona. Praznovanja se je udeležila tudi delegacija pobratene Prislone, ki so se naslednji dan skupaj z borci in mladino udeležili spominske svečanosti pri Treh žeblih, ob spomeniku junaškim borcem Pohorskega bataljona.

Tudi Rušani so v predprazničnih dneh pripravili še številne druge aktivnosti, med njimi vrsto športnih tekmovanj. Aktiv ruških kmečkih žena, pa je presenetil krajeane z bogato razstavo kulinarčnih dobrot, ki so jih žene pripravile doma, v krušnih pečeh. Razstavljene izdelke od okusnih domačih pečenk do slastnih gibanic, krofov, potic itd., so si lahko obiskovalci po zmernih cenah tudi privoščili.

Tako so se Smolničani in Rušani tudi letos dostojno oddolžili spomenu junaškim borcem Ruške čete in I. Pohorskega bataljona, saj sta oba njihova praznika neločljivo-zgodovinsko med seboj povezana, kot so bili z njimi v NOB povezani vsi narodno zavedni kra-jani s tega območja Dravske doline in Pohorja.

najbrže krog novih »učenk« razširil.

Osrednjo prireditev so pripravili 21. decembra v gasilskem domu »Alfonza Šarha« na Smolniku. Tu je zbrane krajeane, ki so dvorano napolnili do zadnjega kotička, najprej pozdravil predsednik Skupščine KS Tone Sračnik, o vsebini praznika pa je govoril sekretar Obč. konference SZDL Maribor-Ruše Zdravko Terpin. Na prošlavi so Smolničani navdušeni pozdravili tudi člana CK ZKS in predsednika MK ZKS Maribor Rafaela Raz-

Anto Šafer – za večletno uspešno vodenje gasilskega društva, za izredno zalaganje pri izgradnji novega doma gasilcev, za zasluge v vsestranskem napredku društva in tvorno sodelovanje z DPO in drugimi dejavniki pri KS.

Mirko Korman – za izredne zasluge pri vsestranskem gospodarskem razvoju Zgornjega Smolnika, za požrtvovalno delo pri ureditvi štirirazredne osnovne šole, za uspešen razvoj kmečkega turizma in plodno delegatsko sodelovanje pri KS.

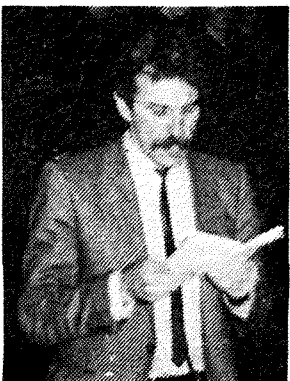
Delovna organizacija »Jeklo« – Ruše – za vzorno sodelovanje in razumevanje za skupne interese kraja, predvsem pri izgradnji gasilskega doma in napejlavi telefonskega omrežja in tvorno sodelovanje v vseh aktivnostih s krajevo skupnostjo. (Obrazložitev za »Jeklo« je bilo prečitano na proslavi, priznanje pa bodo podelili ob otvoritvi novih proizvodov prostorov v aprilu letos – op. pisca).

Lepe knjižne nagrade pa so podelili še učencem OŠ »Janko Glazer« in dijakom TKŠ »Joško Knjič« – Iks za najboljše likovna dela in spise na temo NOB.

Vsebinsko proslavo so med njenim uradnim delom spontano dopolnjevali mladi harmonikarji, mešan PZ »Svobode« iz Ruš in mladi recitatorji.

Proslavo so sklenili s pristrčnim srečanjem borcev, mladine, krajanov in predstavnikov družbenopolitičnega življenja v občini in sosednjih KS.

Celotna prireditev, skupaj s tovariškim srečanjem, je potekala tako prisrčno in pristno domače, da je pomenila mnogo več kot običajna proslava.

Krajanom Smolnika in Fale je ob njihovem prazniku čestital in jim spregovoril sekretar OK SZDL Maribor – Ruše Zdravko Terpin.

vembra 1942, je bila edina partizanska enota na tem območju, ki je delovala na najbolj izpostavljenem ozemlju, v neposredni bližini Maribora, kar je bilo v moralnem pogledu neizmernega pomena. Njene številne vojaške akcije so imele velik politični učinek, kar je nemškemu aparatu v Mariboru povzročalo velike preglavice, saj so zaradi odlične partizanske mreže, mnogokrat v svojih hajkah udarili v prazno.

Veličina in pomen Ruške čete je bila predvsem v tem, da je prav v najtežjem obdobju NOB, v letu najhujšega okupatorjevega nasilja, uspela obdržati nepretrgano prisotnost partizanske enote na mariborskem območju, kjer je okupator pričakoval, da bo s trdimi represalijami zatrl odpor. Toda četa je s svojimi akcijami, celo v samem Mariboru, dosegla pomembne uspehe, ki so znatno pripomogli k temu, da se je morala pripadnikov osvobodilnega gibanja, kljub stisnim žrtev za zidovi celjskih in mariborskih sodnih zaporov, zopet dvignila, da so se ljudje pogumneje povezovali med seboj in s tem ustvarjali pogoje za širši razmah narodnoosvobodilnega boja v naslednjih letih. Delež Ruške čete je v našem NOB večji, kot smo si ga doslej pripisovali v zgodovini pisju, zlasti še, če upoštevamo čas in okoliščine, v katerih je delovala, ko je predstavljala pravzaprav zvezdo vodnico skozi najbolj mračno obdobje NOB-ja na mariborskem območju. Ob tem pa velja tudi ugotovitev, da so krajan Ruš in še

Razstava v muzeju NOB Ruše, ki so jo odprli sedmega januarja, je posvečena legendarnemu Pohorskemu bataljonu.

krajevnega praznika tradicionalna.

Posebno presenečenje so pripravile prizadevne žene, ljubiteljice raznih ročnih del z bogato razstavo svojih izdelkov. KS jim je 1x tedensko odstopila prostor, kjer vsak ponedeljek snujejo nove zamisli in poskusne vzorce v pletenju, kvačkanju, šivanju, izdelovanju makramejev in še kaj. Njihov idejni in strokovni vodja je tovarišica Slavka Kamberičky. Obiskovalke je pestra razstava zelo navdušila, zato se bo

peta. Nato so štirim zaslužnim krajanom in eni delovni organizaciji podelili priznanja krajevnih skupnosti. Prejeli so jih: Anica Kočivnik za uspešno povezovanje ruških šol s krajevo skupnostjo, za organizacijo proslav in drugih prireditev ter za aktivno družbenopolitično delo v KS.

Ivan Bučak – za dolgoletno prizadevanje v vodenju amaterske gledališke dejavnosti in uspešno informiranje krajanov potom glasila Zven jelka in drugih glasilih.

Koliko je vojakov na svetu?

Razporeditev oboroženih sil se po celinah ne spreminja

Mednarodne odnose v vsem povojnem času bremenijo, še posebej pa v drugi polovici sedemdesetih in v začetku osemdesetih let, med drugim tile trije glavni dejavniki: vojaškopolitično združevanje razvitih držav na političnem, vojaškem, gospodarskem, ideološkem in v zadnjem času tudi na znanstvenotehničnem področju. Vse večja je tekma v oboroževanju v svetu, usmerila pa se je tudi v vesolje. K zapletenosti mednarodnih odnosov pa prispevajo tudi številni nerešeni problemi, krizna žarišča, vojaški spopadi, tuje čete in oporišča na ozemlju drugih držav.

Po podatkih biltena The Military Balance 1985-1986, ki ga je izdal inštitut za strateške raziskave v Londonu, je bilo konec lanskega leta v svetu pod orožjem 26,1 milijona vojakov v operativnih enotah s približno 148 tisoč srednjih tankov in približno 40 tisoč bojnih letal. Na žalost pa moramo k tej velikanski bojni tehniki prišteti še jedrsko orožje. Na svetu naj bi bilo še 50 tisoč jedrskih bojnih glav. Vsaka izmed njih je približno milijonkrat močnejša od prve jedrske bombe, ki je eksplodirala nad Hirošimo. Če to število (moč vseh jedrskih bojnih glav) pomnožimo s svetovnim prebivalstvom pride na vsakega zemljana 3,5 tone eksploziva. Te jedrske naboje ima v svojih arsenalih pet jedrskih sil, in sicer ZDA 33 tisoč, SZ 11 tisoč, Velika Britanija tisoč, Kitajska 300 in Francija 200 jedrskih bojnih glav. Novi programi velikih sil predvidevajo povečanje števila in rušilne moči jedrskih bojnih glav. Samo ameriški program MX naj bi prinesel novih tisoč bojnih glav z dodatnimi 170 tisoč kiloton moči.

Stalno povečevanje bojne tehnike

Od začetka osemdesetih let se število vojakov pod orožjem ne spreminja, spreminja pa se število tankov in letal ter druge sodobne vojaške tehnike. Tudi v prihodnje pričakujejo strokovnjaki londonskega inštituta, da se bo v redno oborožitev uvajalo vse več tehnike, s tem, da se bo število vojakov zmanjševalo. Kitajska je že napovedala, da bo v prihodnje zmanjšala svojo armado za približno milijon vojakov, v dru-

gih državah pa skrajšujejo vojaški rok.

Od 140 držav, ki so zajete v analizi, jih ima samo pet več kot milijon vojakov, ali približno polovico vseh oboroženih sil na svetu. Ta-

Pri razporeditvi oboroženih sil po posameznih celinah ni bistvenih sprememb. Na prvem mestu je Azija, kar je tudi razumljivo, saj je tudi najbolj obljubljena celina našega planeta.

Armade imajo velik vpliv na politiko svojih držav in s tem tudi na mednarodne odnose.

ko ima Kitajska pod orožjem štiri milijone vojakov, Sovjetska zveza 3,9 milijona, ZDA 2,1 milijona, Vietnam 1,2 milijona in Indija 1,1 milijon vojakov. Približno štirideset držav ima pod orožjem več kot sto tisoč vojakov, 28 držav do sto tisoč in sedemdeset držav do petdeset tisoč vojakov.

Največ vojakov je v Aziji

Od vseh oboroženih sil na svetu imata oba bloka približno 40 odstotkov vseh vojakov in več kot polovico vsega klasičnega orožja.

Za njo je Evropa, nato Amerika in na koncu Avstralija.

Na ozemlju 38 azijskih držav je 11,8 milijona vojakov kar je 45 odstotkov vseh oboroženih sil na svetu in 39,5 tisoč srednjih tankov ter približno 13 tisoč bojnih letal. V kopenskih silah je približno 9,6 milijona vojakov, ki so organizirani v 416 divizijah in 268 brigadah.

V prihodnjem obdobju pričakujejo zmanjšanje števila vojakov pod orožjem, predvsem zaradi reorganizacije kitajske armade. Poleg reorganizacije štabov in vseh drugih ustanov

so zmanjšali tudi število armadnih območij z enajstih na sedem. Tako se je število poveljniškega kadra zmanjšalo za približno polovico. Nov vodilni armadni kader pa je predvsem mlajši, saj je povprečna starost med štirideset in petdeset let. Hkrati z reorganizacijo pa so na Kitajskem sklenili zmanjšati tudi armado za približno milijon vojakov.

V nekaterih azijskih državah in morjih, kot na primer na Japonskem, v Južni Koreji, Afganistanu, Kampučiji in Laosu, je namrečenih več kot pol milijona tujih vojakov, pri čemer je Vietnam prevzel vodilno vlogo in potisnil ZDA na drugo mesto.

Mala Evropa je velik vojaški arzenal

V tridesetih evropskih državah je približno 8,8 milijona vojakov, ki imajo 85 tisoč srednjih tankov in več kot 15 tisoč bojnih letal. Kopenske sile so znatno večje od drugih rodov in so organizirane v 337 divizijah in 146 brigadah. Po številu vojakov se Evropa približuje Aziji, čeprav je njena površina štirikrat manjša. V Evropi je 32 odstotkov vseh oboroženih sil sveta z najsodobnejšimi bojnimi sredstvi in s 17 tisoč jedrskih bojnih glav.

Sovjetska fregata in podmornica na obisku v enem od sredozemskih pristanišč.

Nekatere ocene pravijo, da je Evropa najbolj zasičena z jedrskimi sredstvi in vsak Evropejec bi bil lahko štirinajst tisočkrat ubit. V zadnjih nekaj letih je na

V Evropi je bilo leta 1984 več kot 150 večjih vojaških vaj obeh blokov.

stari celini potekala vrsta vojaških vaj obeh vojaških blokov. Samo v letu 1984 je potekalo 150 večjih vaj in manevrov, od tega jih je bilo na jugu celine celo 95.

Za Evropo, predvsem njen osrednji del, je značilna prisotnost tujih sil in oporišč. Pri tem je Zvezna republika Nemčija v »izjemnem« položaju v svetu. Na njenem ozemlju je več kot 410 tisoč vojakov iz šestih držav (ZDA, Velika Britanija, Francija, Kanada, Belgija in Nizozemska). Pred kratkim je nek nemški novinar izjavil, da se 6,5 odstotka ozemlja te države uporablja v vojaške namene.

Velika razlika med severom in jugom

Na ozemlju osemindvajsetih ameriških držav je 3,9 milijona vojakov s 14 tisoč srednjih tankov in več kot osem tisoč bojnih letal.

državami. ZDA in Kanada razpolagata približno s šestdesetimi odstotki oboroženih sil in s precej več srednjimi taki in bojnimi letali, kot države Južne Amerike.

Afrika in Avstralija

V petdesetih afriških državah je pod orožjem približno 1,8 milijona vojakov, kar znaša sedem odstotkov oboroženih sil v svetu. Na tej celini je še osem tisoč srednjih tankov in tri tisoč bojnih letal. Najštevilnejše so kopenske sile, ki štejejo 1,5 milijona vojakov, ki so razporejeni v štirinštiridesetih divizijah in 129 brigadah.

Največ afriških držav ima oborožene sile, ki štejejo do dvajset tisoč mož, kolikor ponavadi štejejo tudi policija in orožništvo. V nekaterih državah pa so te sile celo številnejše od operativne armade.

Po drugi svetovni vojni je postalo neodvisnih veliko afriških držav. Zaradi številnih vzrokov je prihajalo do državnih udarov in vojaških prevratov. Tako so v 30 državah v zadnjih petindvajsetih letih nasilno odstranili več kot sedemdeset državnih voditeljev.

V Avstraliji imajo zelo šibke oborožene sile, ki štejejo 83 tisoč vojakov s desetimi srednjimi tanki in 184 bojnimi letali.

Podatki londonskega inštituta nedvomno kažejo na močan vpliv vojaškega dejavnika na politiko posameznih držav, kar vpliva na njihovo obnašanje v mednarodnih odnosih. Brez števila so ti primeri med katere sodijo tudi številni vojaški spopadi v kriznih žariščih in nove napepetosti na Bliznjem vzhodu in Sredozemlju. **B. K.**

Volilna konferenca ZK v obmejni enoti JLA na Goriskem

Pomemben prispevek k nedotakljivosti naših meja

Pred nedavnim so o dveh letnem delu in o aktualnih vprašanjih in nalogah razpravljali na volilnem sestanku ZK v obmejni enoti Radomira Lazića. Komunisti te organizacije so poudarili, da so nenehno bdeli nad bojno pripravljenostjo,

pri uresničevanju sklepov 13. in 16. seje CK ZKJ, najprej v enoti sami in nato še v sami ZK in družbi kot celoti.

Dogovorili so se, da bo treba še globlje prodreti v koncept splošne ljudske obrambe in družbene samozasčite in dati več poudarka strokovnemu usposabljanju aktivnih in rezervnih vojaških starešin ter skupinskemu urjenju organov za varovanje državne meje.

Anton Zupančič, predsednik komiteja organizacije ZK v LAO je zelo natančno spregovoril o številnih aktualnih vprašanjih, povezanih s pripravami na 13. kongres ZKJ, o nalogah komunistov pa tudi o pripravah na volitve v ZK v JLA. V razgovoru je sodeloval tudi predsednik komiteja organizacije ZK naš enote, ki nadaljuje izročilo 14. divizije NOV in POJ, Milan Stojanović. Med drugim je povedal, da je obmejna enota Radomira Lazića v minulem obdobju zelo odgovorno in uspešno opravila vse naloge.

Na koncu uspešne razprave so izvolili ustrezne organe, sedemčlanski sekretariat in delegate za 8. konferenco ZK v LAO ter 13. kongres ZKJ.

Mile Gojković

Civilna zaščita v sistemu SLO

Sestavni del sistema splošne ljudske obrambe SFRJ je tudi civilna zaščita, ki je najširša oblika organizirane dejavnosti pri pripravljanju in izvajanju ukrepov in akcij za zaščito in reševanje prebivalstva in materialnih dobrin ter ob naravnih in drugih nesrečah.

Civilna zaščita je kot organizacija za zaščito in reševanje ljudi in materialnih dobrin v vojnih razmerah priznana v mednarodnem obsegu. Ženevska konvencija leta 1948 vsebuje določbe o zaščiti žrtev v mednarodnih oboroženih spopadih. S to konvencijo so vojskujoče se strani dolžne v vojni

ravnati v skladu z določenimi merili in postopki pri zaščiti, prehrani, zdravljenju, oblačenju in namestitvi prebivalstva na okupiranem ozemlju. Leta 1977 sta bila na mednarodni diplomatski konferenci sprejeta dva obsežna protokola, ki vsebujeta obširne humane odnose in nalagata vojskujočim se stranem, da se v spopadih po teh ravnaajo. Tu gre predvsem za prepoved tistih žrtev in trpljenja, ki niso nujno potrebne za dosego določenega vojaškega cilja.

Možnosti izvajanja vojnih akcij in napadov s sodobnim orožjem po vsem ozemlju katerekoli vojskujoče se dežele, ne glede na njeno razsežnost in obliko, narekuje potrebo po dobro organizirani civilni zaščiti kot dejavniki splošne ljudske obrambe.

Adolf Ankon

Dogovor revirskih rezervnih vojaških starešin

Konec januarja se je sestal medobčinski svet ZRVS revirskih občin in obravnaval skupne naloge organizacij ZRVS v tem letu. Dogovorili so se o usklajevanju načrtov dela za letos, o času poteka programskih in volilnih konferenc KO in OK ZRVS v prihodnjih mesecih.

Največ pozornosti so namenili usklajevanju in popestitvi in načinu uresničevanja letošnjih programov dela rezervnih vojaških starešin. Opozorili so na kakovostnejšo pripravo predavateljev in na večjo uporabo sodobnih učnih pripomočkov in na naloge rezervnih starešin pri izvedbi marčevskih volitev. Spregovorili so tudi o letošnjem pohodu Po poteh revirskih revolucionarjev, ki ga pripravlja občinska konferenca ZRVS Hrastnik, ob pomoči družbenopolitičnih organizacij v občini in vodstev ZRVS v Zagorju in Trbovljah.

Rudi Matko

usklajujoč njene zahteve s potrebami zavarovanja državne meje in obrambe dežele nasploh. Njihovo delo je bilo še zlasti naravnano na krepitev moralnopolitične enotnosti in na strokovni usposobljenosti. Neposredno so se angažirali

V teh dneh se spominjamo

6. februarja...

Leta 1942 so bile v zgodnjih jutranjih urah številne ceste v Ljubljani posute z letaki o moči Rdeče armade in z vabili, naj Ljubljanci naslednji dan med 19. in 20. uro zapustijo lokale in ceste v spomin na Franceta Prešerna in Matijo Gubca.

Leta 1944 je štirinajsta divizija prišla po dolgem pohodu prek Hrvaške pri Sedlarjevem čez Sotlo na Štajersko.

7. februarja...

Leta 1944 se je brigada Tone Tomšič pri Pilštajnu na Kozjanskem spopadla z Nemci. Šerčerjeva brigada pa na cesti Pilštajn–Šentjur pri Celju. Partizani so sovražnika porazili in pri tem uničili del njegove opreme.

Leta 1945 je sovražnik začel napadati enote 9. korpusa v Trnovskem gozdu in Banjski planoti. V bojih, ki so s presledki trajali do 18. februarja, so se partizani izognili frontalnemu spopadu in sovražniku zadali z nenadnimi napadi v bok in hrbet znatne izgube.

8. februarja...

Leta 1849 je umrl največji slovenski pesnik France Prešeren; ta dan praznujemo Slovenci kot svoj kulturni praznik.

Leta 1944 so deli Dolenjskega odreda vdrl v Litijo, druge enote odreda pa so na progi Zalog–Laze uničile dva vlaka in pri tem ubile 25 domobrancev.

9. februarja...

Leta 1944 so borci štirinajste divizije uničili separacijo rudnika v Reštanju in na Senovem ter zadali Nemcem precej izgub.

10. februarja...

Leta 1979 je umrl veliki slovenski revolucionar Edvard Kardelj.

Leta 1943 je pokrajinski komite KPS za Štajersko izdal smernice za delo na Koroškem; razširjati terenske organizacije OF in KP, krepiti partizanske enote z mobilizacijo in razširiti osvobodilno gibanje na avstrijsko Koroško do Drave.

11. februarja...

Leta 1944 se je štirinajsta divizija po hudih bojih na Bohorju prebila čez cesto Sevnica–Planina in odšla na območje Revirjev.

12. februarja...

Leta 1945 so fašisti storili enega najhujših zločinov na slovenskih tleh. V Frankolovem so obesili sto talcev.

Deveta brigada

Stalni odbor borcev ZDO in 9. SNOUB brigade »Kočevska« se je zdaj, po izidu knjige o Zapadnodolenjskem odredu (s popularnim naslovom »Dolenjski puntarji«) lotil pisanja monografije o Deveti brigadi. Odbor želi pritegniti k sodelovanju bivše borce 9. brigade in druge tovariše, da začno zbirati ter razčiščevati gradivo, ki naj bo del snovi nove knjige za Knjižnico NOV in POS. Pričujoče pisanje se uvršča med prispevke h gradivu za to knjigo.

Od konca junija 1942 do kapitulacije Italije v septembru 1943 je na ozemlju med okupacijsko razmejitveno črto, kočevsko železniško progo, Rogom in Krko od Novega mesta proti Kostanjevici, deloval Zapadnodolenjski odred. Bil je izrazito teritorialno-kadrovska enota narodnoosvobodilne vojske Slovenije in je bil podrejen glavnemu poveljstvu.

Svojo vojaško dejavnost je dokazal med drugim tudi v 38 pomembnejših akcijah proti sovražniku in 37 napadih na železniške proge. Poleg 9 iztirjenj vlakov je povzročil še 530 ur zastoja v prometu.

Uspešno je opravljal politične naloge med civilnim prebivalstvom in pridobil val novice, ki jih je v velikem številu pošiljal manevrskim enotam. Samo v treh odlivih je šlo iz odreda v brigade okrog 415 borcev in bork.

V pričakovanju razpada italijanske vojske je prišel v Suho krajino, kjer je srdito napadal kočevsko železniško progo. Takrat je imel v treh četah 175 dobro oboroženih partizanov. Dne 9. septembra 1943 je Zapadnodolenjski odred prvi vkorakal v Kočevje. Naslednje dni je uspešno razoroževal diviziji »Isonzo« in »Lombardia«, pomagal pri urejanju in razdeljevanju zaseženega vojaškega materiala, razbijal in razoroževal skupine belogardistov iz postojank osred-

nje Dolenjske, mobiliziral in vključeval nove borce v partizanske enote, obenem pa krepil in preurejal svoje čete v bataljone.

Ustanovitev in prvi spopadi

Po preureditvi treh čet v štiri bataljone z več kot 580 dobro oboroženimi borci, je imel Zapadnodolenjski odred vse lastnosti manevrske enote.

Dne 13. septembra 1943 je imel svoj 1. bataljon v Kočevski Reki, kjer je razoroževal in spravljaj zaplenjeno orožje; 2. bataljon je bil na Hinjah; 3. v premiku za Zdensko vas in 4. v Ambrusu. Štab je bil v Žvirčah. Tega dne je glavni štab Slovenije ukazal odredu in Levstikovim brigadi, da napadeta belogardiste v Dobropoljski dolini in severno od Ponikev, zato sta se enoti premaknili na črto Grosuplje–Pijava gorica.

Glavni štab je 14. septembra sporočil, da so dotedanji odredi izvršili svoje naloge ter postali operativne enote, ki niso več vezane na določen teren. Bodoče operacije zahtevajo čim večjo povezanost in spretnejše vodenje bojnih enot, zato je ukazal, da se iz Zapadnodolenjskega odreda ter Levstikove in Ljubljanske brigade ustanovi 18. divizija NOV in POJ. Pri tem je bil odred preimenovan v 9. brigado. Obrambne naloge Zapadnodolenjskega odreda so bile dan pozneje

zaupane novoustanovljenemu Kočevskemu odredu.

Komandant in politični komisar 9. brigade sta postala Alojz Hostnik in Nace Majcen, dotedanja komandant in politični komisar odreda. Že po nekaj dneh pa sta odšla v štab 18. divizije na nove dolžnosti; na njuni mesti sta bila postavljena Mile Čubrič in Franci Kolar. Namestnik komandanta je postal Vinko Robek, namestnik političnega komisarja pa Avgust Farčnik-Sandi.

Po padcu Turjaka 19. septembra 1943 je 18. divizija dobila razporeditev od Logatca do Sv. Križa pri Litiji (Gabrovke). Tako je 21. septembra prišla 9. brigada na novo operacijsko področje pred Ljubljano in zasedla črto Lavrica–Črna vas–Podpeč–Rakitna. Štab brigade je bil v vasi Gornje Golo.

Minerji 9. brigade so takoj razvili živahno diverzantsko dejavnost na železniški progi od Ljubljane proti Borovnici in se pri tem obstreljevali z Nemci. Večjege spopada s sovražnikom na progi do konca septembra ni bilo, pač pa je bila 24. septembra pri Podpeči napadena patrulja brigade 3. bataljona.

Na svojem operacijskem prostoru je brigada takoj začela vključevati novince, predvsem iz blokirane Ljubljane. Prek 9. brigade so tiste dni prišli v partizane mnogi znani slovenski kulturni ustvarjalci, kot pisatelj Ludvik Mrzel, gledališki igralec Lojze Potokar, skladatelj Bojan Adamič in drugi. Brigada je na tem območju imela veliko uspešnih političnih zborovanj in mitingov. V zadnjih desetih dneh septembra je narasla od 869 na 1006 mož.

Tisti čas so v Kočevju pripravljali Zbor odposlancev slovenskega naroda, ki ga je varoval tudi bataljon 9. brigade. Namestnik bri-

gadnega komandanta Vinko Robek je tja pripeljal 2. bataljon in ga razporedil od Livolda do Stare cerkve.

Drugi bataljon 9. brigade je ostal pri Kočevju do 4. oktobra, potem se je vrnil proti Ljubljani.

Zaradi aktivnosti 9. in Ljubljanske brigade, ki sta od 26. septembra skupaj pritiskali na tržaško železniško progo, so 3. oktobra naredile nemške enote iz Rakeka in Borovnice izpad proti Rakitni, Begunjam in Bezuljaku ter prisilile brigadi na umik v notranjost osvobojenega ozemlja. Že čez nekaj dni pa sta se vrnila na prejšnje položaje. Devetega oktobra je 9. brigada uspešno napadla železniško postajo Preserje ter uničila bližnje mostove in progo.

Že od 25. septembra je v Slovenskem primorju in Istri potekala velika nemška ofenziva, ki je resno ogrožala tamkajšnje partizane.

Zato je nameraval 7. korpus NOVJ, ki mu je pripadala tudi 18. divizija, usmeriti svoje brigade v razbremenilne ofenzivne operacije. Načrtoval je velike akcije na področju od Litije do Krškega in pri tem določil 9. brigadi operacijski sektor Stična–Litija.

Enajstega oktobra zvečer je Deveta krenila z Iga mimo Šmarja in naslednji dan ustavila nad Višnjo gor. Takrat je bilo v njej 1036 partizanov, med temi 56 članov in 65 kandidatov KP Slovenije.

Medtem so Nemci končali z operacijami na Primorskem in v Istri ter začeli prodirati na jug slovenskega osvobojenega ozemlja, proti Dolenjski in Notranjski. To je vneslo spremembe v korpusov ofenzivni načrt in 9. brigada je namesto proti severu morala 12. oktobra na jug k Brodu na Kolpi.

Iz življenja predvojnega komunista

Revolucionar in slikar Stane Kumar

Konec prve svetovne vojne; osnovna šola, vojni begunci vsepovsod, vlaki, pomanjkanje hrane, stanovanja po barakah, po poljih topovi, na železniških postajah natrpani tiri s starimi lokomotivami, vagoni... Propad Avstroogrške, nastajanje SHS. Jadikovanje mater, pridige v šoli, cerkvi, doma. Politični shodi, razjarjeni očetje – delavci, demonstracije, policija, uklenjeni zaporniki... Vse to so podobe iz slikarjeve mladosti, ki so se globoko usidrale v njegove spomine.

Rodil se je devetnajsto desetega v Rocolu pri Trstu. Oče Leopold je bil z Lazen nad Cepovanom, mizar pri Državnih železnicah na kolodvoru Sv. Andreja v Trstu. Mati Marija je bila po rodu Kragljeva iz Bače pri Modreju. Železničarsko življenje jih je vedno znova pehalo v goste naseljene barake, stanovanjske kasarne in vagone.

Bilo je davno, toda v slikarjevem spominu ostaja mož v črni pelerini, ki je njemu (otročičku) in materi prinesel bonbone. Kasneje je izvedel, da je bil Ivan Cankar...

Po sarajevskem atentatu so tudi v Trstu med delavstvom zagnali hajko nad srbofile – in Kumarjev oče je bil med sumljivimi... Premestili so ga kazensko – v Buje in Poreč – od koder se je ob koncu tedna vračal k družini po ozkotirni istrski železnici. Iz tistih let so sicer spomini zaviti v kopreno otroškega doživetja, toda ostali so drobci, ki se navezujejo na družinsko vzdušje... Mati z otrokoma beži leta 1915 v Ljubljano, oče ostane v Trstu.

Po vojni se z materjo vrne. Stane hodi v slovensko šolo. Še istega leta skupaj s sestro Marico nastopi na odru Narodnega doma v igri svojega razrednika, prijatelja Ivana Ribičiča.

Igrali so: V kraljestvu palčkov.

Pomanjkanje je vse večje, razjarjajo bolezni, hrana je na karte, ženske čakajo pred trgovinami v vrstah tudi po cele noči. Mesto je blizu fronte in zato polno ujetnikov, ubežnikov... Po stanovanjih prosijo, vdi-

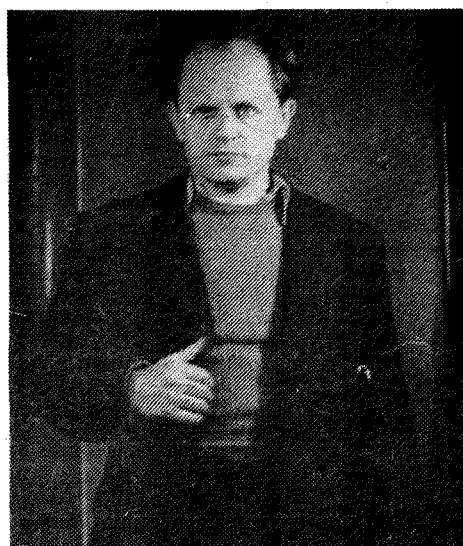
rajo, napadajo po cestah. Precej je slišati o ruski revoluciji...

Ob koncu prve svetovne vojne preplavi Trst vojaštvo. Tudi v Stanetovo šolo se vseli soldateska. Na ulicah se vrstijo spopadi med Italijani in Slovenci. Iz krajev, ki niso več avstrogrški, selijo državne uslužbenice. Številni transporti se valijo v kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Stanetov oče je dobil dekret za v Milano, pa ga je zavrnil...

S tovornim vlakom se je vsa družina, kakor z njimi številne primorske družine, selila v SHS, v zbirno taborišče – Strnišče pri Ptuj. Tudi tam so bile barake – baje je bilo v njih kar 30.000 ljudi. Oče Kumar je dobil delo v šišenski železniški kurilnici in se ob koncu tedna vozil na Ptuj. Bili so nemirni časi političnega vrenja, ki se je zrcalilo v taboriščnem življenju primorskih beguncev.

Poleti 1919. leta je bila v Šiški dvodnevna protestna stavka proti intervenciji za zadušitev revolucije Bele Kuna na Madžarskem. Stavka je uspela in nova jugoslovanska država se ni vmešala v dogajanje pri sosedih. V strniškem taborišču so se vrstili najrazličnejši shodi, ki jih je razgibalo politično dogajanje. Še vedno so se tudi vračali vojaki s fronte.

Stane se spominja podrobnosti: žigosanja denarja – štiri krome za en dinar. Družine so začeli s Strnišča razmeščati po vsej državi.

Kumrovi so pristali v dveh tovornih vagonih na stranskem tiru v ljubljanskih Dravljah, nato na vojaškem kolodvoru med današnjo Titovo in Žalami, kasneje pa v stanovanjski kasarni v Mostah.

Z otroško vmeno Stane riše vlake, postaje. Na gimnaziji so njegovi učitelji risanja: Miha Kambič, Fran Zupan in kratek čas tudi Božidar Jakac.

Že sicer težko življenje postaja še težje. Kriza narašča; stavkajo rudarji. Piše se leto 1923. Sledi štrajk železničarjev in državnih nameščencev (proti zakonu o državnih uslužbenih). Napetost med levico in Orjuno. Železniški uradnik in pisatelj Angelo Cerkvenik seznanja mladino, tudi Staneta, z naprednim tiskom.

Naslednje leto je po zloglasnem orjunaškem napadu v Trbovljah med mladimi veliko razpravljanja in opredeljevanja. To je tudi leto, ko se začne kitajska državljanska vojna. Stane Kumar redno hodi na sestanke skavtske organizacije in na taborjenje kot vodnik voda »Srjakov«. Med to družici-

no so bratje Kraigherji, Milčinski, Pengov in drugi. Leta 1926 odidejo na skavtsko potovanje po vsej Nemčiji in slučaj nanese, da se znajdejo v Weimarju prav tiste dni, ko je tam prvi nacistični kongres.

Stane Kumar prestopi s poljanske gimnazije na realko (tam ga poučuje risanje profesor Anton Koželj). Po vzoru Jakoba Aleševca začne izdajati satirično-humoristični časopis »Brenčelj«, ki ga ilustrira in tiska sam. Na skavtskih predavanjih jim med drugimi predava Henrik Tuma. Vse pogostejši in intenzivnejši so Kumarjevi likovni poskusi: Tumova predavanja o Beneških Slovencih ga tako prevzamejo, da obišče s sošolcem Rezijo, nosi tja slovenske knjige, si zapisuje za Tumo izvirna besedila iz ljudskega izročila in pridno skicira. (Te risbe je Stane Kumar uporabil po drugi svetovni vojni za ilustracijo Bevkovega Kaplana Martina Čedermaca.)

Zdaj stopamo že v leto 1928 in najdemo Kumra sredi dela in novih načrtov. Drobne literarne prispevke začne objavljati v Življenju in svetu, Sokoliču, v ameriški Prosveti in drugod. Ustanovi nov dijaško satirično-humoristični list »Skorec«, ki ga spet sam ilustrira in tiska. Naslednje leto postane to literarno glasilo, ki ga s Kumrom ureja še Bojan Ribnikar.

V Beogradu podleže za posledicami atentata Stjepan Radić. Profesor Koželj peče svoje dijake na veliko razstavo pod naslovom »Četrta generacija«. Novembra istega leta gre skupina dijakov iz Most v središče mesta z rdečo zastavo na čelu. Delijo letake in vzklíkajo Sovjetski zvezi ter zahtevajo Sovjetsko Slovenijo in Jugoslavijo. Zastavonoša je Rudi Rojc – deset let kasneje član leve likovne skupine »Gruda«.

Uradna politika stiska obroč. Ukinjena je Vidovdanska ustava.

Na realki je v šestem letniku zadnje leto risanja: portret po modelu, akvareliranje v naravi... Kumar se pogosto pogovarja s profesorjem Koželjem o Jakopiču, Kraljih, Cargu, Tratniku.

Po selitvi v Fondove bloke se Stane Kumar začne udeleževati na drugem koncu

Velika nemška ofenziva

Prek Velikih Lašč, Ribnice, Kočevja in Štalcerjev je 16. oktobra popoldne prišla 9. brigada do Novih sel nad Kolpo. Že v temi je razporedila svoje tri bataljone od Kužlja, prek Stružnice in Tišnenpolja do Starega trga ob Kolpi, četrti pa je ostal v rezervi v Banji Loki. Blizu Novih sel je bila postavljena havbica. Brigado so še z nekaterimi drugimi enotami podredili začasnemu operativnemu štabu tega območja, pod poveljstvom Alojza Hostnika.

Na desni strani Kolpe, na Brodu, se je takrat zbirala nemška 44. izvidniška skupina 2. SS tankovskega korpusa s tremi baterijami topov, skupaj okrog 600 mož.

Dne 17. oktobra zarana se je s topovi, minometi in lahkim orožjem začel boj za most čez Kolpo v Brodu. Večkrat porušenega so Nemci šele po dveh dneh usposobili, da so lahko čez

peljali tanki. Ko je 19. oktobra krenila nemška pehota s podporo 11 tankov proti Fari, sta jo z ognjem iz vsega orožja napadla brigada 1. in 3. bataljon ter za ta dan ustavila njeno napredovanje. Tudi 20. oktobra sta ta dva bataljona povzročila sovražniku več žrtev in ga zadržala do noči. Celo tanki so se morali umakniti nazaj h Kolpi. Medtem je šel brigadni 4. bataljon pri Kužlju čez Kolpo in skušal napasti sovražnika. Vrnili se je brez uspeha in se pri Štalcerjih priključil brigadi.

V noči na 21. oktober so se trije bataljoni 9. brigade pomaknili nad Novo vas in popoldne tega dne uspešno zavrnili tankovsko kolono, nazaj do Kolpe. Pri tem so uničili en tank in en oklepni avtomobil.

22. oktobra so v Faro, Potok in Vas začele prihajati nemške okrepitve, zlasti oddelki 44. grenadirske divizije. Tega dne je okupator zasedel tudi Črnomelj,

en dan poprej pa že Novo mesto.

Dan pozneje so Nemci prebili obrambne položaje Devete in jo prisilili, da se je z enim delom umaknila do Ajblja, kjer je organizirala zadnji odpor. Tu jo je nemška tankovska kolona srdito napadala vse do večera, potem se je vrnila v Moravo. Deveta se je ponoči zbrala pri Štalcerjih. Naslednji dan je odšla v okoliš Mlake, a čez tri dni so za njo tja že spet pridrveli nemški tanki.

Vse močnejši pritisk Nemcev je terjal, da se je brigada 27. oktobra razdelila. Prvi bataljon je ostal pri Mlaki in se uspešno izmikal sovražnikovi obkolitvi, medtem ko so ostali trije šli do Glazute. Tam so se sešli s Šerčerjevo brigado. Naslednja dva dneva so se brigadni trije bataljoni in Šerčerjevci skupaj premaknili na Travno goro, kjer so jih kmalu začeli obkoljevati Nemci. Z nočjo 2. novembra si je Šerčerjeva z orožjem izsilila pot proti

Zahodu, en dan pozneje pa se je s predela Travnica gora-Jelenov žleb z jurišem prebila še Deveta. Ker ni uspela prekoračiti glavne ceste v Loškem potoku, je skupaj z ribniško bolnico krenila nazaj na Medvedjek nad Glazuto.

Tri oziroma štiri dni pozneje so se pri Mlaki zbrali 1., 2. in 3. bataljon ter štab 9. brigade, 4. pa je bil poslan na položaje nad cesto Rakitnica-Gotenica. Potem je Deveta vse do 12. novembra nadzorovala pristope od Kolpe k Štalcerjem, proti Kočevski Reki in Rakitnici. Tega dne so njeni bataljoni odšli v Suho krajino.

Dne 11. novembra 1943 so nemške enote zaključile ofenzivo na Dolenjskem in Notranjskem, ne da bi se jim posrečilo razbiti in uničiti narodnoosvobodilno vojsko.

Deveta brigada se je v tej sovražnikovi operaciji zmanjšala za polovico in izgubila precej komandnega kadra, vendar je ostala skupaj. Več kot 100 mrtvih in ranjenih je imela pri Brodu, na Ajblju je padlo 23 borcev, veliko se jih je priključilo drugim enotam, se zgubilo ali bilo ujetih. Številne so bile tudi kadrovske izgube na vseh ravneh, od ranjenega komandanta brigade, pogrešanega njegovega namestnika, pri Ajblju padlega komandanta 2. bataljona... Med ofenzivo so njeni bataljoni preživeli dve težki obdobji - dneve obrambnih bojev za jug Kočevske, in čas, ko se je borila za lastni obstoj.

Žrtve in napore branilcev pri Kolpi so bili izjemno velikega pomena. Ljudje, zaplenjen italijanski vojaški material, bolnice, tiskarne in drugo se je lahko pravočasno umaknilo iz Kočevja, ki so ga Nemci zasedli v noči na 25. oktober 1943.

Velimir Kraševac-Igor

Partizanski znaki in medalje /121

1. bataljon VOS OF

V skupino spominskih medalj in znakov Varnostno obveščevalne službe sodi tudi spominska medalja pripadnikov 1. bataljona VOS OF. Medaljo je ustanovil odbor skupnosti borcev 1. bataljona VOS OF. Odbor je

12. oktobra 1985 na zboru skupnosti borcev v Domu Maksa Perca v Ljubljani. Predvideno je bilo, da bo ob tej priložnosti dobilo medalje 55 borcev, bolnim pa bo na domovih izročila medalje posebna delegacija. Do medalje so upravičeni samo živeči pripadniki bataljona pa tudi domicilna občina, občinski odbor ZZB NOV Grosuplje, Republiški sekretariat za notranje zadeve, zastava 1. bataljona VDV, zastava mladinske pohodne enote 1. bataljona VOS, pokrovitelji zastav in prvi organizatorji VOS. Vse medalje so oštevilčene.

Bataljon je bil ustanovljen 25. septembra 1943 v Zagradcu. Sprva je imel tri čete in 77 prekaljenih borcev, potem je bila ustanovljena še četrta četa in tako skupno 112 borcev. 1. bataljon VOS je bil 15. marca 1944 vključen v VDV. Skozi njegove vrste je šlo 137 borcev. Padlo jih je 9, težko ranjenih je bilo 6. Bataljon se je boril proti beli gardi, črni roki, skrivačem in drugim, zavaroval zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, Kočevski proces, slovensko delegacijo na poti v Jajce in druge pomembne dogodke.

Janez J. Švajncar

Spominska medalja pripadnikov 1. bataljona VOS OF

sprejel tudi sklep o likovni podobi medalje. Na njej naj bo narodni heroj Albin Gražar, komandant bataljona, ki je padel 1. aprila 1944. Po predlogu odbora je medaljo oblikoval Lado Lapanja, izdelal pa Anton Orehek v Ljubljani. Skupno je bilo izdelanih 100 medalj, vse enake, le po pozlačene. Prva podelitev je bila v soboto

Štab, ki je vodil Deveto od oktobra 1943 do srede januarja 1944. Z leve proti desni: politični komisar Franci Kolar, komandant Mile Čubrić, namestnik komandanta Vinko Bobek, namestnik političnega komisarja Avgust Farčnik-Sandi.

mesta. Postane član šišenske Svobode in dobi nove stike z levičarskimi sošolci. Ob počitnicah se na Trnovski planoti seznani s Francetom Bevkom, Cirilom Kosmačem, Srečkom Vilharjem.

Ob delu pri dijaškem časopisu pride do razhajanj. V razred začno dobivati Delavsko enotnost, knjige Cankarjeve založbe in različne komunistične ilegalne letake. Stane Kumar objavi v Jutru članek, ki je bil zanj usoden. Ob koncu leta in izročitvi spričeval izve, da je - padel.

To ni nepričakovano, saj je njegov razrednik znani klerikalec in voditelj Orla J. Ovsenik. Razred iz protesta ne priredi valet in se tudi ne da, po običaju, fotografirati. Staneta Kumra jeseni aretirajo skupaj z bratoma Vilijem in Emilom Jagrom. Preiščejo njihove domove, jih zapro na policiji in kasneje na sodniji. Kumra osumijo komunistične dejavnosti in subverzije - zavoljo njegovih satiričnih risb - vendar do procesa ne pride.

sa ne pride. Takoj po izpustitvi iz zapore, se z njim poveže Boris Kidrič in ga pritegne v ilegalno delo; mladi slikar je sprejet v SKOJ. Sledi delo pri Delakovem teatru, pri postavitvi Cankarjevih Hlapcev in Hlapca Jerneja. Tam se Stane Kumar seznani z Ljubom Ravnarjem.

Zdaj je že leto 1933. Gimnazijski razrednik Andrej Verbič, socialist po prepričanju, se zavzame na šoli, da aretirane dijake puste k maturi. Emil Jager in Stane Kumar kljub vsem težavam izvedeta na šoli še nekaj akcij z letaki in jeseni se Stane vpiše na filozofsko fakulteto, na oddelek za umetnostno zgodovino in arheologijo. Hkrati se zaposli pri reklamnem podjetju Aloma Company, kjer delajo tudi Ljubo Ravnar, Maksim Sedej in Ivan Miklavc. Sodeluje pri Novi knjigi (ENKA), pri Ekonomski enoti (EE) in še naprej pomaga pri scenografijah Delakovega teatra, pri podeželskih odrih Svobode. V tem letu izidejo Podravske

motivi Krsta Hegedušiča s Krleževim uvodom. Izhaja Književnost v uredništvu Bratka Krefta. Stane Kumar sodeluje pri izdelavi kino reklam (diasov), kmalu pa odide služiti vojaški rok v Bitolj in Sarajevo.

V Marseilleu pade pod strel kralj Aleksander; Stane se znajde v sarajevskem preiskovalnem zaporu kot komunist. Prek slikarja Daniela Ozma se v kasarni poveže z levimi iz kulturne fronte Mladi in tudi s skupino Zemlja (ki je bila že v začetku aprila tega leta v Zagrebu s policijskim odlokom prepovedana).

Njegova vrnitev v Ljubljano (julija 1936) je povezana z vrsto nalog, s sodelovanjem v revijah in časopisih: Mlada pota, Mladina, Mladi plamen. Piše pod psevdonimom Vinko Kosmač.

Začne se španska državljanska vojna: Stane Kumar sodeluje kot vodič in eden od organizatorjev odhodov prostovoljcev prek Karavank.

Na jesen sedemintridesetega se vpiše na zagrebško likovno akademijo. Njegov učitelj postane marksist in duhovni oče likovne skupine Zemlja, Krsto Hegedušič. Stane se v Zagrebu vključi z aktivnim delom v društva kot so bila Triglav in Svetlost, v Klub pacifistov in Radniška komora. Revolucionarna dejavnost je vse bolj intenzivna. Istočasno se v likovnem svetu dogaja vse polno zanimivosti. Tako je v Parizu svetovna razstava, v Benetkah velika razstava Tintoretta... Hegedušič uvaja študente v skiciranje na terenu, pregleduje njihovo delo in daje pripombe.

Leta 1938 je ustanovljena slovenska likovna skupina Gruda; ima zemljiški program in deluje pod mentorstvom Krsta Hegedušiča. Poleg slovenskih - zagrebških študentov akademije se v skupino vključujejo še nekateri likovni samouki. Pobude za tako usmerjeno delovanje dajejo France Mesesnel, Avgust Cesarec, Juš Kozak in Danijel Ozmo. Še istega leta se skupini pridružijo: V. Lamut, L. Sušmelj, F. Golob, Ljubo Ravnar, M. Lebez, B. Zinauer, J. Weis, Vladimir Laković, R. Rojc, M. Belec, G. Spanring, C. Abram in Stane Kumar.

Sicer niso registrirani uradno kot društvo (bati se je, da bi se jim zgodilo podobno kot Zemlji).

Bliza se druga svetovna vojna. Poleti 1939. leta aretirajo policaji Kumra na glavni ljubljanski pošti (Elo Spanring pa v Mariboru), zaradi protihitlerjanskih razglednic, ki sta jih imela pri sebi (narisal pa jih je Vlasto Kopač). Kmalu ga izpustijo. Poleti tega leta naslika zadnjo večjo sliko v temperi z naslovom »Žegnanje v Turnišču«, potem pa je vseskozi bolj zaposlen z drugimi nalogami. Sodeluje v akciji za pomoč našim »Špencem«. Pod Hegedušičevim vodstvom si s kolegi študenti ogleda razstavo francoskega slikarstva 19. stoletja v Beogradu, sledi ekskurzija v Ljubljano. In ker je bil organizator ekskurzije Stane Kumar, je prejel iz Ljubljane v Zagreb oster ukor, češ, da je trockist, krležijanec in hegedušičev.

Zdaj je že leto 1941. Iz koncentracijskih taborišč v državi se vračajo komunisti; prenočujejo pri grudaških in govorijo o vojni ter novih nalogah.

Na Hrvaškem so že na oblasti ustaši; svoje »delo« začnejo pri komunistih. Stane Kumar jim uide. Dvanajstega julija odide v Ljubljano, že naslednjega dne pa novi oblastniki aretirajo celo vrsto njegovih umetniških kolegov in iščejo tudi njega...

Zdaj živi Stane Kumar v Ljubljani, povezan je prek Prežihina in Weissa na terenu. Riše v domači kuhinji. V kleti zgradi bunker in večkrat z ilegalci tam tudi prenoči. Tako gre do oktobra, ko v raciji okupator pobere vso Kumarjevo družino.

To dnevniški pripoved predvojnega komunističnega končujemo s »preletom« skozi vojna leta: organizirano delo za OF v okupirani Ljubljani se je zanj še v dvainštridesetem letu končalo v Gonarsu. Po padcu Italije se je vrnil v Ljubljano, kjer se je ponovno vključil v ilegalno delo (skupaj s Stupico). Njegovo družino je vojna razbila. Mati mu je umrla, sestro pa so odpeljali v Ravensbrück. V brošuri »V imenu Kristusa«, ki je izšla takrat, so tudi Kumrove risbe.

B. Ž. J.

Slikar in revolucija

Kdo ve, morda bi se bil drugače likovno razvijal, če bi bile okoliščine v njegovem življenju drugačne. Vsekakor je Stane Kumar ostal vse svoje življenje zvest realizmu in socialni tematiki, pri čemer se vse njegovo risarsko, slikarsko in čustveno nagnjenje vedno znova vrača k okolju njegovega otroštva: k vlakom, železnici, k železniškim postajam in ljudem ob železni cesti.

Bil je profesor likovnega pouka na gimnazijah, sodeloval je z ilustracijami knjig pri Cankarjevi založbi, razstavljal na skupinskih razstavah Društva likovnih umetnikov Slovenije. Leta 1950 je postal profesor likovnega pouka na ljubljanski šoli za umetno obrt, sodeloval pri delu za umetniško zadrugo. Nadvse aktiven je bil pri ureditvi Male galerije. Ustvaril je ciklus risb »Jasenovac«, slikal v prvi jugoslovnski likovni koloniji v Senti in začel bolj pogosto razstavljal svoja dela: v Kamniku, Kranju, Novi Gorici... Po dolгих letih je dobil skromno štipendijo za obisk Pariza, kjer mu je nastal ciklus risb o tem mestu.

Pozneje si je ogledal tudi Ameriko. Leta 1969 je dočkal razširjeno razstavo predvojne likovne skupine Gruda v Mestni galeriji v Ljubljani.

Na železniškem gospodarstvu v Ljubljani bi najbrž ostali brez številnih likovnih zapisov o zgodovini slovenskih železnic in brez prenekatere starinske lokomotive, ki danes krasijo železniške postaje po Sloveniji, od Ljubljane do Maribora, če ne bi bilo Staneta Kumra in njegove nenavadne ljubezni do vlakov ter vsega, kar je z njimi v zvezi. Rezultati, ki jih je na tem področju zapustil, ga razveseljujejo, žalosti pa ga dejstvo, da ostajata dva njegova daljša rokopisa že celo vrsto let v predalih založnikov, ki sicer ne pravijo, da stvari niso za objavo - objavijo jih pa tudi ne.

Tri novosti Partizanske knjige: Tri knjige knjižnice NOV in POS

Tri knjige, ki so nam jih pred nekaj dnevi predstavili na tiskovni konferenci Partizanske knjige, spadajo sicer še v lanske knjižni program te založbe, dopolnjujejo pa s tremi še čakajočimi za natis okroglo število šestdeset, kolikor je doslej knjig v knjižnici NOV in POS.

Tako sta pred nami dve monografiji iz partizanskega zdravstva: prva o koroškem partizanskem zdravstvu, izpod peres našega dolgoletnega sodelavca Antona Ikočica ter Marjana Linasija, druga pa je o zobozdravstveni službi v NOB na Slovenskem, ki je zanj zbral gradivo, ga uredil in napisal knjigo dr. Velimir Vulikić. Potem je tu še monografija o artileriji 9. korpusa, ki jo je napisal Borivoj Lah-Boris, pravzaprav drugo delo po vrsti, ki obravnava ožjo temo partizanske artilerije, poleg vrste krajših in daljših člankov, objavljenih v TV-15, Naši obrambi in drugod.

Knjiga o artileriji 9. korpusa Borivoja Laha-Borisa je bila urejena, tako je ocenila tudi zgodovinska komisija pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije, po pravilih, ki so jih sprejeli za pisanje zgodovinskih del na temo NOB in zajema čas od kapitulacije Italije, prek številnih dogodkov in bojev, kjer so sodelovali posamezni topovi, oziroma manjše artilerijske enote, pa do uradne ustanovitve artilerije 9. korpusa 14. junija leta 1944 in nato skozi številne boje ter bitke – vse do Trsta. V tej knjigi je tudi pregledno opisano delovanje različnih služb v okviru artilerije 9. korpusa, politično delo in življenje, sesta-

va moštva, tehnična služba in zveze, saniteta, veterinarska, intendantska in administrativna služba. Kakor je že običajno v knjigah knjižnice NOV in POS, so dodani seznam borcev, padlih, krajevno in imensko kazalo, kazalo enot, ustanov in orožje ter potrebne skice, zemljevidi in dokumentarne fotografije. Knjiga je izšla v 3000 izvodih, njena strokovna recenzenta pa sta bila Lado Ambrožič-Novljan in Zdravko Klanjšček.

Koroško partizansko zdravstvo je knjiga, h kateri je Pavle Žaucer-Matjaž v uvodu zapisal, da »ni lahko nedeljsko branje, ker je pri-poved in pričevanje o brid-

kih človeških usodah partizanov, ranjenjcev in bolnikov v vojnem času na Koroškem in tudi Solčavskem.

Osnovna karakteristika prvega partizanskega obdobja na Koroškem je bila ta, da stacionarnih bolnišnic ni bilo, zato je bila še toliko bolj pomembna povezanost s terenom, kar avtorja poudarja. Knjiga je tematsko razdeljena na sedem poglavij: v prvem je kratek pregled NOB na Koroškem in Solčavskem, v drugem zvemo več o partizanskih ranjencih v tistih krajih do konca leta 1944 in o značilnostih tega obdobja za saniteto; tretje obdobje obravnava partizanske bolnišnice na Solčav-

Iz knjige o artileriji 9. korpusa: Hitrostrelni top kalibra 20 mm na strelskem poligonu; pri topu kličeta (levo) Rado Furlan in (desno) Franc Ogrin.

Iz knjige o partizanskem zobozdravstvu: dr. Jože Benigar, sanitetni referent 14. divizije, izdira zob partizanu na Pohorju (16. avgusta 1944)

skem 1944–1945; v četrtem poglavju je opisano partizansko zdravstvo južno od Drave, od februarja štiriinštiridesetega pa do konca vojne, v petem je beseda o ranjenic na Koroškem severno od Drave, sledi poglavje o saniteti v partizanskih enotah ter na koncu še poglavje o drugih ustanovah, ki so bile pomembne za partizansko zdravstvo na Koroškem. Tudi tej monografiji je na koncu dodana vrsta preglednih seznamov ranjencev in zdravstvenega osebja, med besedilom v knjigi pa so posejane dokumentarne fotografije ljudi in krajev.

Dr. Velimir Vulikić je z monografijo o partizanskem

zobozdravstvu prispeval v širšo nastajajočo celoto o partizanskem zdravstvu še en pomemben prispevek, s katerim je zanesljivo dodal izjemen delež k podobi organiziranosti, skrbi za človeka in iznajdljivosti, s katero je naša partizanska vojska premoščala sovražnikovo fizično in tehnično premoč. Kakor je povedal avtor knjige na tiskovni konferenci, se je lotil tega dela zato, ker je želel tudi na tak način prispevati k spoznavanju partizanske vojaške doktrine in jo predstaviti na način, ki bo zanimiv za današnji čas. Vulikić si je snov razdelil v tri enote: v prvi obravnava organizacijo in razvoj zoboz-

dravstvene službe v NOV na Slovenskem, v drugi se pomudi pri ustanovitvi in delovanju zobnih ekip v enotah in bolnišnicah NOV in POS (s statističnimi pregledi storitev!), v tretjem delu pa analitično spregovori o zobnih in ustnih boleznih v partizanski vojski in njihovem zdravljenju. Vsem skicam, seznamom in temeljnemu besedilu so za spremljavo nenadomestljive fotografije. To je prispevek, ki skozi strokovni prikaz potrjuje enkratnost organizacije partizanske vojske in odkriva še en obraz njene izjemnosti v Evropi v času druge svetovne vojne.

B. Ž. J.

Skladatelji, sodelavci OF

Blaž Arnič

Ob 85-letnici rojstva

Skladatelj in glasbeni vzgojitelj Blaž Arnič se je rodil 31. januarja 1901 v Lučah v Savinjski dolini kot sin kmečkih staršev. Morda je treba v tem dejstvu iskati vzrok, da so njegove simfonične pesnitve tako tesno povezane z naravo. Po končani orglarski šoli se je leta 1925 vpisal na ljubljanski državni konservatorij. Leta 1929 je diplomiral iz kompozicije in orgel. Še isto leto je nadaljeval glasbene študije na Dunaju na Neues Wiener Konservatorium in leta 1932 diplomiral na oddelku za kompozicijo in dirigiranje pri dunajskih profesorjih Lustgartnu, Zaderju in Nilliusu. Sledi obdobje študijskih potovanj (1938–1940): Krakov, Varšava in Pariz. V Parizu se je izpopolnjeval pri prof. Renéju Batonu in prof. Rochelu. Po vrnitvi iz tujine je najprej služboval kot profesor na gimnaziji v Bolu na otoku Braču (1934–1935), nato kot profesor na Srednji glasbeni šoli pri Glasbeni akademiji v Ljubljani (1940–1945), od leta 1941 kot izredni in od leta 1945 kot redni profesor za kompozicijo na Akademiji za glasbo v Ljubljani, kjer je poučeval vse do svoje tragične smrti 1. februarja 1970.

Kakšen je bil v študentskih letih in kakšen je bil njegov značaj, je razvidno iz izjave, ki jo je dal leta 1960 mariborskemu koreografu Iku Otrinu v mariborskem Gledališkem listu št. 12, leto 14, ob baletni premieri »Plesa čarovnic« v mariborski Operi: »Moja študentovska leta so bila v znamenju reka veliko volje in malo denar-

ja!«. Kljub pomanjkanju denarja je z nadarjenostjo, vztrajno voljo in z marljivim študijem dosegel svoj življenjski cilj: postal je skladatelj in predavatelj kompozicije na Akademiji za glasbo.

Zapustil je slovenski glasbi pomemben opus izvirnih skladb. Orkestralna dela: Te Deum (Simfonija – 1932), Simfonija psalmov, simfonična rapsodija za veliki orkester in klavir – 1933), Prebujenje (Tretja simfonija – 1934), Duma (Četrta simfonija – 1931, 1932, predelana 1937, 1942), Peta (Partikularna) simfonija – 1941, Vojne vihere), Samorastnik, Šesta simfonija – 1949, Simfonija dela, Sedma simfonija – 1949, Na domači grudi, Osmi simfonija, Vojna in mir, Deveta simfonija, Uvertura, simfonična poema – 1932, Ples čarovnic – simfonijska poema – 1936, Zapeljivec, simfonična poema – 1937, Pričakovanje, simfonična poema – 1943, Gozdovi pojejo, simfonična poema – 1945, Divja jaga, Simfonična pesnitev 1967, V nove zarje, simfonična poema – 1946, Pesem planin, simfonična poema – 1950, Povodni mož, simfonična poema, 1950, Memento mori, koncert za veliki orkester – 1934, Koncert za orgle in trobila – 1934, Koncert za violino in orkester – 1954, Komorna dela: Godalni kvartet – 1937, Klavirski trio št. 1-1929, št. 2-1942, Koncert za violino in klavir – 1943, Koncert za violončelo in klavir – 1949. Drugi in tretji koncert za violino in orkester, Koncert za violončelo in orkester, Koncert za klarinet in orkester,

Koncert za pozavno in orkester. Koncert za violo in orkester.

Klavirska dela: Sonata za klavir, Vragova podoknica – 1943, Slike iz mladosti – 1953, Rondo za dva klavirja. Vokalno-instrumentalna dela: Z vlakom, kantata za soli, zbor in orkester – 1956, Moja pesem ni le moja pesem, kantata za soli, zbor, otroški zbor in pihalni orkester. Arnič je napisal tudi nekaj zborov in samospelov.

S svojimi izvirnimi skladbami, zlasti simfonijami, je Arnič vzbudil že kar spočetka veliko pozornosti v jugoslovanskih glasbenih krogih. Lovro Matačić je leta 1940 zapisal v Pravdi: »Blaž Arnič ponovno dokazuje, da so vsi upi, ki so jih ljudje polagali v tega mladega skladatelja, bili popolnoma upravičeni. Arnič očitno napreduje v obliki, v instrumentaciji, v izumljanju lastne glasbene govornice in ponikanju misli. Čuti ti je, da je ta skladatelj pred vsem iskren in da je v njem nekaj prazvirnega in neka neodoljiva stihjska moč. V Slovenskem domu je leta 1938 napisal kritik njegove »Dume«, da je »Arnič dokazal reputacijo velikega skladatelja. Svojo kakovost in veliki talent je potrdil na bleščeč način. Njegov glas-

beni izraz je tako močan, da ne vidimo pri nas skladateljske osebnosti, s katero bi ga lahko primerjali.

V slovenski glasbeni zgodovini je zapisan kot izrazit simfonik nove smeri, ki se je že od mladosti posvetil izključno glasbenemu poklicu. Njegov glasbeni izraz je daleč od razumskega povezanja tonov v glasbene like in je izliv neposrednih čustev, ki narekujejo glasbeno podobo. Arnič si je iz svojega prvotnega izhodišča sprlo svoje življenjske prvotnosti presnoval osebni izraz v zdrav realizem s slovanskimi potezami, pri čemer priča rapsodično členjena arhitektonika o vzhodnjaških vplivih. Zelo tično je zanj, da se v skladanju ne posveča majhnim in drobnim oblikam, temveč zelo širokim tonskim podobam, ki jih rad povezuje na določene ideje in predstave neglasbenega značaja, ne da bi zašel v golo naturalistično programatiko. Široka in sočna je tudi zvočna gmota njegovih skladb. (V. Ukmar »Zgodovina glasbe«).

V začetku umetniške poti je bil pod vplivom Brucknerja in ruske peterke. Kmalu pa se je osvobodil tujih vplivov in pričel pisati v izvirnem neromantičnem slogu. Teme njegovih skladb so povečini povezane s slovenskim ljudstvom in s naravo. Iz kritik, ki jih je prejel po izvajanju svojih del, je razvidno, da je njegova melodika široka, linije se prepletajo v polifonskem slogu, bogate so harmonije in modulacije smeje ter izvirne. Njegova glasba je sveža, vedra in čustveno bogata.

Ob priliki izvajanja njegove simfonične poeme »Gozdovi pojejo« je srbska glasbena kritika (Politika, 1946) zapisala, da je Arnič morda edini pravi simfonik med izvajanimi slovenskimi skladatelji, mojster širokega tematskega razpredanja, skla-

datelj, ki operira z velikimi površinami pri gradnji arhitektonske monumentalnosti simfonične oblike. Blaž Arnič je pesnik slovenskih gozdov.

V »Ljudski pravici« je leta 1951 zapisal ocenjevalec o Arničju: »Oblika njegovih skladb je preprosta in jasna, vsebina globoka in bogata, polna dramatičnih vzponov in čiste, nepotvorne lirike.

Posebno obdobje v njegovem življenju in ustvarjanju zavzema narodnoosvobodilna vojna in njegovo sodelovanje z Osvobodilno fronto slovenskega naroda, ko ga takoj spočetka srečamo med vodilnimi člani. Bil je med ustanovitelji Prvega plenu kulturalnih delavcev Osvobodilne fronte, 11. septembra 1941 v prostorih Slovenske matice. Ta plenum je iz svojih vrst izvolil »akcijski odbor« (nekateri so ga imenovali »glavni odbor plenu kulturalnih delavcev«). V ta odbor so poleg Josipa in Draga Vidmarja, Borisa Zihlerla, dr. F. Šturma in Prežihovega Voranca izvolili tudi Blaža Arniča kot zastopnika slovenskih glasbenikov. V Osvobodilni fronti je bil zelo angažiran: bil je delegat ljubljanskih gledališč, intendant v kulturnem sektorju, vojaški referent in opravljal je še mnogo drugih odgovornih nalog. Poleg že omenjenih članov v Plenumu kulturalnih delavcev, je vzdrževal tesne frontovske zveze še z Lojzom Drenovcem, Stanetom Cundrom, Vero in Franom Albrehtom, Mici in Cirilom Vidmarjem, Fedjo Šturmom, dr. Bežkom, dr. Lojzom Kraigherjem in Brezovičem.

Kljub izrednemu angažiranju v Osvobodilni fronti in v službi, je Arnič našel dovolj časa, da je uglasbil nekaj zborovskih skladb na besedilo pesnika Vinka Košaka. Žal so se te dragocene pesmi po odhodu Arniča v Dachau, izgubile.

Usoda Blaža Arniča v narodnoosvobodilnem boju je bila podobna usodam vseh tistih predanih in nenadomestljivih aktivistov Osvobodilne fronte, ki jih OF ni poslala v partizane, saj jih je na terenu bolj potrebovala. Včasih je njihov pogum in opravljeno delo bilo bolj občudovanja vredno, kot udeležba v partizanski bitki. Blažu Arničju je treba brez pridržkov priznati, da je bil hraber in predan bojevnik, vedno v prvih frontnih vrstah. Da pa je bil s srcem vedno s partizani, o tem pričajo skladbe, ki jih je napisal na tematiko NOV. Pisal jih je še dolgo po zmagi in osvoboditvi, tako tesno je bilo s tem obdobjem povezano njegovo življenje in delo. V »Večeru« je leta 1961 glasbeni kritik zapisal, »da je Arnič doživljal vse strahote vojne s senzibilnim srcem ljudskega umetnika. Ni čudno, da ga je ta tema vznemirjala ves čas po vojni. Njegova deveta simfonija »Vojna in mir« je močno doživetje in umetniški uspeh in zato bo njena pretresljivo veličastna vsebina nedvomno našla svoj odmev pri vseh jugoslovanskih narodih.«

Prvo verzijo te simfonije je Arnič pisal med vojno. Čeprav še takrat nismo vedeli, kako se bo vojna končala, je Arnič v njej slikal pot do zmage. V to simfonijo je skladatelj vpletel tudi zahvalo za padle žrtve. Ob koncu pa je prikazal v njej še mir in sproščenost našega povojnega življenja.

Za svoje delo je prejel Arnič leta 1948 Prešernovo nagrado za simfonično pesnitev Gozdovi pojejo, leta 1962 nagrado ministrstva za kulturo za Deveto simfonijo »Vojna in mir«, leta 1964 prvo nagrado Kajuha za zborovsko pesem Kurirček in leta 1965 prvo nagrado Združenja zveze borcev Slovenije za zborovsko pesem Pismo materi iz groba.

Dušan Mevlja

V teh dneh se spominjamo

Upor mornarjev v Boki Kotorski

Topovski strel z ladje »St. Georg« opoldne prvega februarja 1918. leta je bil znamenje za splošni upor mornarjev avstroogrške mornarice v Boki Kotorski. Upor je že legenda. Tri dni so na ladjah črno-zolte monarhije plapolale rdeče zastave. Mornarji so sledili klicu velikega Lenina, naj delovni ljudje vsega sveta prisilijo svoje vlade, da se konča nesmiselna vojna.

V kakšnih okoliščinah se je to zgodilo?

Evropa je že četrto leto krvavela v vojni, ki so jo zanetili imperialisti zaradi ponovne delitve sveta. Vojne grozote so spremljali lakota ter razne nalezljive bolezni. Ljudske množice so postajale iz dneva v dan bolj nezadovoljne in po Evropi so se širili štrajki ter množične demonstracije. V takšnih okoliščinah in razpoloženju je socialist Friedrich Adler 1916. leta ubil avstrijskega predsednika grofa Stürgha.

Oktoberška revolucija je močno odjeknila širom po Evropi in še dlje. »Mir, kruh, rušenje buržoazije – to so cilji borbe,« je v tistih dneh govoril Lenin. Gesla so zamenjale akcije. V raznih industrijskih središčih so delavci začeli stavkati. Med mornarji raznih narodnosti avstroogrške vojske, ki so bili na ladjah in v pristaniščih ob Jadranski obali, sta posebno močno odmevali stavki v Trstu in Pulju. V Pulju je stavkalo 10.000 delavcev raznih narodnosti.

Uporu sta se pridružila tudi dva Gorenjca

V Boki Kotorski je bila gostilna, ki jo je imela v namenu žena slovenskega častnika Finžgarja. V tej gostilni so se po oktobrski revoluciji shajali napredni mornarji vseh desetih narodov Avstro-Ogrske monarhije.

Ustanovljene so bile ilegalne skupine, ki so delovale med mornarji in pripravljale oborožen upor. Med organizatorji sta bila tudi dva Gorenjca, in sicer Škofjeločan Viktor Žužek in Franc Bajželj iz Strazišča.

O tem, kako se je začelo, mi je Žužek povedal:

»Klica upora je prišla z Dunaja, kjer je bilo pomankanje še vse huje kot na deželi. Jeseni 1917. leta je Dunajčan dobil na karte dnevno 12 dkg kruha, 10 dkg marmelade in tedensko pol kilograma kislega zelja. Nam je bilo rečeno, da se bodo istočasno uprle vse garnizije v monarhiji. Če mornarji ne bi verjeli v to, bi bilo nespametno delati prevrat na skrajnem jugu države. Po mojem smo bili spriči svoje hrabre odločitve ogoljufani.

Oficirji so slutili upor, zato so nam le nekaj ur prej prebrali vojaške predpise in zakone in to v vseh jezikih. Posebno so poudarili tiste zakonske predpise, po katerem bodo kaznovani vsi kršitelji vojaškega reda in discipline.

Točno opoldne 1. februarja 1918. leta je topovski strel z admiralske ladje »St. Georg« (na kateri sem bil) naznanil začetek upora. Štiri mesece prej so topov-

ski strelji z ladje »Aurora« na zimski dvorec v Leningradu, tedaj še Petrogradu, naznanili začetek oktobrske revolucije. Dobro se spominjam, kako je prvi oficir križarke, kapetan korvete Zipperer pritekkel izpod ladijskega krova in skušal narediti red. Nihče več ga ni poslušal, ker pa je bil nasilen, so mornarji streljali nanj in ga ranili. V zmešnjavi je bil ranjen tudi

Vinko Žužek, kotorski upornik

eden izmed mornarjev. Medtem, ko so nekateri še naprej vzklikali hura in streljali iz pušk, so drugi vdrli v oficirsko jedilnico, razbili vse krožnike, kozarce, okna in drugo opremo, ali pa jo zmetali v morje...

Mornarji so s sekirami razbili vrata skladišča in odnesli orožje in strelivo. Mornar Vidak je vključil ladijske sirene, da so jih slišali na drugih ladjah. Mornar Franc Gallet je odprl zapore in osvobodil zaprte mornarje. Vodnik Visković je vzklikal: »Živela socialistična republika!« večina mornarjev pa je kričala: »Domov, domov gremo.« Res so bili vsi siti vojne in dolge vojaščine. Na »St. Georgu« je zaplapolala rdeča zastava; še preje so sneli admiralsko.

Podobno kakor na »St. Georgu« je bilo tudi na pomožni ladji »Gäa«. Tudi na tej ladji so bili oficirji pri kosilu, ko so zaslišali pokanje pušk in vzklike hura. Razdraženi poveljnik »Gäe« je vihtel sabljo v roki in pohitel na krov, za njim pa drugi oficirji s pištolami v rokah. Kmalu so se oficirji prepričali, da jih nihče več ne posluša. Ne samo to. Pred uperjenimi puškami so se morali umakniti nazaj pod krov. Poveljnik ladje je kasneje na sodišču izjavil, da je bil prisiljen mirno gledati, kako je mornar Franc Bajželj iz Strazišča pri Kranju vdrl v skladišče in delil vojakom orožje.

Tik poleg ladje »Gäe« je bil zasidran torpedni čoln »85« in tudi na njem so vzklikali hura. Ti vzkliki so bili znamenje, da se tudi tam mornarji pridružujejo upor. Rdeče zastave so zaplapolale na mnogih la-

djah, tudi na križarki Franz Joseph I.

Viktor Žužek:

»Že uro pozneje smo brzojavno emitirali sporočila o upor in pozvali še druge mornarje, posebno tiste v Pulju, naj se nam pridružijo. Odgovora nismo dobili.

Razsežnosti vstaje

Kasneje so zgodovinarji izračunali na podlagi sodnih dokumentov in pričevanj udeležencev, da se je prvega dne priključilo upor 3000, drugi dan pa že 4500 mož. Vsi smo bili siti vojne, slabo oblečeni in lačni. Oficirji so živeli v izobilju in so iz dolgočasje trpinčili mornarje sebi v zabavo. Moralo je prekipeti.

Toda niso vse ladje izobesile rdeče zastave, če pa so to storile, je bila to včasih le krinka. Vstaji se niso priključili vsi torpedni čolni in podmornice. Dve križarki in še nekaj drugih ladij ni sodelovalo. V Boki Kotorski je bilo takrat okoli 40 ladij, med njimi križarke »Sankt Georg«, »Kaiser Franz Joseph I.«, »Helgoland«, »Novara«, »Kaiser Karl VI.«; rušilci: »Csepel«, »Balaton«, »Tatra«, »Dinara« itn. Poleg njih je bilo še 18 torpednih čolnov in več pomožnih ladij.

Viktor Žužek je bil natančno seznanjen z organizacijo in potekom vstaje, ker je bil neke vrste sekretar oziroma zapisničar vodstvenega komiteja upornikov. Ta »centralni« komitej se je shajal na križarki »St. Georg«, podobne komiteje pa so formirali tudi na drugih ladjah. V komiteju na omenjeni križarki so bili: F. Raš, A. Grabar, J. Šišgorič, S. Ujdur, G. Stonawski, R. Kreibich, N. Fiorentin, R. Sagner in N. Seitz. Že po priimkih lahko ugotovimo, da so bili člani komiteja različnih narodnosti, od Italijanov, Hrvatov, Čehov, Poljakov do Nemcev.

Duša upora je bil František Raš. On je drugi dan pridobil kadeta Antona Sesana, da je prevzel celotno vojaško poveljstvo nad uporniško mornarico. Pravzaprav je bil Sesan med uporniki edini oficir.

Prvega februarja zvečer je delegacija upornikov obiskala kontraadmirala Hansa na križarki »St. Georg« in mu izročila prve pisemne zahteve. Mornarji so zahtevali ukrepe za takojšen mir, pravico na samoopredelitev vsakega naroda, mir na podlagi ruskih demokratičnih predlogov, večjo materialno pomoč družinam mornarjev, pravično razdelitev hrane na ladjah, eno kuhinjo za oficirje in mornarje, ukinitve cenzure pisem in obljubo, da uporniki ne bodo trpeli posledic.

Popoldne drugega dne je František Raš sklical sestanek vseh oficirjev v admiralovi sobi, kjer je potekal

oster dialog med Rašom in kontraadmiralom Hanso. Raš je v zelo ostrem tonu povedal kontraadmiralu, da so mornarji prevzeli oblast in jo bodo obdržali, dokler se ne sklene mir in konča ta brezsmiselna vojna.

Napačna taktika je vodila v poraz

Toda taktika čakanja in pogajanj upornikom ni bila v korist. General Guseck je proti uporniškim ladjam naperil obalno artilerijo, nemške podmornice pa so stražile izhod iz zaliva. Na torpednih čolnih so pričeli snemati rdeče zastave in oficirji so se vračali na svoja mesta. Tretjega februarja zjutraj so se pred Boko Kotorsko pojavile tri večje in deset manjših vojnih ladij, ki so priplule iz Pulja z nalogo, da pomagajo zatreti upor.

Sesan, poveljnik upornikov, je tretjega februarja zjutraj zapustil križarko »St. Georg« in v zadnjem trenutku za las ušel aretaciji in smrti. Skupaj s pilotom Grabowitzkim in mornarjem Stonawskim je odletel s hidroavionom v Italijo.

Po zadušitvi upora je pred rednim vojnim sodiščem odgovarjalo 386 mornarjev, pred izrednim vojaškim sodiščem pa 40 voditeljev upora. Razprava pred izrednim vojaškim sodiščem se je začela 7. februarja 1918, štiri dni po zadušitvi upora, in se končala 10. februarja zjutraj. Med trinevnim sodnim procesom je sodišče zaslišalo 85 prič, od tega 32 oficirjev. Zadnji dan je sodišče izločilo osem obtožencev in jim sodilo po hitrem postopku. To so bili František Raš, Anton Grabar, Jerko Šišgorič, Mate Brničević, Franc Bajželj, Lajoš Szekacs, Viktor Žužek in Pavao Ubaldini. Prvi štirje so bili obsojeni na smrt in ustreljeni 11. II. 1918. leta ob šestih zjutraj. Bajželj je bil obsojen na 10, Lajoš Szekacs pa na 5 let zapor, medtem ko sta bila Žužek in Ubaldini oproščena.

O zadnjih urah Františkega Raša je Viktor Žužek povedal tole:

»Raša sem spoznal na ladji »St. Georg«, kamor je prišel prvi dan upora. Bil je postaven, srednjih let, odločen, toda brez jeze ali sovraštva. Hotel je mir, konec vojne.

Drugo noč me je Raš poslal z motornim čolnom na ogled, da bi ugotovil, kje sta pravzaprav tisti dve nemški podmornici, ki sta

nam dali ultimat, naj se vdamo ali pa nas bodo potopili, torpedirali.

Največja naša napaka je bila, da vodstvo upora ni imelo nobenega vojaškega načrta. Ni vedelo, kam z oficirji, ter kam in kaj z mornarji, ki se nam ne bodo priključili. Ni bilo jasno, kako ukrepati proti ladjam, ki bodo nastopile proti nam, kako pridobiti obalno topništvo. Poveljnik upornikov Sesan je nameraval z ladjevjem odpluti v Italijo in se predati silam antante. V tej zamisli pa ni dobil podpore večine mornarjev, ki so želeli iti domov, ne pa težko življenje v Boki Kotorski zamenjati za ujetništvo.

Nekateri mornarji so se pridružili upor samo zato, ker so verjeli, da bodo na ta način prej prišli domov. Gnala sta jih domotožje in naveličanost življenja na ladjah. Čim je začel upor plahneti, so bili mnogi od teh med prvimi, ki so oficirjem pomagali prevzeti oblast in aretirati vodilne mornarje.

Ure pred smrtno kaznijo

Zadnjo noč pred razglasitvijo sodbe sem bil zaprt skupaj z Rašem. V celici sta bila še Rudolf Kreibich in Jože Križ, oba iz Prage. Vso noč smo se pogovarjali. Na Rašovo željo je Kreibich kot glasbenik pel ali žvižgal melodije znanih oper. Spominjam se, da je kot zadnjo želel slišati: »Dunaj, Dunaj, ti si mesto moje ljubezni«. Potem nam je Raš pripovedoval, da je vzljubil te lačne, uboge Črnogorce, in da je tudi pri njih in v njihovi zgodovini dobil navdih za upor. Bilo mu je žal, da ni takoj, ko je upor zažarel, ostreje nastopil proti oficirjem; pa proti ladjam, ki se nam niso pridružile. Spraševal se je, zakaj ni potopil dveh nemških podmornic, zakaj se z ladjevjem ni umaknil od obale. Zaradi bližnje sodbe ni tožil, le očital si je, zakaj upora ni izpeljal do uspešnega konca.

Iz Rašovih ust sem prvič v življenju slišal za Marxa in marksizem.

Zjutraj ob petih so nas poklicali iz zaporov. Nas osem obtožencev je v zaporu v hodniku stopilo v vrsto, kjer so nam prebrali sodbo. V kotu hodnika sem zagledal vojaškega kurata. Občutili smo, da je to slabo znamenje. Takrat nisem vedel, da je bil to Niko Luković iz Črne gore. Ko je sodnik prebral smrtno obsodbo za Raša, je le-ta vzkliknil: »To je juridični umor.«

Sodišče je določilo, da bo vrstni red ustrelitve naslednji:

1. Anton Grabar, 2. Mate Brničević, 3. Jerko Šišgorič, 4. František Raš.

Raš kot vodja upora bo ustreljen zadnji, da bo gledal usmrtilitev svojih soborcev. Pred smrtjo si ni dovolil zavezati oči. Na morišču se je Jerko Šišgorič z vezanimi očmi obrnil do vojakov, ki so jih streljali, in rekel: »Vojaki, mi smo se borili za vas, vi nas pa streljate.«

Za upor mornarjev je hitro zvedel ves svet, ker so o njem v Italiji poročali pobegli mornarji Sesan, Grabowitz in Stonawski.

★★★
V Strazišču sem iskal Franca Bajžlja in zvedel, da je po prvi svetovni vojni živel v Grosuplju. Med NOB so bili trije njegovi sinovi domobranci in celo črnoroki (omenjam jih tudi v knjigi Po sledovih črne roke); njihova žrtev v Grosuplju je bil tudi stric Ivan Bajželj.

Kako čudna so pota usode! V Boki Kotorski je Franc Bajželj dvigal zastavo upora, petindvajset let kasneje pa se je sam s tremi sinovi strastno postavil proti osvobodilnim idejam; (njega in sinove je zato doletela zaslužena smrt).

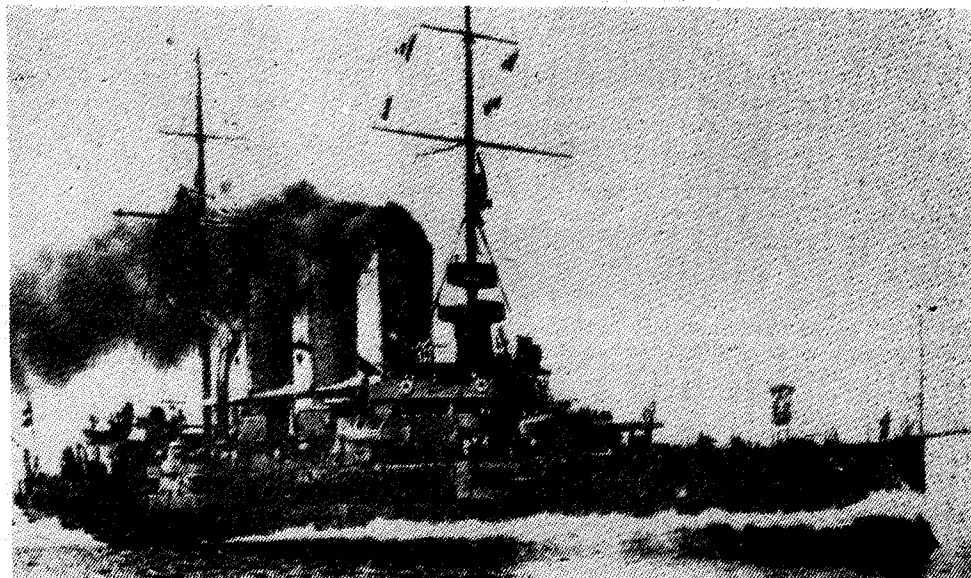
Škofjeločan Viktor Žužek se je po kotorskem upor rešil iz dveh razlogov. Sodišče naj bi z oprostitvijo dveh obtožencev pokazalo javnosti, da je bilo pri sojenju objektivno, poleg tega se je sam močno zavzel dr. Rudolf Kobal, Slovenec, ki je bil glavni zdravnik na »St. Georgu«. Žužek je bil pri njem pisar in je zato Kobal kot priča na sodišču o njem govoril vse najboljšo.

Viktor Žužek, ki je umrl leta 1974, mi je svoje spomine na upor pripovedoval januarja 1968. leta, ko se je kot član slovenske delegacije pripravljala odhoda na proslavo v Boko Kotorsko ob petdesetletnici upora.

Na kraju, kjer so 11. 2. 1918. leta ustrelili štiri voditelje upora, je postavljen spomenik.

Močno pa preseneča dejstvo, da so Nemci takoj po okupaciji leta 1941 v Škofji Loki Žužka postavili za župana. Po vojni zaradi tega ni imel težav z našo oblastjo. Pojasnilo je potrebno, ker bi sicer bralci, ki jim je to znano, menili, da s tem nisem seznanjen.

Jože Vidic

Oklepna križarka St. Georg

MALA POLANA

Kakšna bo usoda
Copekovega mlina

Kakšna bo nadaljna usoda kulturnozgodovinskega spomenika NOB v Mali Polani. Gre za Copekov mlin, na potoku Črncu, kjer se je 26. decembra leta 1944 sestal vaški odbor OF, ki je na področju okoliških vasi pripravljaval organiziran boj proti okupatorju. Obnova mlina je bila končana leta 1977, takrat je finančno pomagala tudi Kulturna skupnost Slovenije. Danes je slika spet klavrna, mlin je vnovič načel zob časa. Treba bo napeti vse sile in mlin obnoviti. No, nekaj malega se je v teh letih vlagalo v obnovo mlina, vendar je to vse premalo. Pokrovitelj tozd Konfekcija-Deloza in OO ZSM Velika Polana se do mlina obnašata mačehovsko. Dejavnost aktivistov se je povečala po sestanku v Strehovcih, ko so posamezni politični delavci dobili naloge, da v čim krajšem času formirajo odbore OF po vaseh. Tako je bil sklican sesta-

nek somišljenikov OF iz Velike Polane in Male Polane, Hotize in Kapce. Ta shod je organiziral Ivan Žunič iz Črešnovca. Sestanek je bil v Copekovem mlinu. Prišli so: Ivan Žunič, Martin Zalik, Štefan Tompa, Naci Špilak, Ignac Litrop, Jože Kotnjek, Jože Matjašec, Ivan Prša, Ignac Hozjan, Jože Hozjan in Franc Križanič. V mlinu jih je pričakal tudi mlinar Ignac Vori. Na tem sestanku so sprejete naloge postopoma uresničevali. Odbor OF je med drugim skrbel tudi za delovno silo, ki je pomagala graditi most čez Muro pri Hotizi, kopala strelske jarke itd. Odbor je tudi mobiliziral mlade može in fante, da so ostali doma. Do novembra 1945 je odbor OF opravljal poleg političnih še upravne funkcije. Že pred prihodom Rdeče armade, je odbor kot celota začela z rednim delom kot organ ljudske oblasti. Ustanovljena je bila vaška zaščita, ki je razoroževala umikajoče se madžarske vojake. Pozneje je odbor pripravil sprejem za ruske vojake. Sicer pa se sprašujemo, kakšna bo nadaljnja usoda mlina, oziroma ohranitev spomenika NOB kjer je ustanavljal zgodovino mali delovni človek – kmečke sredine. Da je mlin privlačna turistična točka, priča veliko število skupin, ki si ga ogledajo. Stoji sredi njiv in gozdov, mimo žubori potok Črnc, sicer pa kraj obdaja pomirujoča tišina. Na mlinu je tudi ustrezna spominska plošča. Nastavljeno je tudi

veliko mlinsko kolo. Prepričani smo, da se s Copekovim mlinom, zadnjim še obstoječim na potoku, ne bo zgodilo tako, kot se je z murskimi, ki so domala vsi razpadli.

Tekst in foto:
JOŽE ŽERDIN

CERKLJE

Obletnica ŠD Krvavec

Športno društvo Krvavec Cerklje praznuje letos 35-letnico uspešnega delovanja. Na občnem zboru društva, ki je bil minulo soboto v veliki dvorani Zadrúžnega doma v Cerkljah, so pregledali opravljeno delo v letu 1985 in ga ocenili za zelo uspešnega. Izvolili so novo vodstvo, za predsednika je bil spet izvoljen Janez Martinčič. Sprejeli so program dela za letošnje leto. Organizirali bodo več športno-rekreativnih prireditev. Tako bodo 8. februarja organizirali pustovanje, ob 1. maju množični pohod na Ambroz pod Krvavcem s kurjenjem kresa, več prireditev bo tudi ob praznovanju krajevnega praznika. Julija meseca bodo odigrali 24-urno košarkarsko tekmo in nazadnje 6. cerkljanski množični smučarski tek Gorenjskega odreda, ki so ga v Cerkljah pričeli organizirati 1980. leta in privablja v Cerklje vsako leto več rekreativcev. Prvič naj bi organizirali tek na rokah. Društvo se je že pred leti preusmerilo v organizacijo množičnih prireditev, gojijo pa tudi tekmovalni šport kot so rokomet, kegljanje, košarka in nogomet. Pred leti je društvo dobilo v Zadrúžnem domu v Cerkljah delovne prostore, sedaj pa razmišljajo tudi o gradnji teniškega igrišča.

Ob koncu so poudarili uspešno sodelovanje z borci Gorenjskega odreda in osnovne šole Davorin Jenko iz Cerklj. Vidni so tudi že prvi ugodni rezultati združitve športnega društva Krvavec Cerklje in Športnega društva Trim Zalog.

J. KUJAR

KRANJ

Zbiranje gradiva za
kroniko Gorenjskega
odra poteka po
načrtih

Nedavno je bila druga seja Odbora skupnosti borcev Gorenjskega odreda na kateri so imenovali več komisij za nemoteno delo odbora, sprejeli pa so tudi naloge odbora oziroma sedmih komisij za letošnje leto. Komisijo za pisanje kronike Gorenjskega odreda bo tudi v prihodnje vodil Janez Lušina-Mali, komisijo za pohodne enote Gorenjskega odreda Tončka Vodnik, propagandno-informativno komisijo pa Štefan Urbanc-Štefko. Posebno pozornost so posvetili zbiranju zgodovinskega gradiva za pisanje kronike Gorenjskega odreda. Spregovorili so tudi o organizaciji stalne razstave o dejavnosti Gorenjskega odreda v času NOB v kasarni Bohinjska Bela. Osemnajsti zbor aktivistov in borcev NOV Gorenjske bo letos, 4. julija v Kranju.

J. K.

Vabili

Vabimo vas, da se udeležite 23. tradicionalnega srečanja borcev XIV. divizije, ki bo v soboto, dne 8. februarja 1986, ob 12. uri v Domu JLA v Ljubljani, Trg OF 13. PREDSEDNIK ODBORA XIV. divizije NOV in POJ

Ivan Dolničar

Občinski odbor ZB NOV Škofja Loka in Združenje borcev NOV Škofja Loka organizirata žalno komemoracijo v spomin na 50 ustreljenih talcev, ki bo v nedeljo, 9. februarja 1986, ob 16. uri pri spomeniku za Kamnitnikom.

Komemorativni sprevod bo krenil z Mestnega trga ob 15.30. Vabimo svojce padlih, občane in mladino, da se komemoracije udeleže v čim večjem številu in tako počastijo spomin na padle žrtve.

OOZZB NOV Škofja Loka

Sorodnike, znanke in vse občane vabimo, da se udeležijo komemoracije v spomin na sto ustreljenih talcev, ki bo na Frankolovem pred spomenikom, 12. februarja 1986, ob 10. uri.

ZB Slovenske Konjice

Obvestila

S pomočjo Združene PTT organizacije Slovenije, RSNZ SRS in Poštne hranilnice, je odbor Četrtre brigade VDV partizanskih kurirjev izdal monografijo Partizanski kurirji, ki je bila natisnjena v 5000 izvodih. Vsa naklada je že pošla, povpraševanje po knjigi pa je še vedno veliko. Zato bo poskrbljeno za ponatis. Kurirji bodo knjigo lahko prejeli brezplačno pri svojih območnih odborih.

Odbor IV. brigade VDV

Združenje borcev NOV Predmeja sklicuje redno letno skupščino v nedeljo, 9. februarja 1986 ob 14. uri v prostorih gostišča na Predmeji. Na letni skupščini bomo obravnavali probleme kraja in borcev naše organizacije. Prosimo, da se vsi člani naše organizacije udeležijo letne skupščine.

Na slavnostni seji skupščine občine Kamnik (24. 7. 1982!) je nekdo izgubil spominsko medaljo Dolenjskega odreda NOV in POS. Kljub poizvedbam in pozivom se ni po izgubljeni medalji nihče oglasil. Morda bo tisti, ki jo je izgubil, prebral zdaj to obvestilo in se oglasil v

pisarni občinskega odbora ZB NOV Kamnik z ustreznim dokazilom.

Predsednik ZB NOV Kamnik
Janez Prezelj

Krajevna organizacija ZB in družbeno-politične organizacije krajevne skupnosti Ihan obveščajo borce, aktiviste NOB, občane, predvsem pa mladino, da bo komemoracija ob 42-letnici bitke na Oklem v nedeljo, 23. februarja 1986 ob 10. uri pri spomeniku na Oklem, ob vsakem vremenu!

Zbrali se bomo ob 8. uri pred solo v Ihanu, oziroma ob 9.30 uri v Dobovljah, odkoder bomo vsi skupaj odšli k spomeniku na Oklo.

Program bodo izvedli pionirji Pionirskega odreda Karel Destovnik-Kajuh iz Ihana, ki so lansko leto prejeli plaketo Zveznega odbora ZB NOV Jugoslavije, mladina in člani Kulturno-prosvetnega društva Svoboda iz Ihana.

Vljudno vabljeni!

Prosimo vse borce brigad NOVJ, ustanovljenih v ZSSR, ki so bili pred vstopom v te enote v Rdeči armadi ali sovjetskih partizanskih odredih in nimajo priznanega statusa borca NOVJ, da do 18. 2. 1986 pošljejo tele svoje podatke: ime in priimek, rojstne podatke, kraj stalnega bivališča, dan, mesec in leto vstopa v Rdečo armado ali sovjetske partizanske odrede, podatek, od kdaj imajo priznано dvojno dobo (dan, mesec, leto), številko odločbe o pokojnini in višino pokojnine, kakršna je bila v januarju 1986. Vse te podatke nujno potrebujemo za urejanje zajamčene pokojnine borcem NOV pred 9. 9. 1943.

Istočasno prosimo vse borce zgoraj navedenih enot, da nam čimprej pošljejo zbrano gradivo za razstavo, ki bo v Celju junija in julija letos. Razstava bo v počastitev občinskega praznika celjske občine in ob hkratni podelitvi domicila naši brigadi. Podatke in gradivo pošljite na naslov: Skupnost borcev brigad NOVJ, ustanovljenih v ZSSR, Ljubljana, Vodovodna 65/A.

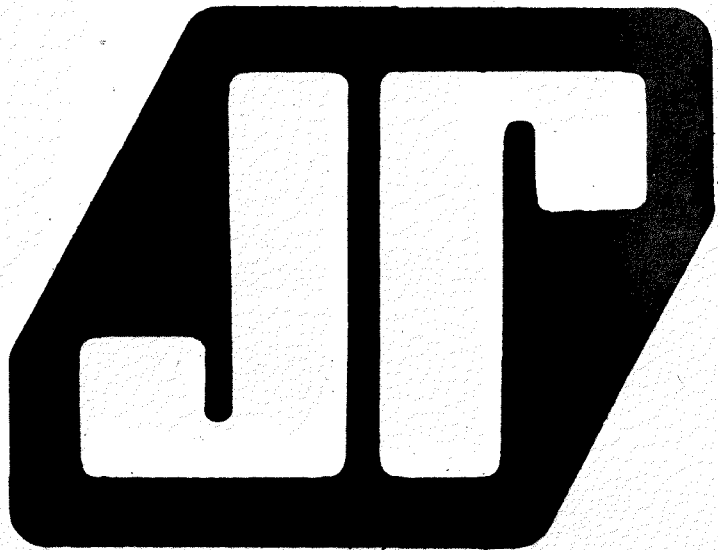
Sekretar skupnosti
Ivan Račnik

Opravičujemo se

V 3. številki našega TV-15 Naš tovariš je na 2. strani prišlo do napačnega zapisa priimka. V reportaži z naslovom »Rasli smo s to pomladjo!«, sem tovariša Franca Bradico nenamena »prekrstil« v Bratico, za kar se mu opravičujem.

Ker je nastal zapis po magnetofonskem posnetku, ni bilo moč razločiti, ali gre za črko D ali T.

Milenko Strašek
in Uredništvo TV-15 naš tovariš

Jeklo Ruše

Tovarna bazenske tehnike in kovanih izdelkv

ODKOVKI:

- KMETIJSKE
- AVTOMOBILSKE
- ELEKTRO
- LADJEDELNIŠKE
- RUDARSKE
- STROJNE
- PREHRAMBNE INDUSTRIJE

UTOPNI ODKOVKI

JEKLO 62342 RUŠE, POGAČNIKOVA 13

TELEFON: 062 66-226, 66-266
TELEX: 33-347 YU JEKLO
TELEGRAM: JEKLO – RUŠE

Še enkrat o odmevu na neko izjavo

Tovariš Milan Guček je v TV-15 12. 12. 1985 pod naslovom »Le dokazi lahko omajajo trditve« poizkušal odgovoriti na naš prispevek »Odmev na neko izjavo« (TV-15 10. 10. 1985). Vsebina prispevka tovariša Milana Gučka terja nekaj dodatnih pojasnil vključno z našim mnenjem o pisanju Milana Gučka.

Vsakdo, ki je prebral naš prispevek je lahko ugotovil, da smo izjavo Karoline Rošer obravnavali v prvi vrsti z moralne in ne pravne strani. Izrazili so dvom v resničnost in zlasti dokazljivost njene izjave, ji posta-

vili nekaj vprašanj in končno zapisali, da so aktivisti krajevnega odbora OF v Doliču Karolino Rošer še v poletju 1944 imeli za politično nezanesljivo. Naše pisanje, razmišljanje in dvomi so vezani na okoliščine, ki so po našem mnenju tudi pomembne za presojo vsebine izjave Karoline Rošer. Dokazov za »neresničnost trditve« tovariša Gučka v svojem prispevku sploh nismo omenjali, saj smo izrecno povedali, da njegov zapis izhaja iz izjave Karoline Rošer.

Tudi tokrat želimo poudariti, da je Karolina Rošer po medvojnih moralnih in tudi drugih kriterijih vsaj dvakrat grobo grešila. Po medvojnih kriterijih s tem, da je od februarja 1944 pa do konca vojne s prikrivanjem Ivana Lužnika potencialno omogočala nova izdajstva. Po današnjih kriterijih je iz prve najmanj moralne napake sledila druga, ko je v svoji izjavi obtožila izdajstva človeka za katerega je vedela, da se iz groba ne more več braniti. Senco izdajstva očeta in pekočo vest je s tem prenesla na njegove otroke. Ali je takšno naše razmišljanje in

stališče moralno in vredno aktivistov OF naj sodijo bralci TV-15. Tovariš Guček nam je že dal negativno oceno. Mi sodimo, da z medsebojnimi diskvalifikacijami borci ne prispevamo k razčiščenju delikatnih, časovno odmaknjenih in žal vedno konkretno človeških primerov iz naše medvojne zgodovine. Zares so boleči, še posebno, ko živi lahko obtožujejo že zdavnaj mrtve.

Sprejemamo domnevo tovariša Gučka, da je Karolini Rošer o ravnanju Ivana Lužnika pripovedoval dobrohoten Avstrijec ali »wehrman«, ki je znal slovensko, kot eno od možnih optimističnih razlag. Menda se bo strinjal z nami, da je možnih še vrsta drugih manj optimističnih razlag, vse do možnosti provokacije okupatorjeve obveščevalne službe. Ne opredeljujemo se za nobeno od možnih razlag, ker nobena ni dokazljiva, še zlasti potem, ko je izjava Karoline Rošer sledila po Lužnikovi smrti.

Mnenje tovariša Gučka, da je naša javna beseda o politični nezanesljivosti Karoline Rošer vredna kazenskega pregona, jemljemo kot njegovo osebno mišljenje. To toliko

bolj, ker je jasno, da za vse kar smo v našem prispevku zapisali, nosimo kot podpisniki polno odgovornost. Kazenska ovadba, ki jo predlaga tovariš Guček, bi bila po našem mnenju dobra prilika, da sodišče razsoja o vseh okoliščinah obravnavanega primera brez možnosti, da primer proglasi za »absolutno zastaran« kot se je enkrat že zgodilo. Sodimo, da imamo pravico in dolžnost javno razmišljati o moralni strani primera Lužnik - Rošer. Hkrati pa smo pripravljeni dokazovati našo trditev o politični nezanesljivosti Karoline Rošer v poletju 1944.

V oceno politično vojaških razmer na Štajerskem se ne spuščamo, saj so te bile in še bodo predmet zgodovinopisja, a tudi sicer presegajo namen našega prvotnega prispevka.

ČLANI OKRAJNEGA ODBORA OF
MISLINJE - VITANJE

IVO PLEVNİK-HRUŠKA
JOŽE GLOBAČNIK-SREČKO
ANTON ROŠER-SLAVKO
JOŽE ROŠER-MAKS

V nedeljo se dobimo na Trnovskem maratonu

Smučine Trnovskega maratona bodo v nedeljo že enajstič zaživele. Veliko je namreč takih, ki so na teh prireditvah spoznali vse lepote in koristi teka na smučeh. Spoznali pa so tudi črnovrško planoto s Trnovskim gozdom, kjer so se v času NOB bojevale enote slavnega 9. korpusa.

Množično, športno-politično manifestacijo bodo tudi tokrat organizirali člani organizacijskega komiteja skupaj s tekaško sekcijo smučarskega kluba iz Črnega vrha in ob pomoči številnih delovnih organizacij iz idrijske občine ter severnoprimorske regije.

Za vse ljubitelje teka na smučeh so pripravili smučine maratona na 42 kilometrih, malega maratona na 21 kilometrih, smučarski tek SLO na 12 kilometrih, pionirski smučarski tek na 8 in partizanski tek TV-15 na 7 kilometrih. Za razliko od vseh dosedanjih maratonov se na tokratnega ni mogoče prijavljati predhodno, ampak šele na dan prireditve. Organizatorji so se namreč v dogovoru z nekaterimi slovenskimi uredništvimi dogovorili za objavo prijavnice. Tudi v našem časopisu jo objavljamo, zato vabimo vse, še posebej pa borce in borke, da jih že doma izpolnijo ter jih na dan prireditve oddajo na prijavnih mestih. Start za vse kategorije tekačev bo ob 9.30 uri izpred hotela Bor v Črnem vrhu nad Idrijo, za udeležence partizanskega teka TV-15 pa 15 minut pozneje. Ob oddaji prijavnice s 500 dinarji startnine bodo tekači prejeli startne številke, ki jih letos ne bo treba vračati, in spominsko značko, po prihodu na cilj pa dobijo še bon za topel obrok. Za udeležence teka SLO, partizanskega in pionirskega teka ne bo treba plačati startnine. Organizatorji so poskrbeli tudi za počutje tekačev na progah. Ob njih bo namreč postavljenih osem okrepčevalnic in prav toliko zdravstvenih ekip. Organizacijski komitej 11. Trnovskega maratona je sklenil, da bo vse udeležence tekov pisno obvestil o uvrstitvi.

F. Šemrl

trnovSKI maraton

Startna št.

PRIJAVNICA za 11. Trnovski maraton

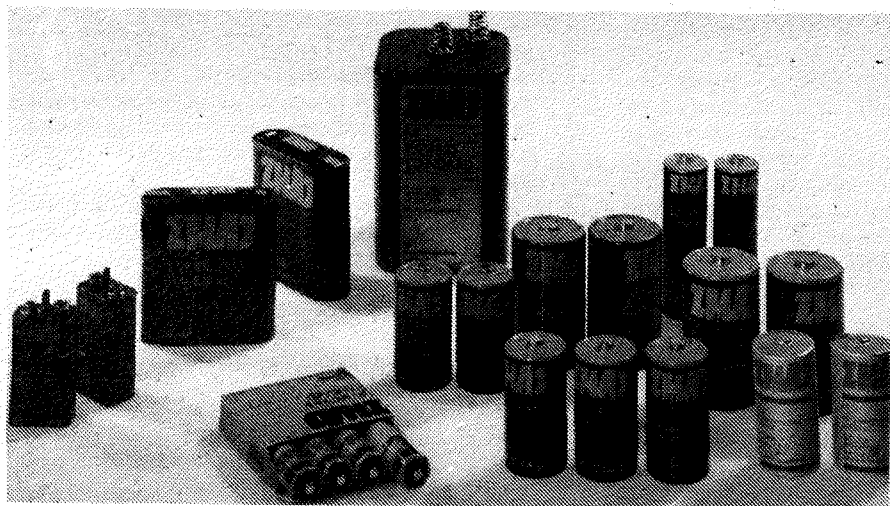
Priimek..... ime.....
leto rojstva..... moški ženska
Naslov: kraj..... ulica št.
poštna številka Na T.M. sem nastopil(a) _____ krat.

Prijavljam se za tek:

42 km 21 km SLO-12 km part. tek - 7 km pion. tek - 8 km

PROSIMO PIŠITE S TISKANIMI ČRKAMI
IZPOLNENO PRIJAVNICO ODDAJTE NA
PRIJAVNEM MESTU NA DAN PRIREDITVE

Podpis prijavljenca

ZMAJ

Iskra - industrija baterij Zmaj

61000 Ljubljana, Stegne 23

Tel.: (061) 571-511, telex 31178 YU Zmaj Lj

SATURNUS
svetleje, hitreje, varneje

»Vesele počitnice« v Kranju – več kot sto različnih prireditev –
večinoma brez vstopnine

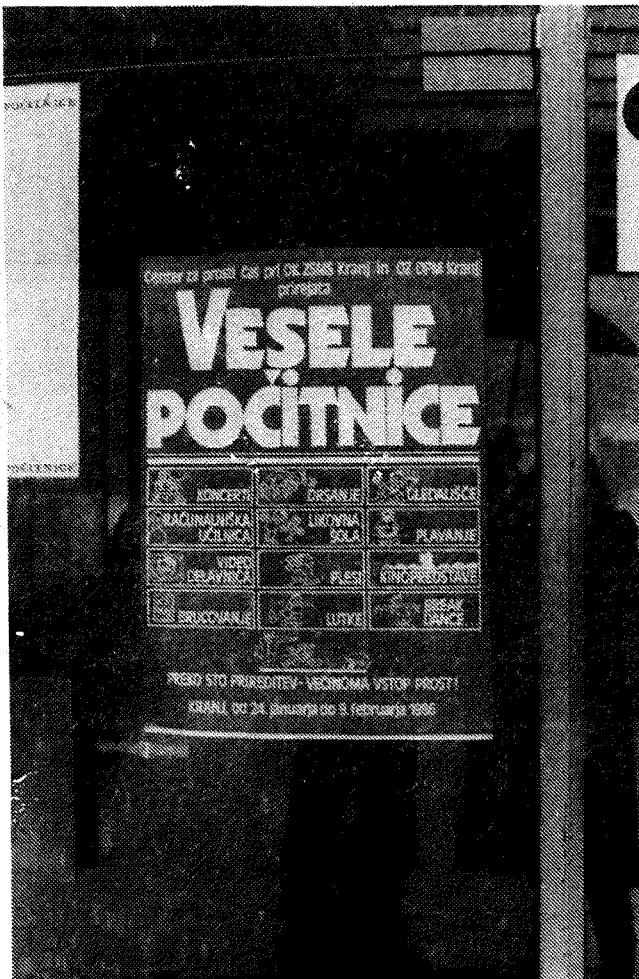
Kar je lepo, hitro mine

Že tretjo zimo se je v Kranju ponovil takšenle organiziran način preživljanja zimskih počitnic; seveda je vsako leto bolje, saj se tisti, ki so se zavzeli za prijetno preživljanje prostega časa, vedno znova opirajo na izkušnje, ki jih je zapustilo minulo leto. V njih je veliko dobrega, kar se da še oplemenititi in izboljšati, so pa tudi slabosti, ki kvarijo splošen izgled, in tem je treba stopiti na rep. V Kranju so se glede tega res trudili. »Akcije je treba strokovno poglobljeno pripravljati, če hočemo doseči pravi učinek«, je dejal predsednik centra za prosti čas pri OK ZSMS Kranj Vine Bešter, ko smo se ob koncu prejšnjega tedna pogovarjali z njim o počitnicah v Kranju, in še dodal: »Se posebej, če gre za naše najmlajše. V naši družbi se gremo večkrat organizirano preživljanje prostega časa, pa kaj, ko pri tem pozabljamo na množice, na interese tistih, ki jim je ta organizirani prosti čas namenjen.«

Izkušnje v Kranju iz prejšnjih let so pokazale, kaj pomeni delati z roko v roki. Zveza socialistične mladine in Zveza prijateljev mladine to potrjujeta. Akcija »Vesele počitnice« je njuna skupna stvar, ki ponuja šolarjem med zimskimi počitnicami več kot sto različnih prireditev, kulturnih, iz tehnične kulture in športa. Ima to dobro lastnost, da je namenjena široki množici – od cicibanov do študentov. Za vsakega se kaj najde. Največ zanimanja je za »break dance« tečaj, najbolj popularni ples modernega časa. Tudi kinodvorana je vedno prepolna, dopoldne ali popoldne, in včasih se zgodi,

računalniki, tečaj smučarskega teka, turnir mali nogomet, koncerti in glasbeni večeri, pionirska fotostava, boljši sejem, še to in ono in za konec zabavno-glasbena prireditev ŽIV-ZAV v kinu Center – vse to se vrsti iz dneva v dan od 24. januarja do 9. februarja, tako, da je res obveljal tisti izrek: Danes tukaj, jutri tam, pojutrišnjem pa kam drugam. Pričakujejo, da se bo programa Veselih počitnic udeležilo več kot 30.000 mladih.

Kako je s financami? V kolikor ne bo sredstev od SIS, bo breme financiranja v glavnem obležalo na ramenih občinske konference ZSMS ter občinske zve-

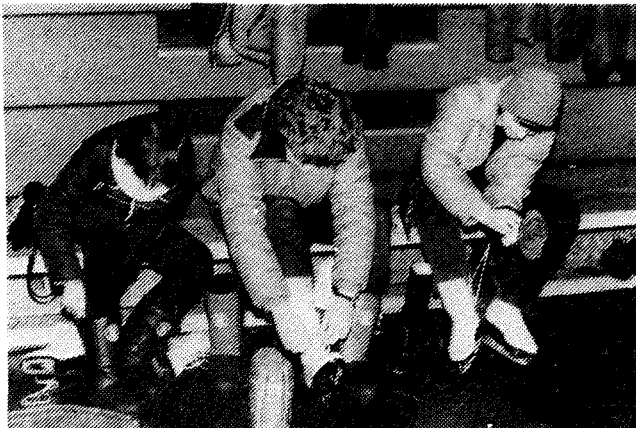

Kranj je dobesedno prepleten s plakati, ki vabijo na »Vesele počitnice«

novili prihodnjo zimo, seveda z novimi pogledi in ugotovitvami, ki jih je prineslo letošnje leto. O prostem času pa premišljajo še drugače. V maju bi radi organizirali »teden mladih«, ki bi trajal nekako od deset do štirinajst dni. Na vrtu gradu Kieselstein naj bi se zvrstile najrazličnejše kulturne prireditve: letni kino, gledališče, lutke, eksperimentalne skupine itd. Od-

ločili so se, da bodo poskusili za vsako ceno, ker hočejo dokazati, da je mogoče tudi z malo denarja stvari dobro izpeljati. V času poletnih počitnic pa bodo dali prostor grajskega vrta na razpolago mladim in s tem možnost, da soustvarjajo program poletnih počitnic. Vedno je treba najprej prebiti led, vode pa potem same stečejo.

Živa Drole

»Dovolj bo za danes,« so se odločile Cirila Šenk, Darja Balantič in njena starejša sestra Mateja. Vse tri so iz Hotemaž, kakih osem kilometrov od Kranja oddaljenem kraju. Avtobusne zveze so kar dobre, vsako uro, in ker rade drsajo, si takole dopoldne utrgajo kakšno urico in uživajo na ledu. Darja hodi v peti razred osnovne šole v Preddvoru. Drsat je začela predlanskim. Njena sestra Mateja iz 4. letnika ekonomske šole v Kranju si ob drsanju privoščila še smučanje – če je seveda sneg. Cirila pa je učenka 4. letnika srednje elektrotehnične šole v Kranju. Na drsalkah se dobro znajde, vendar pravi, da ji bo ta šport ostal le za rekreacijo. Prehitro bodo minile počitnice, so dejale. Sicer pa se tudi naš dole ne pritožujejo. Pred konferencami je malo več muke, drugače pa kar gre.

Kulturni dan

Še se spominjam izleta v Vrbo na Gorenjskem. Tam smo izstopili iz avtobusa in stopili po stopnicah v Prešernovo rojstno hišo. Ogledali smo si kuhinjo, hišo in predmete v njej. Naslov Prešernovim pesmi je Poezije. V tej knjigi so najlepše njegove pesmi. Ko smo nakupili spominčke in razglednice, smo odšli k cerkvi svetega Marka. Ugotovili smo, da je Vrba zelo lepa. Srečen Prešeren, ki je bil tam doma.

On je bil naš največji slovenski pesnik in je še, čeprav je umrl. Kulturni praznik Slovencev je spomin nanj in njegovo veliko delo.

SABINA KOVAČ, 5. r.
Dop. krožek Stranice

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMI Kaj je kultura

Kaj je kultura? Pisanje pesmi in romanov. Gledališke predstave. Koncerti. Razstave. To je naš jezik, naši običaji, življenje naroda... To je tudi naše obnašanje na cesti. V javnih prostorih, pri mizi. Da, vse to in veliko več. Osmi februar je naš kulturni praznik; v spomin na našega največjega pesnika Franceta Prešerna. Kolikokrat smo ga že praznovali in vendar se vedno znova iz leta v leto ponovi spomin na našega velikega moža, ustvarjalca slovenske kulture, z nič manjšim spoštovanjem. Za njim so prišli in še prihajajo drugi zaslužni možje, ki polnijo zakladnico slovenske kulture. Prešeren pa ostaja na čelu. Njegovo ime živi skozi rodove, skozi mirne in bojne čase. Da, tudi med narodnoosvobodilnim bojem je živel med imeni partizanskih enot. Prešernova brigada.

Čas se vedno bolj odmika. Človek bi pričakoval, da bo novi rod v tem modernem času, ki prinaša vse kaj drugega kot skladne verze in rime, pozabil na Prešerna. Pa ni tako! Naši mladi dopisniki še vedno razglabljajo o njem in o njegovih delih, še vedno nam pred kulturnim praznikom sporočajo svoje misli o našem kulturnem prostoru.

Učenci šestih razredov osnovne šole Predvor takole odgovarjajo na vprašanje: Kaj je kultura?

SEBASTJAN JERAM: Vsi ljudje naj bi se spoštljivo obnašali eden do drugega.

BETI GAJŽELJ: Zame je kultura tudi to, da lepo pišem v zvezke, da jih lahko potem komu pokažem.

RADENKO RAŠIČ: Če srečaš človeka, ki ga poznaš, ga moraš dostojno pozdraviti.

MIKA MILANOVIČ: Če grem v gledališče ali muzej, je to kulturno izobraževanje.

OLIVER STOJANOVIČ: Največja kultura je, če je človek pošten.

SLAVICA VOLF: Pisanje spisov, pesmi, branje knjig, primerno obnašanje v razredu – vse to je del kulturnega vedenja.

MARTINA BERLOT: Kulture se najprej naučimo pri starših; če je nimajo oni, je tudi pri otrocih ni.

MLADEN BOBEN: Kulturen si, če se obnašaš tako, kot od tebe pričakuje okolica.

Dragi mladi prijatelji, prav je, da premišljamo o kulturi, kulturnem življenju, ustvarjanju in vedenju in prav je tudi, da se držimo ugotovitev, do katerih smo prišli. Če bomo vsi, bomo lahko rekli, da smo kulturni narod. In če bo to vsaj večina, bomo lahko zadušili nekulturne izpade, ki jih je žal preveč in priznamo: motijo nas!

Živa Drole

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Zimsko veselje v Dečnih selih

Ker smo daleč od večjih zimskih smučišč, smo že dolgo na tihem načrtovali, kako bi si v zimskih dneh in ugodnih razmerah lahko organizirali smučanje v domači vasi.

Naši vaščani so izpeljali že marsikatero skupno akcijo. Dogovorili so se tudi za to. Ljubitelji smučanja so ustanovili smučarsko društvo. Naši starši so prispevali denar in kupili vlečnico. Že pred letošnjim prvim snegom je bila pripravljena. Tudi mi smo vložili svoj delež. Ker smo kmalu občutili pomanjkanje snega, smo ga z lopatami nanašali na proggo. Nič nas ne more presenetiti!

Iz dneva v dan živimo v upanju, da nam bo tov. Trontelj napovedal sneg in da se bo njegova napoved, seveda, uresničila. Marsikomu bo ureditev »domačega smučarskega središča« prihranila v današnjih stabilizacijskih časih lepe denarce!

ALEŠ KUKOVICA, 7.b
nov. krožek, OŠ Artiče

Kakih dvesto se jih v petkovem dopoldnevu podi po drsališču

da med počitnikarje zaide tudi kdo v delovni halji. Da ne govorimo o drsališču, kjer se dnevno vrsti do petsto drsalcev. Pogled nanj je pravi spektakel: od najmlajših »pingvinčkov« do že kar dobro izurjenih drsalcev, ki jim je led pod nogami prava šala. V popoldanskem času se drsališče spremeni v pravi družinski trim. Zakaj pa ne? Vstop je zastoj, zabave in rekreacije pa na pretek! To je zasluga Gorenjskega sejma iz Kranja, Planike, Transjuga, Ljubljanske banke, Iskra Delte, Projektivnega podjetja Kranj, Kobre, Zavarovalne skupnosti Triglav in časopisnega podjetja Glas iz Kranja, ki so namensko združile 700.000 din za brezplačno drsanje.

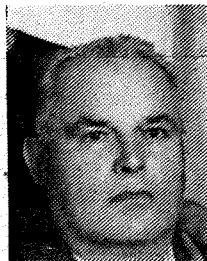
Tudi likovna šola je šla korak naprej od lanskega leta. Svoje število je od treh udeležencev povečala na petindvajset. Vodi jih likovni strokovnjak, ki ga je posredovala likovna šola v Kranju v okviru ZKO. Plastelin, vodene barvice, tuš... ali pa samo navaden svinčnik – koliko različnih tehnik je, s katerimi človek lahko upodablja svet okoli sebe in seveda tudi svoje misli!

Pa to ni še vse: kviz z

ze DPM in na društvu Modrina. Tolažijo se s tem, da je večina stvari zastoj, avtorski honorarji pa minimalni. Občinskemu programu je priskočilo na pomoč še petnajst drugih organizatorjev, posameznih društev.

Akcija »Vesele počitnice« je le del občinskega kranjskega programa, tisti del, ki se odvija zunaj šolskih prostorov. Ni dobro in tudi ne privlačno, če se otroci med počitnicami vračajo tja, kjer preživijo celo šolsko leto. Učitelj ostaja v očeh učencev vedno le učitelj. To so imeli v mislih organizatorji Veselih počitnic. Kdor pa hoče, so mu tudi šolska vrata odprta; v vseh šolah so poskrbali za B-počitniški program, kakor so ga poimenovali. In še C-program; zanj so poskrbeli taborniki v Kranju, ki so organizirali zimovanje, ter počitniška zveza, MTP Vodnik, ki je pripravila pakete smučanja.

V Kranju vlada pravi entuziazem. Uspeh je viden in to vzpodbuja. Ni rečeno, da bi bil to lahko univerzalen program za vso Slovenijo, velja pa poskusiti, pač glede na pogoje, ki jih ta ali oni kraj ponuja. V Kranju bodo Vesele počitnice po-

Ivan Kokalj

Novembra lani smo se v Idriji poslovlili od Ivana Kokolja, rojenega 1907. leta. Zaradi težkih razmer je moral 1924. leta za službok v Trst. Ker je bil narodnjak, ga je italijanska oblast zasedlovala ter ga dala na spisek osumljenih in nezanesljivih. Leta 1926 se je začelo sojenje v Rimu. Zaključeno je bilo 1929. leta, ko je bil obsojen na 4 leta ječe. Bil je pomilošten in pogojno izpuščen. Emigriral je v Jugoslavijo in pobegnil v Francijo, kjer je delal pri železnici. Leta 1935 se je vrnil domov in se zaposlil v rudniku v Sremski Mitrovici. Boril se je proti fašizmu in bil kot zaveden Slovenec preganjan. Bil je član ZB, ZK in je aktivno deloval v sind. organizaciji.

Jože Arh

V Spodnji Idriji smo se oktobra lani posloveli od Vencenca Pavšiča iz Gorenje Kanomlje. Rodil se je pred 63 leti v Idrijskih Krnicah. V začetku 1942. leta je bil vpoklican v italijansko vojsko. Razpad italijanske vojske je dočakal na Sardiniji in prišel v zavezniško ujetništvo in potem v delavski bataljon ameriške vojske. Novembra 1944 mu je uspelo pobegeti in se vključiti v prekomorske enote NOV. Pri Novem mestu je bil ranjen in odlokov z medaljo za hrabrost in zasluge za narod.

V Preski pri Medvodah smo se poslovali od Leopolda Freliha, rojenega 1905. leta v Zgornji Sorici. Bil je čevljarški mojster in je od 1942. leta s borbem popravil in izdeloval obutev. Leta 1944 se je aktivno vključil v NOV, v vojni komite pri 9. korpusu. Med ofenzivo na Primorskem je bil začasno komisar čete SNOUB Janka Premrla-Vojka. Za zasluge med NOB je bil dvakrat odlikovan.

Oktober lani smo se na jevšanskem pokopališču poslovili od Jožeta Gabršnika, rojenega 1907. leta v Lipi pri Rupl. Spomladi 1941. leta je bil aretiran in odpeljan v južno Italijo v kazenski bataljon. Po zloumu fašistične vladavine se je priključil prekomorskim brigadam. Po vojni je bil aktiven član v družbenopolitičnih organizacijah in pri obnovi požgane vasi.

Decembra lani smo se borci iz Podgorice in Šentjakoba poslo-
vili od Jožeta Gregor-
ca. Rodil se je 1909.
leta v Soteski. Po ka-
pitalaciji stare Jugo-
slavije se je vključil v
delo OF na terenu.
Bil je obveščevalec,
kurir in član gospo-
darskega odbora OF.
Zbiral je razni materi-
al za partizane. Odli-
kovan je bil z redom
zaslug za narod.

Novembra lani smo se v Preski pri Medvodah poslovili od borca in rezervnega starega vodnika Branka Lesjaka. Rodil se je 1914. leta v Labinu v Istri. Okupacijo je dočakal v Kragujevcu. V podjetju, kjer je delal, se je povezal z naprednimi delavci in 1941. leta začel organizirano sodelovati z NOV. Med borce NOV je vstopil septembra 1944 in sicer v Kokrški odred. Bil je tudi na komandi mesta Gornji grad. Za zaslug v NOV je bil odlikovan.

M. K. P. Med okupacijo ste hudo zboleli in ste v posledici te bolezni postali popolnoma nezmožni za delo. Radi bi vedeli, ali se štejete za civilnega invalida vojne in kje se mora to svojstvo uveljavljati?

Odgovor: Po republiškem zakonu o civilnih invalidih vojne (prečiščeno besedilo Urad. list SRJ, št. 24/1985) se štejejo za civilne invalide vojne: žrtve fašističnega nasilja, civilne žrtve vojne, žrtve vojnega materiala in žrtve diverzantskih oziroma terorističnih napadov, to je osebe, ki so utrpeli trajno okvaro organizma zaradi telesne ali psihične poškodbe, bolezní oziroma njenega poslabšanja kot posledice sovražnega dejanja okupatorja ali njegovih pomagačev; osebe, ki so med vojno zaradi vojnih dogodkov utrpeli trajno okvaro organizma zaradi telesne ali psihične poškodbe ali bolezní oziroma njenega poslabšanja; osebe, ki so utrpeli okvaro organizma zaradi telesne poškodbe povzročene po zapuščenem vojaškem materialu in osebe, ki so po vojni zaradi napadov na SFRJ utrpeli trajno okvaro organizma zaradi poškodbe ali bolezní oziroma njenega poslabšanja. – Svojstvo civilnega invalida vojne in priznanje pravic po navedenem zakonu priznavajo občinski upravni organi in republiški upravni organ, pristojni za varstvo borcev in vojaških invalidov.

Z. K. L. Ali ste upravičeni do denarnega nadomestila (invalidnine) za 40% telesno okvaro, ki je posledica poškodbe izven dela?

Odgovor: Zavarovanec pridobi pravico do denarnega nadomestila za telesno okvaro, ki je posledica bolezni ali poškodbe izven dela le, če znaša telesna okvara najmanj 50 odstotkov, in če ima ob nastanku telesne okvare pokojninsko dobo, ki je določena za pridobitev pravice do invalidske pokojnine v primeru, ko je invalidnost posledica bolezni ali poškodbe izven dela, to je, če njegova pokojninska doba pred nastankom telesne okvare pokriva najmanj tretjino delovnih let, to je polnih let od dopolnjenih 20 let starosti do nastanka telesne okvare.

S. P. R. Koliko znaša invalidski do- datek?

Odgovor: Invalidski dodatek je enak osnovi za ta dodatek, to je najnižji pokojninski za polno pokojninsko dobo, ki jo določi Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja v RS Sloveniji za tekoče leto, s tem, da se medletne uskladitve te najnižje pokojnine upoštevajo od 1. julija tekočega leta dalje, vendar gre invalidski dodatek v tej višini le v primeru, če upravičenec in njegovi družinski člani nimajo rednih dohodkov, ki bi vplivali na višino invalidskega dodatka. Če pa imajo redne prejemke, je invalidski dodatek enak razliki med delom prejemkov, ki mesečno pride na upravičenca in osnove za invalidski dodatek, vendar ne more biti manjši od 5% osnove za invalidski dodatek.

**Krajevna organizacija ZB NOV
Planina pri Sevnici sporoča, da so v
1985. letu umrli člani organizacije:**

Franc Koželj, rojen leta 1900, iz Podvin,
Jožefa Pungaršek, rojena leta 1894, iz
Planinskega vrha,
Vid Koprivc, rojen leta 1901, iz Planin-
ske vasi
Dominik Špan, rojen leta 1903, Vejice,
Jožefa Jazbec, rojena leta 1910, iz
Podvin,
Cecilija Radej, rojena leta 1904, iz Pla-
nine,
Peter Jazbinšek, rojen leta 1922, iz Šen-
tvida,
Vinko Preložnik, rojen leta 1897, iz
Visoč,
Blaž Oblak, rojen leta 1914, iz Prapret-
nega,
Jakob Ocvirk, rojen leta 1900, iz Pod-
loga,
Leopold Pavčnik, rojen leta 1927, iz Pla-
nine,
Anton Kolar, rojen leta 1910, iz Šen-
tvida,
Marija Pertinač, rojena leta 1905, iz Do-
ropolja.

Krajevna organizacija ZB NOV
Talčji vrh sporoča, da so v 1984. in
1985. letu umrli člani:

Marija Zajc, rojena 1904. leta, Dolnja
Paka pri Črnomlju,
Leopold Suhorepec, rojen 1909. leta,
Lokve pri Črnomlju,
Jakob Suhorepec, rojen 1899. leta, Oto-
vec pri Črnomlju,
Anton Jerman, rojen 1922. leta, Sela pri
Otovcu.

**Vladimir Kravos-
Lado**

Umrli je nosilec partizanske spomenice 1941 Vladimir Kravos-Lado. Rodil se je 1917. leta v Trstu. Že pred vojno je bil vključen v levičarski slovenski klub na univerzi. Član Skoja je postal julija 1941, član KP pa oktobra 1941. Do odhoda v partizanske enote je bil aktivist OF. Med NOB je bil v Šiški četi, 2. Štajerskem bataljonu, 2. grupi odredov, Serceveji brigadi, upravnik bolnišnice na Stružnici, v 14. diviziji, 3. brigadi VDV za Štajersko in Koroško. V teh enotah je bil sanitetni referent bataljona, brigade, upravnik VP bolnišnice, sanitetni referent divizije, med pohodom 14. divizije na Štajersko je bil v kirurški ekipi. Večkrat je bil sekretar celice KP. Za zasluge je prejel državna odlikovanja, priznanje OF in plaketo SLO.

Pavla Šinkovec

V 83. letu je umrla Pavla Šinkovec, po domače Benkotova mama iz Zgornje Jابلanice pri Litiji. Med vojno sta skupaj z možem delala za NOG od 1943. leta. Tudi njena sinova sta bila borca NOV. Od nje smo se poslovlili novembra lani.

V opombo dveh obletnic

Posvet v KS Edvard Kardelj

Ljubljanske krajevne skupnosti razvijajo izročilo velikega revolucionarja

Dne 28. januarja je bilo v Domu krajanov KS Edvarda Kardelja v Tacnu posvetovanje na temo: Kardeljeva misel v življenju ljubljanskih krajevnih skupnosti. Prireditelj je časovno sovpadla s 76. obletnico Kardeljevega rojstva in skoraj tudi s sedmo obletnico njegove smrti. Čeravno je imel posvet delovni značaj in se je tedaj osredotočil na pregled in razmislek, do kod je v Ljubljani prodrl razvoj naše krajevne samouprave, blizu 50 navzočih ni prikrivalo skupnega namena, da počasti spomin človeka, katerega neizrekljivi življenjski opus je bil v dobrem delu utelešena pobuda in pionirstvo na polju imenovanega družbenega odnosa. Spominiski del posveta – s peresom, režijo in celo z glasbeno

opremo ga je kreativno vzpostavil in usmeril domačin dr. Avguštin Lah, ob sodelovanju dveh mladih interpretov – je dal shodu potezo tiste vsebinske tehnosti, ki dvigne podobne prireditve nad raven institucionalnosti ali sestankarske rutine.

V uvodni besedi je podpredsednica MK SZDL Ljubljana Metka Verbič orisala in razčlenila splošno stanje v 132 ljubljanskih krajevnih skupnostih. Govornica ni skoparila s kritičnimi in tudi samokritičnimi opaznanji, ki se ponujajo sprčo delovanja v teh samoupravnih celicah, čeprav že njihovo število kaže, da se je vloga krajevnih skupnosti v primerjavi z nekdanjo (ko je bilo v njih celo po 20 tisoč občanov) ustrezno intenzivirala.

Verbičeva se je posebej pomudila v razmišljanjih, ali je za dobro delo krajevnih skupnosti pomemben res samo denar; ali smo se že kaj premaknili v pojmovanju, da je krajevna skupnost zgolj ozemlje, ne pa predvsem možnost za zadovoljevanje konkretnih življenjskih interesov in problemov ljudi; koliko krajevna skupnost – ta naša nova soseska – že sodočloča z delovno organizacijo in interesno skupnostjo na svojem teritoriju; ali je krajevna skupnost kot del celovitega delegatskega sistema že količkaj ustvarjalna protiutež nezahvalnim pojavom, n. pr. centralistični birokratski samovolji; kaj je danes pomeni krajevna skupnost v našem celovitem sistemu družbenega planiranja; kako krajevne

Veliko smo dolžni njegovemu ustvarjalnemu izročilu

skupnosti uveljavljajo svojo vlogo in podobo glede na specifične naloge, ki jih terjajo od njih. Mestna, primestna ali vaška okolja; itd., itd.

Skupaj s predhodno sporočenimi tezami so bile misli Metke Verbič dobra osnova za razpravo, ki se je razživela, tako da udeleženci kar niso čutili mraza v sicer premalo za-

kurjeni dvorani. Med več kot ducat razpravljalci so se lotili posameznih sklopov vprašanj, ki so bila nakazana, znani ljubljanski družbenopolitični delavci Tone Florjančič, Anka Tominec, Maruša Letnar, Vukašin Lutovac in drugi. Z zelo tehtnimi prispevki so prišli na dan nekateri mladi aktivisti, ki so govorili kritično, prizadeto, z očitno težnjo

po polni resnici stvari, ali, kakor pogosto pravimo, brez dlake na jeziku. Čeprav bi si poročevalec želel, da bi bila razprava še bolj neposredna, kakor je bila, torej, da bi bile misli še bolj dokumentirane s terenskimi podatki, je vednar treba poudariti, da je posvet veliko tega razčistil in odgovoril na marsikatero vprašanje. Pokazal je, da ljubljanske krajevne skupnosti sicer še zdaleč niso tisti samoupravni instrument, ki bi si ga želeli, vendar pa ni mogoče prezreti, da razvoj v tem območju neza- držno teče. Morda teče celo hitreje, kakor se nam v skripih stabilizacije včasih dozdeva.

Ta spoznanja so še posebno globoko pomenljiva ob življenjskih obletnicah Edvarda - Kardelja. Pripovedujejo nam, da se delo prvega arhitekta socialističnega samoupravljanja ustvarjalno nadaljuje, hkrati pa opozarjajo, da nas dolg do Kardelja zavezuje k hitrejšim premikom naše družbene zavesti.

Zvone Kržišnik

Spremembe zakonodaje s področja temeljnega borčevsko invalidskega varstva

Skupščina SFRJ je na seji Zveznega zbora dne 27. decembra 1985 sprejela spremembe in dopolnitve zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev, zakona o temeljnih pravicah imetnikov »Partizanske spomenice 1941«, zakona o temeljnih pravicah odlikovancev z redom narodnega heroja, zakona o temeljnih pravicah borcev španske narodnoosvobodilne in revolucionarne vojne 1936–1939 ter zakona o dodatku za borce (vsi zakoni so objavljeni v Uradnem listu SFRJ, št. 75/85).

Nekatere novosti, ki jih prinašajo navedeni zakoni kaže podrobneje opisati. Tako se v zakonu o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev družinska invalidnina po padlem borcu po- slej določa v višjem znesku (za

100%) glede na družinsko invalidnino po umrlem vojaškem invalidu. Ker družinska invalidnina od 1. 7. 1985 znaša 2.757 din, bo družinska invalidnina po padlem borcu tako znašala 5.514 din. Roditelj in zakonec padlega borca, ki nimata otrok oz. imata enega ali več otrok, ki so pridobitno nezmožni, imata pravico do povečane družinske invalidnine, ki se s spremembo zakona povečuje za 100% (povečana družinska invalidnina od 1. 7. 1985 dalje znaša 7.351 din, nova povečana družinska invalidnina pa bo znašala 14.702 din).

Zaradi rastočih življenjskih stroškov je spremenjen način valorizacije mesečnih denarnih prejemkov osebne, družinske in povečane družinske invalidnine, dodatka za postrežbo in tujo pomoč ter ortopedskega dodatka. Usklajevanje

bo potekalo tako, da se bodo navedeni prejemki uskladjili v začetku leta glede na porast povprečnega osebnega dohodka v SFRJ v predhodnem letu, v tekočem letu pa se bodo usklajevali z gibanjem povprečnega osebnega dohodka v SFRJ. Dokončna usklajitev bo sledila v začetku naslednjega leta in sicer glede na porast povprečnega osebnega dohodka v preteklem letu. Tak način valorizacije prejemkov se bo uporabljal od 1. 1. 1987 dalje. S 1. 1. 1986 se bodo naštetji prejemki povečali za odstotek porasta povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v letu 1985, med letom 1986 pa se bodo povečali še za 70% od stotka porasta povprečnega osebnega dohodka v SFRJ v navedenem letu v primerjavi z letom 1985.

Glede na dvigovanje živ-

ljenjskih stroškov je dana možnost Zveznemu izvršnemu svetu, da valorizira invalidske prejemke oseb s stalnim prebivališčem v tujini. V tem primeru se bodo invalidski prejemki uskladjili glede na porast življenjskih stroškov v državah, v katerih živijo ti upravičenci in glede na dvig invalidskih prejemkov upravičencev v SFRJ ter porast življenjskih stroškov pri nas.

Po sedanji ureditvi imajo v primeru smrti vojaškega invalida njegovi družinski člani, s katerim je živel v skupnem gospodinjstvu pravico do denarne pomoči, v določenih primerih pa tudi do povračila stroškov za prevoz posmrtnih ostankov vojaškega invalida. Z novo rešitvijo je zagotovljeno, da lahko denarno pomoč v primeru smrti vojaškega invalida uveljavijo člani gospodinjstva, s katerimi je invalid živel zadnje leto pred smrtjo oz. oseba, ki je skrbela zanj zadnje leto pred smrtjo. Stroški za prevoz posmrtnih ostankov vojaškega invalida se lahko povrnejo vsaki osebi (fizični ali pravni), ki poskrbi za ta prevoz, kolikor je vojaški invalid umrl na poti v zdravstveno organizacijo, v tej organizaciji ali pri vrnitvi iz nje.

Zaradi inflatornih gibanj je po novih rešitvah v drugih naštetih zakonih spremenjen način valorizacije stalnega mesečnega denarnega prejemka, do katerega so upravičeni imetniki »Partizanske spomenice 1941«, narodni heroji in španski borci pod pogojem, da ne prejemajo pokojnine ali niso v delovnem razmerju oz. ne opravljajo poklicne dejavnosti. Ta prejemek se bo usklajeval najmanj dvakrat letno, dokončno pa se bo uskladjil v začetku naslednjega leta glede

na porast povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v predhodnem letu. Tudi ta ureditev bo veljala od 1. 1. 1987 dalje. S 1. 1. 1986 pa se bo ta prejemek povečal za odstotek porasta povprečnega mesečnega osebnega dohodka v SFRJ v letu 1985 in med letom 1986 povečal še za 70% od stotka porasta povprečnega mesečnega osebnega dohodka v letu 1986 v SFRJ v primerjavi z letom 1985. Poleg tega se spreminja način določanja letnega prejemka narodnih herojev, ki je bil doslej določen v

fiksni znesku, po spremembi zakona pa se določa glede na povprečni osebni dohodek v SFRJ iz predhodnega leta, povečan za 25% (po sedanji oceni povprečnega osebnega dohodka v SFRJ v višini 38.000, bi letni denarni prejemek znašal 47.500 din).

Druge dopolnitve zakonov so vsebinsko manjšega pomena, saj se nanašajo bodisi na postopkovne določbe ali pa gre za oblikovanje jasnejših formulacij dosedanjega besedila. Republiški komite za borce in vojaške invalide

Vine – šestdesetletnik

Vinko Kulcer-Vine, šerčerjevec od glave do pete, eden najbolj popularnih borcev te udarne brigade, v kateri se je bojeval vse dni njenega obstoja – je nedavno tega dopolnil 60 let.

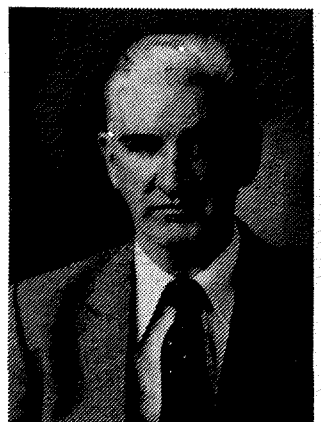
Kdo ni pred vojno vedel za Kuclerje z Drenovega griča pri Vrhniki, ki so izdelovali harmonike brezmejnega slovesa in katerih ubrani glasovi so zveneli v tolikih slovenskih domovih in razveseljevali staro in mlado?

Otrok je bilo pri družini prav toliko, kot je prstov na obeh rokah – osmero sinov in dve hčerki. Starša sta jih vzgajala v poštene, delovne in zavedne Slovence, kakršna sta bila tudi sama. Ko so italijanski fašisti zasedli lep kos naše dežele, je bil najmlajši otrok, sin, star že štirinajst let in tako je lahko vsa družina postala žarišče upora proti okupatorju za ves bližnji in širši okoliš. Vsak član družine je bil aktivist, kmalu potem, ko je okopnelo, je odšlo v partizane kar šestoro sinov.

Poleti dvainštiridesetega se je sovražnik strahovito maščeval nad upornimi Kuclerji – očeta so ustrelili pred gorečo hišo, mater – mater desetero otrok so fašisti ubili kot talko.

V Šerčerjevo brigado so kot borci Dolomitskega odreda vstopili že prve dni njene ustanovitve štirje bratje Kuclerji.

Kmalu je padel najmlajši, Sandi. Leopold-Modras je bil eden najbolj preudarnih in pogumnih, že kar legendarni bataljonski komandant, najstarejši Tone je skrbel, da so bili borci

nahranjeni, medtem ko je bil naš slavljenec Vine vojaški politični delavec. Vsi trije so šli kot šerčerjevci v sestavi Štirinajste na njenem pohodu na Štajersko. S svojim pogumom, bojevitostjo pa tudi vedrino so dajali zgled soborcem v težkih dneh prebijanja sovražnikovih obkolitev. Prav pri zadnjem napadu sovražnika na brigadno kolono je padel Tone, Modras pa čez leto dni.

Takrat osemnajstletni Vine je opravljal v prerojeni brigadi

od pomladi štirinštiridesetega dolžnosti skojevskega in partijskega delavca in je s svojo doslednostjo in osebno hrabrostjo dajal vzor drugim in je veliko pripomogel k bojni učinkovitosti svoje brigade, ki je postala na Štajerskem ena najbolj uspešnih, pa tudi med ljudstvom priljubljenih brigad.

Na sam dan zmage in konca vojne je bil Vine težko ranjen. V svobodi in po okrevanju se je takoj lotil sicer kot težak invalid po svojih močeh obrambe pridobitev našega narodnoosvobodilnega boja. Predvsem pa je bil in je ostal vse doslej pozoren, da se ne bi trgale med borci vezi, stskane v časih najhujših človeških stisk in preizkušenj. Vine neumorno obiskuje šerčerjevce na vseh koncih dežele in širše domovine ter tako ohranja prijateljstva in neguje in širi bojna izročila svoje brigade. Vine pa je poleg svoje popularnosti tudi živ in skorajda nezmotljiv vir podatkov Šerčerjeve brigade, kar je nadvse pomemben prispevek k zgodovinskemu gradivu za oris njene bojne poti.

Šerčerjevci se vsako leto veselijo srečanj soborcev ob raznih proslavah. Tako bo tudi to soboto ob zboru štirinajstnikov, kjer bodo v svoji sredini pozdravili priljubljenega Vine-ta in mu zaželeli ob njegovi 60. letnici – ostani tako krepak in še dolgo med nami!

eMGe

Pokojnine borcev NOV 86

Kratek pregled zneskov pokojninskih prejemkov, ki veljajo od 1. 1. 1986

Zajamčena pokojnina NPS 1941 z najmanj 15 let pokojninske dobe 61224,94
Pokojnina NPS 1941 po 80. členu ZPS (trenutno ni podatka)

Pokojnina borcev pred 9. 9. 1943

zajamčena s 15 leti pokojninske dobe za borce	44081,95
zajamčena z 20 leti pokojninske dobe za borce	52041,19
zajamčena s 15 leti pokojninske dobe za borke	46530,95
zajamčena z 18 leti pokojninske dobe za borke	52041,19
pokojnina kmetov-borcev pred 9. 9. 1943	32663,17

Pokojnina kmetov-borcev po 9. 9. 1943

Najnižja pokojnina za polno pokojninsko dobo	32663,17
Najvišja pokojnina v SR Sloveniji: po republiških predpisih	147050,00
po zveznem zakonu	172079,00
izjemna	132364,00

Podatke je posredoval SPIZ dne 30. 1. 1986

tv-15 naš TOVARIS

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovaris: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADASKA, MILAN FILIPČIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK. Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR. Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO ŠTRAŠEK – reportaža; BOJANA ŽOKALJ-JESIĆ – naša organizacija; Lektor: IZTOK TINTA; Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR; Tajnica uredništva: MARA OKORN; Telefon uredništva: 327-780; Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 2.200 din, posamezna številka v prosti prodaji 50 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana. Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije št. 42/1-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35